

Chydenius-Instituutin tutkimuksia  
4/2001  
Chydenius Institutets undersökningar

Heikki Susiluoma

**Maaseudun kehittäminen osallistuvan  
toimintatutkimuksen näkökulmasta**

Ekologinen visio 2011

Jyväskylän yliopisto  
Chydenius-Instituutti  
Kokkola 2001

ISBN 951-39-1105-5 (nid.)  
ISBN 952-10-0249-2 (PDF)  
ISSN 0789-0710

# Esipuhe

Useat kertovat kirjoittaneensa joko elämänsä tai osan siitä väitöskirjaansa. Myös minä olen nojannut omaan elämään ja tehnyt näkyväksi erilaisia aatteellisia ja älyllisiä sitoumuksiani purkaessani omaa tieteellistä näkemystäni sellaisista kysymyksistä kuin maaseudun kehittäminen ja maaseutututkimus.

Vaikka tämä teos ei ole elämää suurempi vaan ehkä sellaisen pienen episodin kokoinen, ovat sen syntymistä olleet edesauttamassa hyvin monenlaiset ilmiöt, ihmiset ja instituutiot.

Koskessa soljuvaa tukkia ovat ohjanneet erilaiset voimat niin rannoilla kuin virran keskelläkin. Kun sitten tukki turvallisesti kaikki juuttumiset ja muut vaarat välttämällä soljuu puomien rajaamassa urassa, niin oivallus onkin, ettei juttu tässä ollutkaan tukki vaan virta. Tukki on kyllä jonkin verran pyöristynyt matkan varrella, mutta virta on melko lailla toisen näköinen kuin ylävirrasta olisi voinut aavistaa.

Tahdonkin kiittää kaikkia mukana seilanneita. Sinua, joka tuuppasit ideaani 90 astetta oikeaan suuntaan. Sinua, joka mukana rakensit hulluimpia osia tai kärsivällisesti kuuntelit, kommentoit ja reunahuomautit. Sinua, joka kieltäni huolella korjasit ja sinua, joka kieli poskella tiedettä lähimpään viemäriin kanssani tungit. Teitä kaikkia, jotka kanssani maailman suuruutta, kaiken suhteellisuutta, elämän ristiriitaisuutta ja ihmisen turhuutta olette tuumineet. Joskus napit, nenät, kannat vastakkain tai kesken palaverin painiin paikat ryskyen lyöden. Siitäkin teitä kaikkia kiitän. ” Ken ei ole ristiriitainen / ei tunne riemua myrskyjen / ken ei sano vastaan itseään / ei omista päätään ei sydäntään ” (Aaro Hellaakoski).

Väitöskirja ei olisi missään nimessä syntynyt ilman kahta tärkeää instituutiota: Chydenius-Instituuttia kannatusyhdistyksineen ja Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmää. Anders Chydeniuksen vapaan ajattelemisen ihanetta vaaliva Chydenius-Instituutti on antanut minulle hyvät puitteet toteuttaa omia ajatuksiani ja joskus jopa päähänpistojani. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmällä on ollut ratkaiseva rahoittajan rooli väitöskirjan artikkeleiden ja koko kymmenvuotisen uurastukseni ajan. Kiitän niitä molempia.

Väitöskirjan julkaisemista on tukenut Marjatta ja Eino Kollin säätiö.

Omistan työni äidilleni Anni Luomalle ja edesmenneelle isälleni Köpi Luomalle.



# Summary

## Rural development from the participatory action research perspective – an ecological vision 2011

Bases on articles, the thesis approaches the development of the Finnish countryside through the participatory action research method and the perspective of developing the contents and policy of environmental ethics. The thesis is based on my own work as a rural researcher, a developer of the countryside, and an entrepreneur. Previously published parts of the thesis are<sup>1</sup> Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena – henki ja aine (Natural farming as an alternative - spirit and substance) (1993), Lestijoki – ihmisen luonto I-II (River Lestijoki - Nature of mankind) (1992 ja 1994), Vapautuksen ekologia (Liberation ecology) (1994), Ruoka vuonna 2010 – oikeudenmukaisesti tuettu ja eettisesti tuotettu (Food in 2010 - fairly supported and ethically produced) (1995), Yrittäjä-kehittäjän päiväkirjan kertomaa (A narrative according to an entrepreneur-developer's diary) (1996) ja Yrittäjäksi maalle – maaseudun näyttämöt kaupungista muuttaneiden kokemina (1998) (An entrepreneur in the countryside - the rural 'stage' from the standpoint of an incomer from the city).

In Finnish rural research too little interest is expressed in the methods of development work and research, and in theoretical contemplation, criticism and self reflection. Rural development research frequently accomplishes, as the given norm, the aim of keeping the countryside populated. By questioning the basic avenues of approach in the development work, we can delve into the ethical bases underlying the intrinsic value of rural development and into how these have been formulated.

By asking whether rural areas will remain populated, we are also forced to answer the question with what truth and for whom are we trying to develop rural areas, and what kind of countryside are we aiming for? Finnish rural areas are not homogeneous. Finnish villages are not identical or equipped with the same interests. It would perhaps be preferable to speak of the development of different kinds of rural areas rather than rural development.

---

<sup>1</sup> Publications in Finnish; an approximate translation of the titles is given here.

By reviewing my own work as a rural researcher, rural developer and entrepreneur I have at the same time exposed and prominently displayed my own commitment to the promotion of organic farming, new rural entrepreneurs and the matter of the residents of Lestijokilaakso in the spirit of action research. I have also described how the researcher's data and action are constructed: his choices and interest are influenced by his background, hobby and view of the world. My researcher work has been affected by my ethical background as a nature conservationist, my interest in the theatre, and my humble home background. In a quality study these backgrounds and commitments form an objectivity contributed to by many subjectivities; it is the researcher's information and truth.

## Individuals and organisations as agents of development

The development of the Finnish countryside springs from action by organisations based on youth club and cooperative activities. Finnish rural development received its starting point from the village action of the 1970s. The village action movement emerging to combat the trend towards the depopulation of the countryside was constructed according to the principles of participatory action research. The movement went among the people, helping people to organise themselves, to learn and to influence their own situation.

The roots of the village committee idea lie in participatory action research in which practical closeness, contextuality, commitment and liberation are important concepts. Action itself is more important than theory and reporting, the research is committed to the aims of the community and changes are sought through the research. Action research is used, for example, a lot in developing work communities.

The participatory action research target group widely used in research on the developing countries is in some way described as underprivileged (oppressed) and low in resources (poor). An example of this type of impoverished, oppressed community is Latin America's poor, illiterate rural worker community, which is largely composed of Indians. An attempt is made to improve the conditions of the community from its own starting points by teaching reading and writing skills. By encouraging and teaching people to be active and liberating themselves, many researchers and practitioners became radicals and outcasts of the State in which they were working.

The Finnish village is not a homogeneous group of oppressed people. Moreover, there are also wealthy people living in villages. Consequently, applying the participatory action research method to the Finnish rural village causes problems. It is not always possible to find a common motive and

objective springing from poverty. Activation of the villagers frequently also applies to the enlightened (also emancipated) members of the village.

When developing new action research attention should be paid to the individual and to communities which are homogenous in certain respects. In accordance with the principles of action research the “creation” of communities, or giving these prominence, is also necessary. Existing organisations in the countryside include ecological communities and farming families lacking prominence who wish to continue farming without expanding their farm to bring it in line with EU objectives.

Closer inspection of ecological communities could produce innovations for the establishment of new rural limited companies, farm consortia, cooperatives, and so forth.

## Rural development based on environmental ethics

Rural areas in Finland can be developed in many ways, for a broad spectrum of people. Everything depends on political will. Markets can also be established for ecological diversity in the countryside.

Some major ethical bases for the preservation of the intrinsic value of rural areas are ecological-ethical ones based on environmental perspectives. Rural areas in Finland stand for renewable resources, pure food produced locally, domestic energy, and farming. At the same time, they are synonymous with tranquillity, clean air, leisure time, history, and so on. The development of environmental ethical rural areas also permits diversity in regard to jobs and farming. It means different forms of agriculture, in different dimensions, and agriculture and residence in the countryside based on different forms of cooperation.

In the countryside of the future, areas will become even more specialised. This will be influenced by changes in support policy towards the laying of greater emphasis on the environment and, for example, a common climate and energy policy. In the ecological alternative agriculture will become better harmonised with natural conditions and mankind's other activities. For instance, milk production will move closer to the consumption centres.

Another of the solutions affecting specialisation is to give the individual a choice through a citizen's salary type of arrangement. The liberating of the individual to act and obtain a livelihood in the countryside does not always suit the European Union's project activities (LEADER), where different associate requirements, bureaucracy, and sluggish schedules easily eliminate an individual's creativity.

## **Ecovision 2001**

To crystallise the ecological alternative I have described in my vision the kind of alternative for the future in which the changes described above predominate in the practising of agriculture. The four different sectors of my vision are by no means clearly defined ones, rather they are amoebic categories that overlap and cover each other.

*The romantic countryside sphere* with its well cared for rural landscape surrounding the great growth centres attracts rural incomers and commuters from the nearby towns and cities. *Joint activities between efficient modern agriculture and large organic farms* are extremely productive in the "Food-Finland" region, in which different farm consortia and cooperative activities flourish. In a *countryside with family farms dominated by beef cattle farming and ecological communities* cattle farming is extensive. New residents in different kinds of communities and enterprises derive benefit from the lower price level in the countryside. Perhaps the highest degree of polarisation occurs in the *forestry and tourism countryside*: in areas attracting tourism the population may in some cases even grow, but some of the most remote areas will become completely depopulated.

The development of rural areas that has taken place up to now requires a parallel development model more suited to a world of individual tales and global threats living at the speed of light. Rural development and rural development research can spring from the roots of participatory action research. Rural areas in Finland require specific treatment for mankind just as for other components of nature. For this, rural development based on environmental ethics offers an alternative.



# Sammandrag

## Utveckling av landsbygden ur perspektivet av deltagande aktionsforskning – Ekologisk vision 2011

Artiklavhandlingen granskar den finländska utvecklingen av landsbygden metodiskt ur den deltagande aktionsforskningens synvinkel och innehållsmässigt och politiskt i relation till en miljöetisk utveckling. Avhandlingen baserar sig på mitt arbete som landsbygdsforskare, utvecklare av landsbygden och företagare. Delar av avhandlingen har publicerats tidigare med rubrikerna Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena – henki ja aine (Naturenlig odling som en möjlighet – ande och materie) (1993), Lestijoki – ihmisen luonto 1-2 (Lestijoki – människans natur 1-2) (1992 och 1994), Vapautuksen ekologia (Befrielsens ekologi) (1994), Ruoka vuonna 2010 – oikeudenmukaisesti tuettu ja eettisesti tuotettu (Mat år 2010 – rättvist subventionerad och etiskt producerad) (1995), Yrittäjä-kehittäjän päiväkirjan kertomana (En företagare-utvecklarens dagbok berättar) (1996) samt Yrittäjäksi maalle - maaseudun näyttämöt kaupungista muuttaneiden kokemina (Som företagare ut på landsbygden - landsbygdens scener som de upplevs av dem som flyttat ut ur staden) (1998).

Inom den finländska landsbygdsforskningen ges alldeles för litet utrymme åt dryftandet av de teoretiska och metodiska grunderna för utvecklingsarbetet och forskningen samt åt kritik och självreflexion. Ett landsbygdsforskningsprojekt utgår ofta från en given norm om hur landsbygden skall bevaras som bebodd. Genom att ifrågasätta utvecklingsarbetets grundläggande utgångspunkter kan man tränga in i de etiska motiv som ligger bakom det egenvärde som landsbygdens utveckling ges samt i hur dessa motiv har utformats.

Genom att ställa frågan, huruvida landsbygdsbosättningen bör bevaras, kommer man oundvikligen fram till frågor som inom vilken verklighet, för vem och vilken form landsbygden skall utvecklas. Den finländska landsbygden är inte homogen, de finländska byarna är inte likadana och har inte alltid samma intressen. Det kanske är bättre att tala om landsbygdernas utveckling istället för om landsbygdens utveckling.

Genom att i skrift granska mitt eget arbete som landsbygdsforskare, landsbygdens utvecklare och företagare har jag samtidigt dryftat och exponerat mitt eget engagemang i relation till dem som odlar naturenligt,

landsbygdens nya företagare och Lestijokidalens invånares sak. Detta engagemang har också varit som grund för användningen av deltagande aktionsforskning som metod.

Jag har också beskrivit, hur forskarens rön och verksamhet byggs upp: hans val och intresse hör samman med hans bakgrund, verksamhet och världsbild. Mitt forskararbete har påverkats av min ideella bakgrund som naturskyddare, mitt aktiva teaterintresse och min allmogebakgrund i Österbotten. Dessa bakgrundsfaktorer och engagemang bildar i en kvalitativ undersökning en objektivitet som baserar sig på flera olika subjektiviteter; forskarens kunskap och sanning.

## Individerna och samfundet som utvecklingens agenter

Den finländska utvecklingen av landsbygden har en stark bakgrund i landsbygdens ungdomsföreningars och andelslags traditioner. Den egentliga verksamheten fick sin start när byföreningar började bildas på 1970-talet. Byverksamhetsrörelsen sattes igång som en reaktion mot landsbygdens avfolkning, och den baserade sig på den deltagande aktionsforskningens principer. Aktivister gick ut bland folket och hjälpte dem att organisera sig, studera och påverka sin egen situation.

Rötterna till byverksamhetens ide ligger i den deltagande aktionsforskningen (Participatory Action Research), där närhet till praktiken, situationsbundenhet, engagemang och befrielse är viktiga begrepp. Verksamheten är viktigare än teorin och rapporteringen, och forskaren lierar sig med de mål det undersökta samfundet har och forskningsverksamheten strävar till en förändring. Aktionsforskning används ofta bl. a. vid utvecklingen av arbetsplatssamfund.

Deltagande aktionsforskning används ofta som metod vid undersökningar i utvecklingsländer, och målsamfundet beskrivs ofta i termer som ger en bild av begränsade rättigheter och resurser (förtryckt och fattigt samfund). Exempel på sådana fattiga och förtryckta samfund är lantarbetarbyar i Latinamerika, där invånarna huvudsakligen är indianer, som inte fått lära sig läsa och skriva. Inom undersökningsprojektet försöker man förbättra samfundets situation utgående från medlemmarnas egna premisser genom att ge undervisning i läsning och skrivning samt genom att uppmana till egna aktiviteter för att nå en högre grad av frihet. En sådan verksamhet har kunnat leda till att de deltagande forskarna och övriga aktörer radikaliserats och blivit utvisade från landet.

Den finländska byn består inte av en homogen grupp av förtryckta människor, utan det kan bo också välbärgat folk där. Detta innebär problem när deltagande aktionsforskning tillämpas på dem. Det går inte alltid att

mobilisera en gemensam motivation och hitta gemensamma mål. De bybor som aktiveras är ofta redan upplysta och i många fall också emanciperade.

Vid utvecklandet av ny landsbygdsforskning måste uppmärksamheten vändas mot individen och mot samfund, som i något avseende är homogena. Enligt den deltagande aktionsforskningens principer kan också "skapande" eller profilering av samfundet komma i fråga. Exempel på avgränsade samfund på landsbygden är olika ekologiska samfund och exempel på grupper som måste profileras är odlarfamiljer, som vill fortsätta odlingen utan att utvidga verksamheten så att de motsvarar de s.k eurokraven.

En närmare granskning av de ekologiska samfunden kan tänkas leda till en innovativ förnyelse av landsbygdens företag, andelsverksamhet, samverkan mellan lägenheterna och motsv.

## Miljöetiska grundprinciper för utvecklandet av landsbygden

Den finländska landsbygden kan utvecklas på många sätt och av många aktörer. Allt beror på den politiska viljan. Det går att skapa en marknad också för en ekologisk mångsidighet på landsbygden.

En del av centrala etiska grundprinciper som ligger bakom det självvärde som bevarandet av en bebodd landsbygd anses ha är de ekologisk-etiska principer som utgår från ett miljöcentrerat tankesätt. Den finländska landsbygden betraktas som synonymt med förnyelsebara naturresurser, ren och lokalt producerad mat, inhemsk energi och utrymme. Landsbygden kopplas också samman med ro, ren luft, fritid, historia o.s.v. En miljöetisk utveckling av landsbygden tillåter en mångformighet också ifråga om människans arbete och jordbruksmetoder. Det innebär ett jordbruk och ett landsbygdsboende som har olika former och olika dimensioner och som baserar sig på flera olika samarbetsformer.

I framtiden kommer landsbygdens regioner att skilja sig allt mer från varandra. Bakomliggande orsaker är t. ex. den allmänna klimat- och energipolitiken samt stödpolitikens tyngdpunkts överförande till miljöaspekterna. I det ekologiska alternativet anpassar sig jordbruket bättre än nu till naturförhållandena och till människans övriga verksamhet. Så kommer t. ex. mjölkproduktionen att ske närmare konsumtionscentrumen.

Lösningar som påverkar specialiseringsgraden är också tryggandet av valmöjligheter för samfunden t. ex. genom arrangemang som påminner om medborgarlön. En befrielse av individen med målet att göra det möjligt att verka och skaffa sin utkomst på landsbygden är inte alltid i överensstämmelse med Europeiska Unionens projektverksamhet (LEADER), där olika kompanjonskrav, byrokrati och utdragna tidtabeller gärna skadar den individuella skapandekraften.

För att konkretisera det ekologiska utvecklingsalternativet har jag i min vision beskrivit sådana framtida alternativ, där de ovan beskrivna förändringarna i jordbruksutövandet är rådande. Min visions fyra olika kretsar utgör naturligtvis inte bygder med skarpa gränser utan syftar närmast på kategorier av amöbatyp, där överlappning sker på flera olika plan.

*Den romantiska landsbygdens krets* med sina välvårdare landsbygdlandskap omkring de stora tillväxtcentrumen lockar städernas utflyttare och pendlare. *Intensivjordbrukets och de stora naturenligt odlade lägenheternas samarbetslandsbygd* utgör det egentliga Mat-Finland, där olika samarbetsformer blommar mellan olika typer av jordbruk. Inom *områden med boskapsdominerade familjejordbruk och ekologiska samfund* är boskapsskötseln extensiv. Medlemmarna i de olika samfunden och företagen drar nytta av landsbygdens förmånliga prisnivå. *Den krets som domineras av skogsbruk och turism* är kanske föremål för den största polariseringen: befolkningsmängden i trakter som har stor attraktionskraft inom turismen kan t.o.m. öka, medan en del mera avsides belägna områden avfolkas helt.

Det landsbygdsutvecklingsarbete som förekommer idag behöver vid sin sida en utvecklingsmodell, som är bättre anpassad till dagens värld, som kännetecknas av globala hot och individuella historier, som utvecklas med ljusets hastighet. Landsbygdens utveckling och utvecklingsforskning kan utgå från den rot som den gamla deltagande aktionsforskningen drivit upp. Den finländska landsbygden förutsätter att både människan och den övriga naturen bemöts på det sätt artens egenskaper förutsätter. För detta arbete erbjuder en miljöetisk utveckling av landsbygden ett eget alternativ.

# Sisällys

1. Artikkelit .....	15
2. Johdanto .....	17
2.1. Maaseudun kehittäminen ja kehittämistutkimus .....	17
2.2. Osallistuva toimintatutkimus .....	19
2.3. Ekologisesti kestävä kehitys .....	20
2.4. Eettiset lähtökohdat .....	21
2.5. Kolme ulottuvuutta .....	22
3. Artikkeleiden esittely – puhtaasta idealismista idealismin puhtauteen .....	29
3.1. Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena - henki ja aine - luomuviljelyn asialla .....	30
3.2. Lestijoki - ihmisen luonto I - uskoa järjen voittoon .....	33
3.3. Lestijoki ihmisen luonto II - erään tutkimus ja kehittämisprojektin kulku – epäonnistuneen kehittäjän tilitys .....	36
3.4. Vapautuksen ekologia - idealistinen kehittämisstrategia .....	38
3.5. Ruoka vuonna 2010 - oikeudenmukaisesti tuettu ja eettisesti tuotettu - ekologista idealismia .....	39
3.6. Yrittäjä-kehittäjän päiväkirjan kertomaa - arjen todellisuudessa .....	40
3.7. Yrittäjäksi maalle - maaseudun näyttämöt kaupungista muuttaneiden kokemana - uusien maalaisten asialla .....	42
4. Osallistuva toimintatutkimus tutkimusmetodina .....	47
4.1. Tutkija muovaa metodinsa .....	47
4.2. Toimintatutkimus osana laadullista tutkimusta .....	48
4.3. Mitä toimintatutkimus on? .....	50
4.4. Osallistuva toimintatutkimus .....	54
4.5. Totuus toimintatutkimuksessa .....	56
4.6. Voiko toimintatutkimus tuottaa radikaaleja uudistuksia? .....	58
4.7. Optimistinen ihmiskäsitys .....	60
5. Maaseudun kehittämisen juuret osallistuvassa toimintatutkimuksessa .....	61
5.1. Osallistuva kylätoimintatutkimus, kehittämistyön alku .....	61

5.2. Oman metodin tarkastelua .....	67
5.3. Osallistuva toimintatutkimus hyvinvoivien parissa? - puheiden ja tekojen ristiriita .....	73
5.4. Kylästä yhteisöihin ja elämäntapaan.....	76
5.5. Silta uuteen maaseutututkimukseen .....	77
 6. Uutta maaseudun kehittämistä koskevaa tutkimusta etsimässä .....	80
6.1. Maaseutututkimus rahanjakoa valmistelemassa .....	81
6.2. Maataloustutkimus vs. maaseutututkimus.....	83
6.3. Maaseutututkimuksen todellisuuskäsityksestä .....	84
6.4. Maaseutututkimuksen uudet kuviot - toimintatutkimus hermeneuttisena menetelmänä .....	88
 7. Maaseudun ekologinen kehittämisvaihtoehto .....	92
7.1. Kohti yksilökohtaisempaa kehittämistyötä.....	92
7.2. Tehomaatalouden, autioitumisen ja luonnonsuojelun ristiriita .....	93
7.3. Ekologinen visio – eräs mahdollinen .....	94
7.4. Maaseudun uudet elinkeinot.....	97
7.5. Ekoyhteisöissä tulevaisuuden osakeyhtiön itu? .....	98
7.6. Kestävän kehityksen vaihtoehto Perhon ja Kyyjärven nuorten mielikuvissa .....	100
7.7. Ekologinen vaihtoehto osana moniarvoista maaseutua .....	102
 8. Ympäristöeettisen maaseutupolitiikan eräs mahdollisuus: suomalaisen maaseudun ekologiset aluetyypit – visio 2011 .....	103
8.1. Yleistä .....	104
8.2. Romanttisen maaseudun kehä pääkaupunkiseudun ja suurempien kasvavien keskusten ympärillä.....	106
8.3. Tehomaatalouden ja luomutalouden suurten tilojen yhteistoimintamaaseutu .....	106
8.4. Karjatalousvaltaisten perheviljelmien ja ekologisten yhteisöjen seudut .....	107
8.4. Metsätalouden ja matkailun alueet .....	109
 9. Epilogi .....	110
 Kirjallisuutta .....	114

# 1. Artikkelit

1. *Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena - henki ja aine* (Chydenius-Instituutti, julkaisuja 1/1993) on luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyneiden viljelijöiden valintaan vaikuttaneita motiiveja kartoittava haastattelututkimus. Haastattelutavat ovat Keski-Pohjanmaalta ja yhdeltä luonnonmukaisen viljelyn tärkeältä pioneeri- ja valta-alueelta eli ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta.

2. *Lestijoki - ihmisen luonto* (Chydenius-Instituutti, monistesarja 2/1992) on Kokkolan vesi- ja ympäristöpiirille (nykyinen Länsi-Suomen ja Oulun ympäristökeskusten toimipiste) laadittu suunnitelma Lestijoen luonnon-taloudellisen kehittämissuunnitelman syventämiseksi. Tavoitteena on selvittää, miten joen luonnontilan ”passiivinen” suojelu voidaan muuttaa aktiiviseksi joen luonnontilan hyödyntämiseksi jokilaakson elinkeinoelämässä.

3. *Lestijoki - ihmisen luonto, erään tutkimus- ja kehittämisprojektin kulku* (Chydenius-Instituutti, selosteita ja katsauksia 6/1994) on maaseudun kehittäjän työhön kriittisesti suhtautuva raportti. Siinä tarkastelen sitä ristiriitaa, johon kehittämisprojektin vastuullinen projektisihteeri joutuu työssään, kun onnistumisen mitta on usein muiden tekemisessä.

4. *Vapautuksen ekologiassa* (Chydenius-Instituutti, julkaisuja 3/1994) käymme Ilkka Luodon kanssa läpi suomalaisen maaseudun säilyttämisen eettisiä perusteluja ja esittelemme ympäristöeettiseen näkemykseen perustuvan maaseudun säilyttämisohjelman. Tässä työssä ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta lähestytään modernin ekologian ja vapautuksen teologian ajatusten innoittamana. Vapautuksen teologialla on sama eettinen ja metodologinen juuristo kuin Participatory Action Researchillä (PAR) eli osallistuvalla toimintatutkimuksella.

5. *Ruoka vuonna 2010 - oikeudenmukaisesti tuettu ja eettisesti tuotettu*, raportissa Maaseutu, elinkeinot ja etiikka, Ympäristöeettisiä keskustelunavauksia (Chydenius-Instituutti, selosteita ja katsauksia 11/1995). Myös Suomen Luonto -lehdessä 5/1995 julkaistu artikkeli on Vapautuksen ekologia -kirjassa rakennetun ympäristöeettisen maatalouspolitiikan käytännöllinen visio.

6. *Yrittäjä-kehittäjän päiväkirjan kertomaa*, raportissa Luoto, Ruuskanen, Susiluoma; Risupartaja vai markkinamiehiä (Chydenius-Instituutti, tutkimuksia 5/1996). Kyseessä on tutkimusprojektin loppuraportissa oleva omiin

yrittäjäkokemuksiini perustuva luomumarkkinointiyrityksen myyntikokeilusta kertova lyhyt artikkeli.

*7. Yrittäjäksi maalle - maaseudun näyttämöt kaupungista muuttaneiden kokemina* (Chydenius-Instituutti, tutkimuksia 2/1998) on artikkeleiden toimintatutkimuksellinen finaali. Tutkimus on 24 yrittäjän teemahaastatteluun perustuva tutkimus maalle sopeutumisen arjesta - sen ankeuksista ja iloista. Kirjassa on lisäksi kuvaus omasta kahden vuoden yrittäjäkokemuksestani maalla.



## 2. Johdanto

### 2.1. Maaseudun kehittäminen ja kehittämistutkimus

*Maaseudun kehittäminen osallistuvan toimintatutkimuksen näkökulmasta – Ekologinen visio 2011* on osallistuvan toimintatutkimuksen metodisesta näkökulmasta ja oman ekologisen visioni rakennustyön pohjalta maaseudun kehittämistä ja sitä koskevaa tutkimusta lähestyvä työ.

Maaseutututkimus ja maaseudun kehittäminen tarvitsevat perustuksiin pureutuvaa tieteellistä tarkastelua. Kylätutkimuksesta peruslähtökohtansa ammentanut maaseudun kehittämistyö on juuttunut liiaksi ajatukseen kylästä, jos ei täysin homogeenisena kehittämiskokonaisuutena niin yhteisönä, jonka sisälle kehittäjäyhteisö muodostuu. Vaikka kylätutkimus lähtikin ”puhtaasti kansalliselta pohjalta”, siinä on vaikutteita kansainvälisestä toimintatutkimuksesta (Hautamäki 1989: 23). Palaamalla toimintatutkimuksen peruslähtökohtiin voidaan löytää ehkä paremmin tämän päivän maaseudun kehittämisen potentiaalit yhteisöt, ryhmät ja yksilöt.

Maaseutututkimuksen kriittisen tarkastelun kanssa rinnan kulkeva ekologisen tulevaisuuden vaihtoehdon rakentelu palvelee niin itse ekologisen vaihtoehdon sisällöllistä esittelyä kuin tutkijan toimintatutkimuksellisen metodin muotoutumisen tarkasteluakin. Osallistuvan toimintatutkimuksen idean pohjalta voidaan löytää maaseudun ekologisesti kestävä huomisen yhteisöjä. Ne voivat olla paikallisia ekoyhteisöjä, osuuskuntia, osakeyhtiöitä tai vaikkapa maaseutuluonnon monimuotoisuustuotteita tuottavia pientuottajia.

Summaamalla Jyväskylän yliopiston Chydenius-Instituutissa vuosien 1991 ja 1998 välisenä aikana tekemäni tutkijantyön artikkeliväitöskirjaksi tahdon luoda myös katseen lähimenneisyyteeni ja hahmottaa työtäni maaseutututkimuksen kentässä, nimenomaan tutkimusmetodini muotoutumista tarkastelemalla. Seitsemään aikaisemmin julkaistuun työhöni pohjautuva väitöskirja on kuvaus ajatteluni kehittymisestä ja taustoista, mutta samalla se on katsaus suomalaisen maaseudun kehittämisen juuriin toimintatutkimuksen ja kylätoiminnan näkökulmasta.

Olen ollut mukana tutkijana, kehittäjänä, yrittäjänä ja niiden yhdistelmänä koko sen ajan, jolloin maaseudun kehittämistyö on muuntunut Jukka Oksan jaottelun mukaan teollisen hyvinvointivaltion projektista kansainvälisille

markkinoille ja länsieurooppalaiseen poliittiseen järjestykseen integroitumisen projektiksi (Oksa 1998: 74-81).

Euroopan unioniin integroitumisen projektiin siirryttäessä ovat maaseudun kehittämistyössä valtiolta vallanneet tilaa paikalliset toimijat ja paikalliset strategiat. Näiden paikallisten kehittäjäyhteisöjen taustalla elää EU-Suomen maaseudun kehittämispolitiikka ohjelmineen. Paikallisen toimintaryhmän (POMO, LEADER) synty ei ole useinkaan spontaani persoonallisen ainutkertainen hanke, vaan vastaus ylhäältä annettuun signaaliin. Ollakseen jossakin vaiheessa raporttina tutkijan pöydällä hanke on käynyt läpi useita liiallista spontaaniutta ja omaperäisyyttä karsivia vaiheita. Eero Uusitalo määrittelee osuvasti nämä kehittäjäyhteisöt sellaisiksi, jotka pystyvät ohjelmalliseen, tietoiseen kehittämistyöhön, ohjelmien laatimiseen ja vastuuseen. (Uusitalo 1994: 181-184).

Suomalaisen maaseutukylän todetaan kokeneen suuren muutoksen maaseudun murroksessa, mutta silti kylä nähdään yhä yhteisönä, johon maaseudun kehittämisen toiveet asetetaan. Kylästä syntyy kehittäjäyhteisö, jos vain kyläläiset niin haluavat. (Esim. Uusitalo 1998: 129-133.) Väitöskirjatyöni tarkastelun eräänä tärkeänä pohjavireenä onkin kysymys siitä, kuka määrittelee kehittämistyön ja kenelle? Torsti Hyyryläisen ja Pertti Rannikon (2000) *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka* valaisee hyvin LEADER- ja POMO-hanke-toiminnan mahdollisuuksia paikallisyhteisöille. Kiistämättä näiden hanke-toimintojen etua paikallisyhteisöille, voidaan tätäkin toimintaa pitää ylhäältä alas suuntautuneena. Yhä puhutaan aktivoinnin vaikeudesta, kypsy-mättömyydestä ohjelmallisuuteen, aktiviteettien kasautumisesta entisestään aktiiveille ihmisille/kylille (Hyyryläinen & Rannikko 2000).

Maaseudun kehittämistyöstä käydään kriittistä keskustelua pääasiassa maaseutututkijoiden omissa julkaisuissa, Maaseudun Uusi Aika -lehdessä sekä muutamissa tutkijoiden, kehittäjien ja viranomaisten yhteisissä tilaisuuksissa ja tapaamisissa. Muuten suomalaisessa yhteiskunnassa keskustelu maaseudun kehittämisen perimmäisistä perusteluista sekä kehittämis-toimenpiteistä on ollut vähäistä.

Julkisuudessa maaseutua koskeva keskustelu on ollut voittopuolisesti keskustelua pelkästään maataloudesta. Siinäkin on pääosin keskitytty junnaavaan vastakkainasetteluun maatalouden tukemista kritisoivien ja puoltavien välillä. Maaseudun kehittämis keskustelukin kilpistyy usein kiistaksi maaseudun uusien toimintojen tulevaisuuteen uskovien ja näitä toimintoja olemattomana puuhasteluna pitävien välillä.

Mielikuvatason keskustelua maaseudusta käydään kaikkialla yhteiskunnassa: lehtien palstoilla, ajankohtaisten televisiolähetysten kaupunki vastaan maaseutu -asetelmissa, maatalouden tukiaisista keskusteltaessa, paperityöläisten huippupalkoista ja teollisuusjohtajien optioista puhuttaessa sekä kotimaisen yritystoiminnan ulkomaille myymisen yhteydessä.

Keskustelua käyvät kaikki, sillä kaikilla ihmisillä on suhde maaseutuun. Keskusteluun osallistuvien mielissä väikkyy maaseutu usein mustavalkoisesti rappion ja taloudellisen tappion tyyssijana tai romanttisena mummonmökki-idyllinä.

Keskustelu on pyörinyt sekaisin mielikuvien ja tosimaailman asioissa eikä suomalaista maaseudun kehittämiskeskustelua ole juurikaan lähestytty teoreettisesta ja menetelmällisestä suunnasta.

Väitöskirjatyölläni haluan suunnata keskustelua hieman uusille urille. Toimintatutkimuksellisen menetelmän teoreettisella tarkastelulla ja ekologisella näkökulmalla haluan valaista uutta maaseudun kehittämisen orientaation mahdollisuutta: Kiinnostuttaisiin ilmiöistä, yhteisöistä ja ihmisistä, jotka haluavat olla maaseudulla ja elää paikallisista luonnonvaroista. Projektien ja hehtaarien sijaan tuettaisiin ihmistä ja sanouduttaisiin irti toisiaan matkivista EU-rahoitteisista projekteista ja vahvasti suurtilamalliin tähtäävästä maaseutupolitiikasta. Maataloustuotannon supistamisen uhka ja tilakoon kasvu otettuna vääjäämättömyytenä luovat mielikuvaa maataloudesta eilispäivän toimialana, vaikka sitä ei tarkkaan ottaen tarkoitettaisikaan (Uusitalo 1998: 13-14).

## 2.2. Osallistuva toimintatutkimus

Luen metodini kuuluvaksi osallistuvan toimintatutkimuksen (Participatory Action Research = PAR) traditioon, vaikka se ei puhdaspiirteisesti sitä edustakaan. Osallistuvassa toimintatutkimuksessa tutkija osallistuu aktiivisena jäsenenä tutkittavan ja ensisijassa autettavan yhteisön elämään. Osallistuvan toimintatutkimuksen periaatteiden mukaan autettava yhteisö on josakin suhteessa vähäresurssinen (köyhä) ja/tai alioikeutettu (sorrettu). Tutkija sitoutuu yhteisön tavoitteisiin eikä yleensä kyseenalaista niitä. Toimintatutkimus pyrkii erottautumaan muusta yhteiskuntatutkimuksesta sillä, että tuotetaan muutakin kuin raportteja. Toimintatutkimus tähtää muutokseen yhteiskunnassa ja osallistuu sen tekemiseen. Toisaalta esimerkiksi Pertti Töttö (1985: 33) puhuu siitä, miten kaikki yhteiskuntatutkimus on toimintatutkimusta tai että toimintatutkimus tuo parhaiten esiin sen, millaista yhteiskuntatutkimus on.

En ole ollut varsinaisesti yhdenkään tutkimani yhteisön jäsen, mutta olen toisaalta sitoutunut pääosin tutkimustyölläni edistämään niihin kuuluvien ihmisten tavoitteita; heitä ovat luomuviljelijät, Lestijokilaakson asukkaat, maaseudulle yrittäjiksi muuttaneet kaupunkilaiset. Arja Kuula (1999: 74-76) puhuu habermasilaisen emansipatorisen intressin kytkennästä osallistuvaan toimintatutkimukseen. Hän puhuu tutkijan roolista yhteisön tavoitteiden edesauttajana.

Vaikka konkreettinen sitoutumisen asteeni tutkimieni yhteisöjen elämään oli vähäinen, pyrin kuitenkin edistämään tutkimustyölläni heidän asiaansa.

Omalla tavallaan sitoutumista oli myös oma riskinottoni ryhtymällä yrittäjäksi. Tutkimuksissa käytin pääosin laadullisen tutkimuksen teemahaastattelumenetelmää.

## 2.3. Ekologisesti kestävä kehitys

Artikkeliväitöksen toisena tarkoituksena toimintatutkimusmetodisen tarkastelun ohella on luoda tutkimusteni sisällöistä ponnistava visio suomalaisen maaseudun lähitulevaisuudesta ekologisesti kestävä kehityksen näkökulmasta. Minkälaiselta näyttäisi maaseutu, joka kannattelisi niin yksittäistä ihmistä mielihaluineen kuin monimuotoista luontoakin. Visio-osassa kokoon yhteen niitä palasia, joita olen käsitellyt aikaisemmissa raporteissani ja artikkeleissani. Samalla tämä erään mahdollisen tulevaisuuden esittely palvelee toimintatutkimuksellisen metodin ja siinä tutkijan sitoutumisen tarkastelua.

Haluan tuoda ihmisen yksilönä osaksi toimintaa elävän maatalousmaan ja monimuotoisen puhtaan luonnon puolesta: ekologisesti kestävä kehitys voi maaseudulla olla myös aidosti sosiaalisesti kestävä kehitystä. Minkään kaiken kattavan ratkaisumallin - suuren kertomuksen - suomalaisen maaseudun säilyttämiseksi ei ole mielekästä uskoa toteutuvan. Ainakin lähimmän kymmenen vuoden tähtäimellä olemme osa Euroopan unionia ja siinä tapahtuvia poliittisia ratkaisuja.

Euroopan unionin maatalouspolitiikka ja maaseutupolitiikka sisältävät jo nyt nk. ympäristöllisiä elementtejä, ja niitä tullaan vahvistamaan todennäköisesti jo pelkästään itsekkäistä lähtökohdista: Maailmankaupan vapauttamisneuvotteluissa Euroopalle ja varsinkin sen läntiselle osalle ei jää monia muita mahdollisuuksia tukea maatalouttaan kuin erilaiset ympäristö-, monimuotoisuus-, maisema-, alkuperäisrotutuet. Hahmottamani ekovision luoma mahdollisuus ei sovellu välttämättä kaikille maaseudulla asumisesta kiinnostuneille. Pysin kuitenkin selkeästi perustelemaan näkökulmaani niin, että siitä on helposti luettavissa, minkälaiseen maailmaan ja minkälaisille ihmisille visiotani maalaan.

Erilaisten EU-rahoitteisten maaseutuprojektien ja maatalouden ympäristötukijärjestelmien aika voi olla vain välivaihe unionin laajentuessa, ja voi olla, että tulevaisuudessa tuetaan yksilöä hänen ratkaisuissaan asettua maaseudulle. Maatalouden ympäristövaikutuksia säädellään tulevaisuudessa mahdollisesti pääosin asetuksin ja määräyksin. Erilaiset ekologiset kysymykset ovat verotuksellisin ym. keinoin taloudellisiin prosesseihin sisällytettyinä, ja kilpailu hoitaa ekologisten ratkaisujen selviämisen markkinoilla.

Ekologisten kysymysten vahvistuminen kaikilla taloudellisen toiminnan alueilla tarjoaa mahdollisuuden rakentaa elämää uudella tavalla myös suomalaisella maaseudulla. Tätä kehitystä voivat tukea muutokset ihmisten

arjessa ja erityisesti vapaa-ajan lisääntyminen. Itsensä työllistäminen jonkinlaisen perustulon (esim. Soininvaara 1994) avulla on mitä todennäköisintä, koska täystyöllisyyteen ei yhä automatisoituvassa yhteiskunnassa ole paluuta. Tuolloin maaseutu tarjoaa omat mahdollisuutensa yksilöllisen elämän rakentamiseksi.

Koska maaseutu tarjoaa tuotantokustannuksiltaan ja elinkustannuksiltaan edullisen vaihtoehdon asumiselle, löytyy varmasti innovatiivisia ihmisiä huolehtimaan maaseudun tuotannosta, palveluista ja ihmisistä, jotka siellä haluavat vierailla.

## 2.4. Eettiset lähtökohdat

Tutkijan työni lähtökohta ja tutkimuksen teon oikeutus ja eetos on selkeän eettisfilosofinen. Ihmisen elämä siten, että luonnon monimuotoisuus ja koko biosfäärin elämä säilyvät, ovat lähtökohtiani eikä esimerkiksi usko jatkuvan taloudellisen kasvun mahdollisuuteen. Tässä suhteessa työni eroaa esimerkiksi Juha Alarinnan väitöskirjasta *Maaseutu innovatiivisena ympäristönä* (Alarinta 1999), joka keskittyy selkeästi yritystason taloudellisiin tarkasteluihin. Alarinta ei myöskään nido maataloutta ja luonnonvarojen hoitoa tai ympäristökysymyksiä mukaan.

Visiollani maaseudun kehityksestä on vahva suhde maatalouteen, ruokaan ja ekologisiin muutoksiin. Suomalaisella maaseudulla on runsaasti potentiaalia niin luonnonvarojen monimuotoiseen käyttöön kuin jo rakennetun infrastruktuurinkin hyödyntämiseen. Muutokset EU:n politiikan ytimessä olevassa maatalouspolitiikassa voivat heijastua nopeastikin maaseudulle. Tästä johtuu, että maaseudulla tullaan kokemaan ja oikeastaan ollaan kokemassa perusteellisempi mullistus henkisessä mielessä kuin esimerkiksi Hannu Katjamäen (1991) *Maaseudun kolmannessa tiessä* maalailemat perinteinen yrittäjäyys ja etätyön mahdollisuus.

Toimintatutkimuksellisesta lähtökohdastani johtuen suomalainen kylätoiminta on tärkeässä teoreettisessa asemassa ja roolissa tarkastelussani. Onhan suomalainen maaseudun kehittämistyö myös 1990-luvulla ollut paljon velkaa Kylätutkimus 76:sta liikkeelle lähteneelle kylätoiminnaalle (esim. Hautamäki 1989).

Kylätoiminnasta kahden onnistuneen esimerkin avulla kertova Torsti Hyyryläinen (1994) tarkastelee kylätoimintaa yhteistoiminnan, vapaaehtoistyön ja talkootoiminnan näkökulmasta. Kylätoiminta näyttäytyy väitöskirjatyössä sellaisena kuin se parhaimmillaan on vaikeuksineen päivineen.

Torsti Hyyryläinen toteaa, miten ”kylätoiminnan teoreettinen ja erityisesti aatteellinen tausta oli 1970-luvulla epätarkasti dokumentoitu eikä muodostanut yhtenäistä kokonaisuutta” (Hyyryläinen 1994: 32).

Kylätutkimus 76 ei siis Hyyryläisen mukaan ollut teoriaa tuottava hanke ja tutkimukselliset tavoitteet olivat lopulta alisteisia kylätoiminnan edistämisen käytännöllisille tavoitteille. Hankkeesta tehdyn tutkimuksen kautta saatu tieto palveli kerronnan luomisen käytäntöä: uusi tieto oli kylätoimintaa koskevan keskustelun polttoainetta. Lähes kahdenkymmenen vuoden perspektiivistä arvoituna Kylätutkimus 76 onnistui niin omatoimisuuteen rohkaisemisessa kuin kylätoiminnan organisoimisessakin hyvin. Toisaalta tutkimuksellinen ote kylätoimintaan säilyi vain satunnaisin kiinnikkein (Hyyryläinen 1994: 103-104).

Omakohtaisesta projektitutkijan ja kehittäjän sekä yrittäjän toiminnallista ja osallistuvasta näkökulmastani uppoudun ennemminkin heijastamaan omaa maaseudun kehittämistyötäni sekä yleistä kehittämispolitiikkaa ja käytäntöä sitä teoreettista taustaa vasten, mistä myös suomalaisen maaseudun kehittämisen alkutaipale on saanut innoituksensa – osallistuvaa toimintatutkimusta vasten.

Tutkijan metodisen kehikkoni hahmottaminen ja vision rakentaminen tapahtuvat suomalaisella maaseudulla, koska en tunne muunlaista maaseutua. Vaikka suomalainen maaseutu on oman runsaasti erityispiirteitä sisältävän historiansa tulos, en kiistä kokonaan ajatusteni juoksun mahdollista soveltuvuutta muualla maailmassa. Toimintatutkimuksen luonteeseen ei kuulu yleispätevien yhtenäisteorioiden rakentelu, vaan ratkaisut toimivat siinä tilanteessa ja kontekstissa, missä ne on rakennettu. Olkoon minun tutkijantyöni alueellinen konteksti Suomi, mutta kuten hyvissä näytelmissäkin, niin tutkimuksessakin paikallisuudesta voi kasvaa jotain yleispätevää.

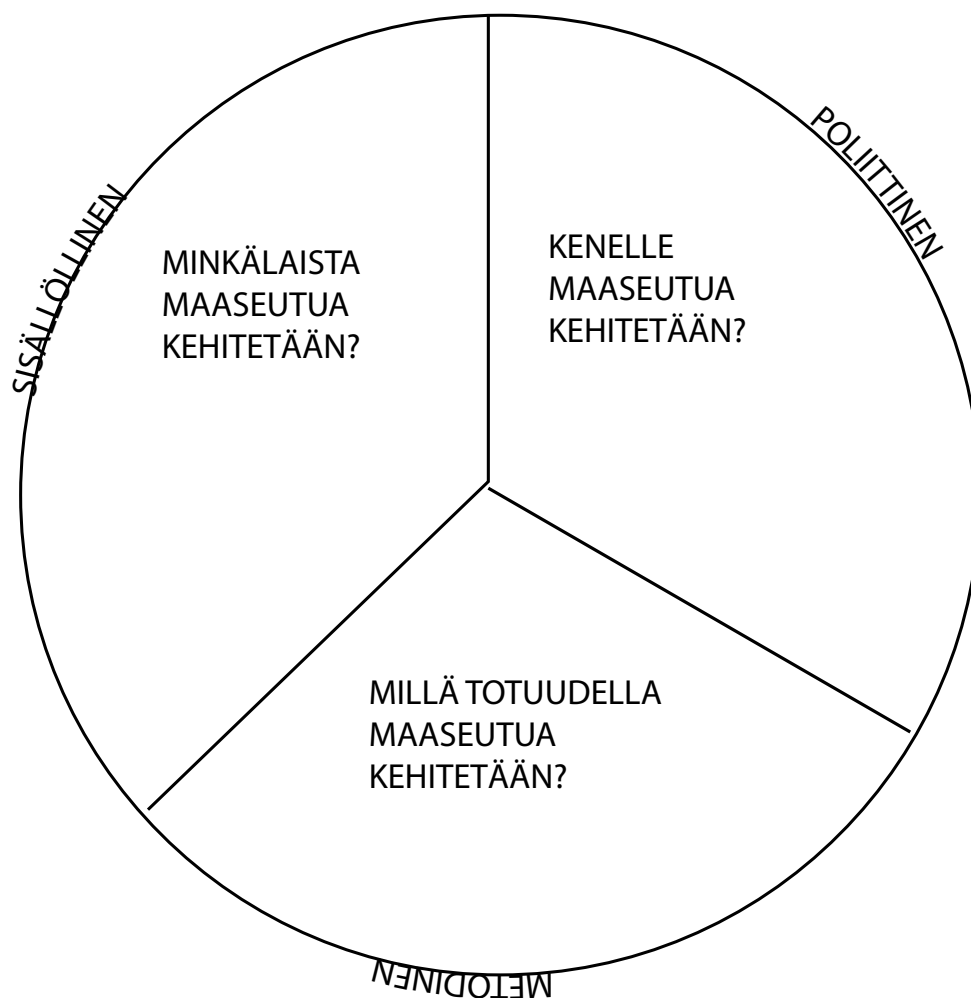
Ekologisesti kestäväan kehitykseen pohjautuva tulevaisuuden visioni ulottuu noin kymmenen vuoden päähän. Kymmenen vuotta on ihmisen vielä helposti kuviteltavissa oleva lähitulevaisuus, mutta niin pitkä, että siinä ajassa voi tapahtua suuriakin muutoksia esimerkiksi maatalouden harjoittamisen edellytyksissä.

Toivon tämän työn vievän omalta osaltaan suomalaista maaseutututkimusta ja maaseudun kehittämistyötä eteenpäin. Tässä ”eteenpäin” ei tarkoita maaseutututkimuksen volyymin kasvattamista, ei kehittäjävakanssien perustamista tai edes maaseutuasukkaiden määrän kasvamista. Toiveenani on, että suomalainen maaseutu säilyy asuttuna ja suomalainen luonto, isänmaamme kasvat, säilyy monimuotoisena ja kauniina. Silloin ja vain silloin maaseudulla on mahdollisuus tarjota suomalaisille elämisen ja asumisen vaihtoehto.

## 2.5. Kolme ulottuvuutta

Työni sisältää metodisen, poliittisen ja sisällöllisen ulottuvuuden, jotka kulkevat toisiinsa kytkeytyen läpi työn ja myös läpi artikkeileitteni. Ne ovat yh-

dellä tavalla ilmaistuna minun kiinnostukseni kohteita omassa työssäni suomalaisen maaseututyön kentässä. Tähän kenttään kuuluvat maaseudun ihmisten, maaseudun kehittämisen ja tutkimuksen kanssa tekemisissä olevien ihmisten ja tutkimuslaitosten lisäksi maatalouden parissa työskentelevät tutkijat, virkamiehet ja liike-elämä sekä luonnollisesti maaseudun monenkirjainen arkielämä, jossa nuorisoseuran näyttämöt ja muu kulttuuri vielä kukkivat 1990-luvun loppupuolella kiihtyneestä maaltapaosta huolimatta. Maaseututyöksi voi kutsua esimerkiksi luomuruokapiirin perustamista kaupunkiin, mutta maaseudun kehittäminen on julkisin varoin tapahtuvaa projektiluontoista toimintaa.



Kuva 1a. Maaseudun kehittämisen kolme ulottuvuutta – versio A.

Artikkeliväitöskirjani kolmella dimensiolla haluan avata omaa tutkijan työprosessiani eli sitä, miten tutkijan maailmankuva ja hänen käyttämänsä metodi tuottavat ja muovaavat hänen kiinnostuksensa kohteet ja siten omal-

la tavallaan myös tulokset. Tutkijan taustalla ja arvomaailmalla on vaikutuksensa tutkimusaiheen valintaan ja tutkimusmenetelmiin myös luonnontieteissä. Kuitenkin yhteiskuntatieteissä tutkittavan ilmiön valikoitumisprosessilla sekä metodin valinnalla on suuri merkitys. Siksi tämän valikoitumisprosessin auki kirjoittaminen helpottaa myös lukijaa asettamaan tutkimustulokset tiettyihin raameihin. Vaikka kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen välillä nähdään joskus jyrkkiäkin eroja, ne täydentävät toisiaan. Työssäni olen kuitenkin käyttänyt kvalitatiivisia menetelmiä, koska kysymysten kvantifioiminen olisi ollut vaikeaa.

Tutkijana kiinnostukseni lähtökohdat voidaan raamittaa aina synnyinseudusta ja isien töistä lähtien luonnonharrastuksen kautta opinahjon valintaan. Ne ovat yhdessä tuottaneet sen maailmankuvan, jolla ekovisioni rakennan ja maaseudun kehittämistutkimusta tarkastelen. Eteläpohjalaisuus, politiikka kotona, luontoharrastus, maantiede, maailmanparannus ja teatteri ovat niitä taustakohinan osasia, joita vasten haluan tarkastella työtäni maaseudun tutkimuksen parissa. Tällä tavalla väitöskirjani on sukua Mikko Kumpulaisen väitöskirjalle *Maan ja talouden välissä*. Mikko Kumpulaista väitöskirjan muuttunut aihe vei voimakkaasti mukanaan ja pakotti yhä lähemmäksi sellaista lopputulosta, että hän pääsi kirjoittamaan maahengestä ja oikeastaan myös kirjoittamaan pois omaa ahdistustaan pienviljelijän poikana (Kumpulainen 1999).

Edellä kuvatuista lähtökohdista muodostunut maailmankuvani ei ole arvokkaampi kuin esimerkiksi sokeaan uskoon perustuva kuva maailmasta. Sen vuoksi visioni tulevaisuudesta ei myöskään ole arvokkaampi kuin uskonnollinen sanoma oikean elämän tuomasta siunauksesta. Kumman tahansa ottaminen tinkimättömäksi johtolangaksi vie yhtä varmasti haluttuun lopputulokseen.

Silti tieteellisen visioinnin voima on, ainakin periaatteellisella tasolla, tieteelliseen työhön liittyvässä läpinäkyvyyden ja perusteltavuuden vaatimuksessa. Lukijalle pitää suoda mahdollisuus tehdä samasta aineistosta samanlaisia johtopäätöksiä kuin tutkimuksen tekijä. Lisäksi tutkimuksen eri vaiheet tulee olla siksi selkeästi esitetty, että ainakin tieteenalaan perehtynyt tutkija voi helposti seurata kirjoittajan ajatuksen loogisuutta.

Omassa maaseutututkijan työssäni laadullisen tutkimuksen objektiivisuuden vaatimus toteutuu siinä, että lukijan on pystyttävä seuraamaan tutkijan päättelyn muotoutumista niin sisällön kuin päättelyyn käytettyjen metodienkin suhteen. Jari Eskolan ja Juha Suorannan ilmaisun mukaan "*Objektiivisuus syntyy nimenomaan oman subjektiivisuuden – tai monikossa subjektiivisuuksien tunnistamisesta*" (Eskola & Suoranta 1998: 17).

Tämä ihanne ei luonnollisestikaan aina toteudu, vaan usein pienessä maassa on yhden totuuden vaara. Jari Ehrnrooth puhuu tutkijayhteisön yhteisestä opitusta tietämättömyydestä, itsestäänselvyyksistä, joita ei aseteta kyseenalaiseksi. Toivottavasti voin pieneltä osaltani rikkoa pienen maan maaseutu-



tutkimuksen ”*tiedostamatonta kollektiivista toistamispakkoa*” (Ehrnrooth 1992: 32).

Maaseutututkimuksessa maaseudun elävänä säilyttäminen tai maaseudun kehittäminen on useimmiten annettu normatiivinen lähtökohta, jota ei kyseenalaisteta ja pureta tarkasteltavaksi. Maaseudun kehittämisen kolmella dimensiolla pyrin tarkastelemaan niitä ulottuvuuksia, mitä maaseudun kehittämistyö mielestäni sisältää.

## Metodinen dimensio

Tutkimukseni kuuluu laadullisen tutkimuksen kenttään ja sisältää useita erilaisia tutkimusmetodeja (teemahaastattelu, kehittämistutkimus, osallistuva havainnointi, interventio), jotka tässä esitän osallistuvaan toimintatutkimukseen liittyvänä yhtenä metodisena kokonaisuutena. Kohdallani osallistuva toimintatutkimus on oman persoonan peliin asettamista, riskinottoa ja sitoutumista tutkimuskohteena olevien ihmisten tavoitteisiin esimerkiksi ryhtymällä itse yrittäjäksi. Sillä tavalla tutkimuksen tekotapani on lähellä toimintatutkimuksen metodia. Olen käyttänyt joissakin tutkimuksissa osallistuvaa toimintatutkimusta ja toisissa puhtaasti teemahaastattelumenetelmää sekä joissakin molempia. Esimerkiksi ensimmäinen tutkimukseni Chydenius-Instituutissa - *Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena* - on teemahaastattelututkimus, mutta siinäkin on lähtökohdiltaan toiminnalliseen osallistuvaan tutkimukseen liittyvä sitoutumisen elementti; luomuviljelijöiden asia on myös minun asiani (artikkeli 1).

Pyrin myös kirjoittamaan näkyviin omat ideologiset lähtökohtani. Tällä tavalla metodinen on samalla motiivinen ja poliittinen; siinä on vahva oma-kohtainen sitoutumisen elementti. Tällainen sitoutuva osallistumisen metodi tuottaa tietoa myös maaseudun kehittämisessä mukana olevien osapuolten välisistä jännitteistä ja ristiriidoista sekä tavoitteiden ja todellisuudenkin välisistä ristiriidoista.

Luonnontieteessä tutkija ja hänen käyttämänsä tutkimusväline vaikuttavat tutkittavaan ilmiöön – objektiin. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja varsinkin toimintatutkimuksessa myös tutkimuksen objekti osallistuu tutkimukseen, vaikuttaa menetelmiin ja siten myös tutkimuksen tuloksiin.

Toimintatutkimuksessa aktiivinen objekti on jopa välttämättömyys ja sen puuttuminen voi johtaa tutkimuksen suunnitellun kulun kariutumiseen, josta esimerkiksi Pertti Töttö (1985) mainitsee kirjansa *Kriittinen teoria ja uudet liikkeet* alkusanoissa. Ellei siis tutkimuksen kohde kommunikoi tutkijan kanssa, on joko tutkimuksen tulokset lavastettava tai epäonnistuminen myönnettävä. Minulle tutkimuksen objektin kutistuminen, katoaminen tai karkaaminen tapahtui Lestijoki-projektissa (artikkeli 3.).

Minulle itselleni muotoutuneessa toimintatutkimuksen metodissa liikutaan usein hedelmällisellä, mutta joskus myös raskaalla kritiikittömän kehittämistyön ja kriittisen tutkimuksen rajapinnalla. Esimerkiksi kehittäjä-kritiikki artikkelissa *Lestijoki ihmisen luonto II* on tyypillisesti tilanne, jossa ristiriitaiset odotukset kehittämistyössä ja toisaalta tutkimuksessa tuottavat tutkijan turhautumisen lisäksi arvokasta tietoa kehittämistyön parantamiseksi (artikkeli 3).

Maaseudun kehittämispuheen ja todellisuuden välillä joskus vallitseva ristiriita johtuu luonnollisesti hyvinkin monenlaisten asioiden summasta, mutta kaksi selkeää syytä voidaan osoittaa. Ensimmäiseksi on tyypillistä, että erilaisia kehittämistavoitteita kirjaavat henkilöt eivät ole niitä, joiden pitäisi tämä kehitys toteuttaa.

Toiseksi on mahdollista, että ristiriidan taustalla on maaseutututkimuksen ja erityisesti kehittämistutkimuksen (kylätutkimus) omaksuma osallistuvan toimintatutkimuksen perinne. Alun perin kolmannen maailman köyhien ja sorrettujen auttamiseksi syntynyt ja perinteiseen yhteiskunnalliseen tutkimukseen kriittisesti suhtautuva Participatory Action Research (PAR) (esim. Reason 1998) ei ole kaikin osin sovellettavissa suomalaiselle maaseudulle. Suomalaisen maaseutukylän asukkaat eivät ole yhtenäinen sorrettujen vähäosaisten joukko, ja PAR:n suora soveltaminen suomalaiseen kylään voi siten viedä harhaan (esim. Mäenpää 1987, Kumpulainen 1989).

Suomalainen kylä ei muodosta sellaista sorrettua (oppressed) yhtenäistä joukkoa, jonka olisi vapauduttava jostakin. Kylällä asuu hyvinkin heterogeenistä joukkoa ja myös erinomaisen hyvinvoivaa väestöä. Kylän kehittämisestä ja erilaisesta yhteistoiminnasta ovat usein kiinnostuneempia muualta muuttaneet ja muussa kuin viljelijän työssä toimivat. Usein ulkopuolinen kehittäjä asettuukin edistyksen ja valistuksen nimissä ja legitimoimana halutonta kantaväestöä vastaan. Tukenaan käännytystyössä hänellä on osin muualta muuttaneiden tai muuten vapautuneiden joukko. Tämä näkyy joskus kylätoimikunnan huonona suosiona esimerkiksi kylän vaikutusvaltaisten viljelijöiden joukossa. Intressit voivat törmätä esimerkiksi kantaväestön ja valkokaulustyöläisten erilaisessa luontokäsityksessä.

## Poliittinen dimensio

Poliittinen ulottuvuus viittaa maaseutututkimuksen rooliin maaseudun kehittämispolitiikassa tieteenfilosofisesta näkökulmasta. Samalla se on yleistä maaseudun kehittämistä koskevan perustelun tarkastelua. Toisaalta se on myös oman työni oikeutuksen hakemista. Tämä osuus toimii siltana väitöskirjan sisällölliseen elementtiin.

Maaseutuun kohdistuu erilaisia odotuksia ja tutkimuspaineita. Perinteinen maatalouden tutkimus on hyvin kvantitatiivista, ja siihen liittyvä talou-

dellinen tutkimus on kiinnittynyt vahvasti vallitsevaan taloudelliseen ideologiaan voiton maksimoinnista ja taloudellisen kannattavuuden mittaamisesta.

Maaseutututkimus kamppailee olemassaolostaan nuorena tieteenalana myös voimakkaiden sovellettavuuden paineiden alla. Maaseutututkimus saa pääasiallisen rahoituksensa lähteistä, joille maaseudun kehittäminen on normi. Tällöin on vaarana, että tutkimusta ohjailee enemmän tai vähemmän rahanjakoon nojaava, kulloinkin suosiossa oleva kehittämisspoliittinen suuntaus.

Maaseudun määrittelyn moninaisuuksista ja tutkimuksen monitieteisyydestä uskoisi kasvavan mahdoton yhtälö. Silti ristiriitaisuudessa piilee kuitenkin maaseutututkimuksen mahdollisuus. Se kutsuu monitieteiseen tarkasteluun, ristiriitojen kuvaukseen ja synteisiin. Tällä tavalla tämä poliittinen dimensio kiertyy metodiseen, koska myös, ja ehkä ainoastaan, metodologisella ja tieteenfilosofisella pohdiskelulla ja metodisella vuoropuhelulla maaseutututkimus pääsee kehittymään.

## Sisällöllinen dimensio

Useimmat työssäni mukana olevat artikkelit liittyvät vahvasti ekologisesti kestäväen kehityksen toteuttamiseen suomalaisella maaseudulla. Tähän maatalouden ja maaseudun ekologisesti kestäväen kehityksen tiehen olen yhdistänyt myös yksilön mahdollisuudet rakentaa elämänsä maaseudulla. Koska perinteinen palkkatyö ei enää ole mahdollista kaikille, pyritään erilaisilla yrittäjyyteen ja itsensä työllistämiseen liittyvillä malleilla hakemaan ratkaisua massatyöttömyyteen.

Maaseudulla on mittavat resurssit tyydyttää niin luonnonvarojen kestäväen hoitoon kuin luonnon monimuotoisuuteenkin liittyviä yhteiskunnan vaateita. Rinnan luonnonvarojen kestäväen käytön kanssa visiossani kulkee maaseudulla asumisen vaihtoehto. Näitä yhteiskunnan ja yksilön maaseudulle asettamia vaateita voisi kutsua yhteiskunnan ekologisiksi tarpeiksi ja yksilön asumisen tarpeiksi.

Ekologisella tarpeella tarkoitan yhteiskunnan ja yhteisön maaseutumme uusiutuviin luonnonvaroihin kohdistuvaa käyttöpainetta. Nämä ekologiset tarpeet muodostuvat sellaisista elementeistä kuin puhdas ilma, puhdas vesi, lähellä tuotettu puhdas ravinto, kotimainen energiahuolto sekä enemmän henkiseen hyvinvointiin liittyvä luonnon monimuotoisuudesta voimansa saava virkistytymisen ja levon tarve.

Yksilöllisellä tarpeella tarkoitan yllä kuvatun luonnon monimuotoisuuden ja puhtauden tarpeen lisäksi yksilöllisen asuinpaikkavaihtoehdon ja itsensä toteuttamisen tarvetta. Maaseutu pystyy paremmin vastaamaan sen tyyppisiin ihmisen yksilöllisiin tarpeisiin, jotka vaativat tilaa, hiljaisuutta,

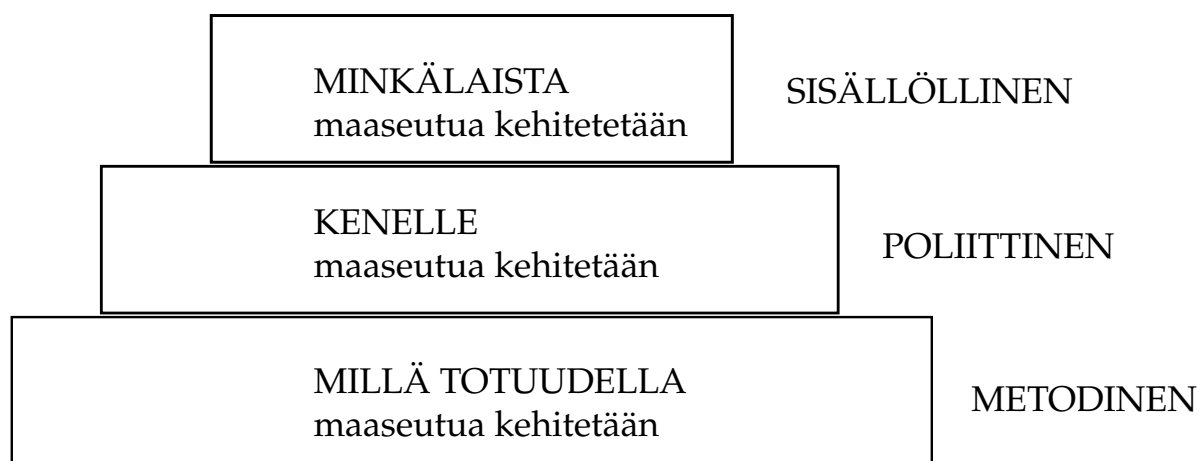
yksinäisyyttä. Tällaiset tarpeet voivat liittyä ihmisen persoonalliseen tai ammatilliseen itsenä toteuttamiseen.

Ennen kuin maaseutu pystyy näyttäytymään asumisen ja elämisen vaihtoehtona esimerkiksi työhaluiselle pitkäaikaistyöttömälle, on kaksi tärkeää tekijää otettava huomioon. Ne ovat kysymykset maan omistamisesta ja maaseudun valtaväestön vastaanottavuudesta. Vaihtoehtoisen elämäntavan etsijöille maaseutuun kohdistuvassa uudessa elämäntavassa olennaisia elementtejä ovat omavaraisviljely ja uusiutuvien energiavarojen paikallinen hyödyntäminen täydennettynä vaatimattomalla elämäntavalla. Asettuminen maaseudulle voi joskus vaatia tavallista enemmän henkisiä resursseja, koska tällainen tavanomaisesta maalaiselämästä poikkeava elämäntapa voi kohdata vastustusta.

Maatalouden turvaaminen ja uusiutuvien luonnonvarojen hoito sekä asuinpaikkana oleminen ovat luonnollisesti myös maaseudun yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Ne voivat olla myös maaseutututkimuksen olemassaolon yhteiskunnallisia oikeutuksia eli niiden edistäminen antaa myös maaseudun kehittämiseen ja tutkimiseen uhratuille yhteisille varoille olemassaolon oikeutuksen.

Maaseutututkimus on käytäntöä palvelevaa tutkimusta, jonka eräänä kriteerinä pitää olla yleistajuisuus. Sen tulee hyödyttää päätöksentekoa yrittäjän tai muun maaseudun toimijan tasolta aina valtakunnalliseen maaseutupolitiikkaan saakka. Maaseutututkimus voi myös tarkastella maaseudun kehittämistä ja erilaisia kehittämisprojekteja niiden onnistumisen näkökulmasta. Silloin voi olla kyseessä maaseudun kehittämistyön onnistumiseen kriittisesti suhtautuva tutkimus.

Tämä työni on maaseudun kehittämisen perustelua koskevaa tutkimusta: miksi ylipäätään maaseutua tulisi erityisesti yhteisin voimavaroin kehittää? Koko maaseudun kehittämisen perusteisiin kriittisesti suhtautuva tutkimus, kuten aina tämänkaltaisen tarkastelu, on mielestäni omiaan terävöittämään perusteluja ja karsimaan myös tarpeettomaksi eli perusteettomaksi huomattua toimintaa. Tällainen kriittinen tutkimustyö voi parantaa myös yhteiskunnan yhteisten voimavarojen käytön tehokkuutta.



Kuva 1b. Maaseudun kehittämisen kolme ulottuvuutta – versio B.

### 3. Artikkeleiden esittely – puhtaasta idealismista idealismin puhtauteen

Väitöskirjaan kokoamani artikkelit edustavat kaikki maaseutututkimuksen alaa ja on julkaistu Chydenius-Instituutin tutkimuksia tai selosteita ja katsauksia -sarjassa vuosina 1992-1998. Kaikki julkaisut ovat erillisten tutkimus- ja kehittämisprojektien tuotoksia. Mukana on ideoivia papereita, kehittäjä-kriittisiä loppuraportteja, tutkimusjulkaisuja ja poleemisia hahmotelmia. Kaikkien näiden artikkeleiden kohteena on jollakin tapaa maaseutu ja sen kehittäminen sekä maaseudun ihminen. Artikkeleista muodostuu maaseutututkijan kehityskaari toiveikkaasta idealistista ehkä kovienkin kriittisten vaiheiden kautta realistiseksi idealistiksi. Välillä olen ollut maaseudun realismiin kainaloita myöten uponnut yrittäjä ja lopussa jälleen maaseudun tulevaisuudenvisiota hahmottava tutkija.

Punaisena lankana kulkee halu tehdä työtä maaseudun hyväksi, sitoutuminen jollakin tasolla niiden maaseudun ihmisten asiaan, joita työni koskee. Toimintani on siis sukua osallistuvalla toimintatutkimuksella, vaikka ei olekaan sitä metodisessa mielessä. En voi siis sanoa tehneeni osallistuvaa toimintatutkimusta. Suomalainen maaseudun kehittäminen ponnistaa kuitenkin omalla tavallaan osallistuvan toimintatutkimuksen perinteestä ja tätä taustaa vasten myös omaa tutkijan työtäni on helpompi tarkastella.

Toisena punaisena lankana työssäni ja artikkeleissani kulkee maaseudun kehittämisen ekologisen vaihtoehdon tarkastelu sekä sen ihmiselle tarjoamat elämäntavan mahdollisuudet. Tämä ekologinen malli ei ole totaliteetti, mutta vaihtoehtoinen näkökulma niin tehokkaaseen maatalouteen pohjautuvalle vanhalle maaseutumallille kuin uutta yrittäjyyttä kehittäville uudelle maaseudun kehittämisen mallille, joka on vallalla erilaisissa EU-projekteissa. Näihin ekologisiin mahdollisuuksiin ja visioihin voi sisältyä yksilön kannalta niin perinteistä yrittäjyyttä kuin uudenlaisia säännöllisestä palkkatyöstä vapaan elämän mahdollisuuksia.

Jos tutkijanurani alun puhdas idealismi kokikin välillä kovia kolauksia, niin uskon kuitenkin yhä maaseudun kehittämisessä idealismin puhtauteen. Suomalaisen maaseudun ja myös maatalouden tulevaisuus on idealismin varassa; kysymys on paljon tahdosta - politiikasta. Maaseudulla on runsaasti luonnonvaroja ja aineettomia resursseja (esim. hiljaisuus, tila) sekä vielä toimiva infrastruktuuri. Henkinen tahdonvoima vain olisi suunnattava niin, että nämä voimavarat tulisivat tehokkaasti käyttöön.

### 3.1. Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena - henki ja aine - *luomuviljelyn asialla*

Tutkijan urani Chydenius-Instituutissa alkoi luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyneiden viljelijöiden haastattelututkimuksella. Elettiin vuotta 1991, ja luonnonmukaiseen viljelyyn siirtymisestä oli vuonna 1990 ryhdytty maksamaan viljelijöille kolmen vuoden siirtymäajan tukea. Luomuun siirtyviä viljelijöitä oli myös Pohjanmaalla, ja varsinkin ruotsinkielisellä rannikkoseudulla heitä oli melko runsaasti. Vaikka luomuviljelyssä oli koettu 1970-luvulla ja 1980-luvulla omat aaltonsa, kuten Juvan Partalan tutkimusaseman perustaminen, elettiin 1990-luvun alussa luomun ensimmäistä suurta laajentumisaaltoa. Henkinen ilmasto oli luomulle myönteinen, ja siirtymävaiheen tukea maksettiin luomuun siirtyvien ohella myös vanhoille luomuviljelijöille heidän tekemästään pioneerityöstä.

Tutkimukseni haastateltavat olivat Keski-Pohjanmaan maaseutukeskuksen alueelta sekä ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta Kokkolasta Maalahdelle. Ruotsinkielinen rannikko oli saanut vaikutteita lahden takaa Ruotsista ja siellä oli myös biodynaamisen viljelyn ja yhdistystoiminnan vaikutus voimakkaampi. Tämän vuoksi ruotsinkielisellä Pohjanmaalla oli luomuviljelyssä pidempi perinne, kun taas Keski-Pohjanmaalla otettiin pääosin ensiaskelia. Luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyminen ei ollut vain uuden tuotantomuodon kehittämistä, vaan valtiovallan tuki luomuviljelyyn siirtymiselle nähtiin eräänä keinona pienentää ylituotantoa.

Keräsin tutkimusaineistoni teemahaastattelumenetelmällä, ja tavoitteenani oli kartoittaa luomuun siirtyneiden viljelijöiden siirtymismotiiveja. Tutkimustyöni lähtökohdissa oli samalla myös toimintatutkimuksellisia piirteitä; halusin olla edistämässä luonnonmukaista viljelyä suomalaisella maaseudulla. Näin luonnonmukaisessa viljelyssä sen ympäristönsuojelullisten etujen lisäksi suomalaisen maaseudun yhden eloonjäämismahdollisuuden. Tästä kertoo muutos projektin nimessä: *Luonnonmukaisen viljelyn mahdollisuudet* oli muuntunut loppuraportissa otsikoksi *Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena - henki ja aine*. Halusin nähdä luomuviljelyssä maaseudun pelastajan, joka yhdistää luonnon hyödyntämisen ja suojelun. Otsikko noudatteli myös paremmin tutkimuksen sisältöä, sillä alkuperäinen otsikko viittasi liiaksi maataloustieteisiin.

Tutkimuksessa jaoin luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyneet viljelijät kolmeen erilaiseen joukkoon heidän siirtymisensä ajankohdan mukaisesti. *Pioneerit* olivat aloittaneet jo silloin (1960- ja 1970-luku), kun suurin osa kuluttajista ei ollut vielä luomusta kuullutkaan. He olivat useasti biodynaamisen viljelysuunnan edustajia, ja luonnon prosesseja kunnioittava viljelymenetelmä oli osa heidän maailmankatsomustaan. *Kokeilijat* (1980-luku) olivat ryhtyneet etsimään uutta viljelymenetelmää omalla riskillään ennen luomutuen

maksatusta. Heillä oli jo selkeämmin laajat ympäristöongelmat motiiveinaan. *Uudet sopimuksentekijät* (1990-1991) olivat tuoreimmasta päästä siirtyjiä. Heidän motiivinaan oli useasti taloudellisen kannustimen ja ympäristösyiden lisäksi myös jonkinlainen hengissä säilymisen ja viljelyn mielekkyyden hakeminen. Jotkut hakeutuivat pois myös syyllisyydestä, joka seurasi maatalouden ylituotannosta käytävästä keskustelusta. Motiiveja tarkastellessani olin erottanut seuraavat painopisteryhmittelyt: ympäristönsuojelu, terveys, talous, etiikka, elämäntapa, ammatilliset motiivit ja ylituotanto.

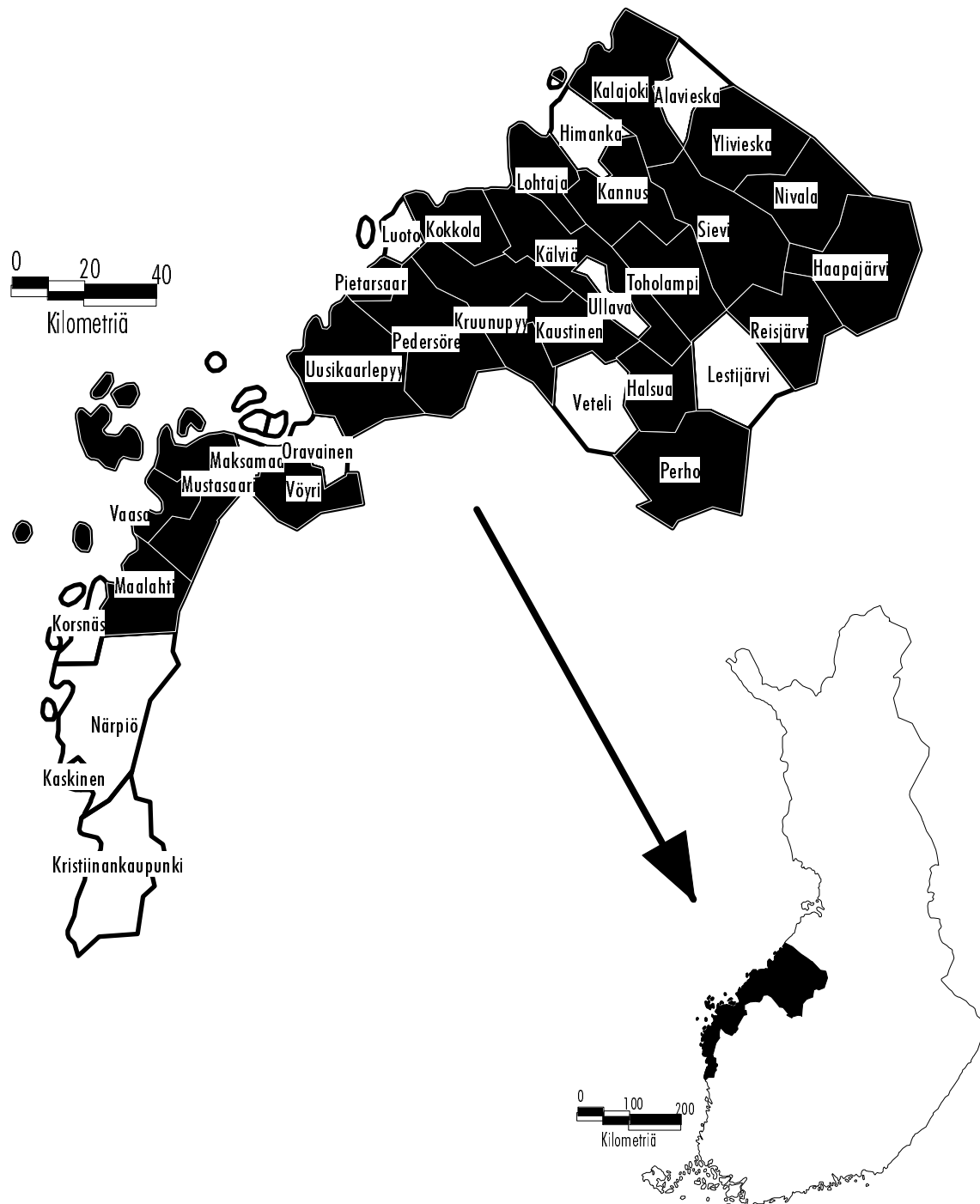
Aineistoa tulkitessani olen käyttänyt faktanäkökulmaa eli halusin tavoittaa sen todellisuuden, missä luomuviljelijät elivät ja sen mikä heidät oli saanut siirtymään luomuviljelyyn. Otin viljelijöiden kertomukset sellaisenaan, ja uskoin heidän kertovan rehellisesti motiiveistaan. Faktanäkökulma paljastaa omalla tavallaan minun toimintatutkimusta muistuttavan näkökulmani. (Alasuutari 1994: 80-94.) Halusin löytää luomuviljelijöiden motiiveja tarkastelemalla aineksia paremmin luonnon huomioonottavan taloudellisen toiminnan (tässä tapauksessa maatalouden) rakentamiseen. En etsinyt piileviä merkityksiä tai tulkinnut puhetta diskurssianalyysillä (tuskin olin kuullut sanaa tuolloin). Tehtävääni ei kuulunut epäillä viljelijöiden kertomuksia, ja varsinkin kylähullun leiman vapaaehtoisesti, ilman taloudellisen menestymisen odotuksia itselleen hankkineiden *pioneerien* ja *kokeilijoiden* en uskonut piilottelevan motiivejaan.

Tuoreissa siirtyneissä oli joitakin selkeästi vain rahan vuoksi mukaan lähteneitä viljelijöitä, koska ensimmäisinä vuosina luomuun siirtymisen tuki oli merkittävä. Heidän puhuntansa tarkempi erittely motiivien paljastamiseksi olisi vienyt minut kuitenkin aivan toisenlaiseen tutkimukselliseen maailmaan - toisenlaisen maailmankuvan ja aatteen äärelle. Olin toimintatutkimuksellisen idean mukaisesti edistämässä luomuviljelyn kasvua ja sillä tavalla uskollinen oikeille luomumotiiveille.

Oma lähtökohtani oli maaseudun kehittäminen ja ympäristönsuojelun edistäminen, joten luomuun siirtyneet viljelijät olivat oiva uutta etsivä joukko - keihäänkärki, jonka asiaa halusin edistää. Näin luonnonmukaisessa viljelyssä useita tärkeitä elementtejä maaseudun kehittämisen kannalta. Viljelijöiden suhde luontoon oli vaaliva ja luonnon omia prosesseja kunnioittava. He ymmärsivät useimmiten oman terveytensä ja ihmisen tulevaisuuden riippuvuuden elävän luonnon toimintakyvystä. Mikään muu joukko ei olisi voinut selkeämmin vastata ideaaliani tulevaisuuden maaseudun perusasukkaista. Luomuviljely ei ollut ennen siirtymätukea hyvää "businesta" ja viljelijät usein kertoivatkin myös vaatimattoman elämäntavan tärkeydestä.

Maaseudun elävänä säilyttämisen kannalta luomuviljely näyttäytyy erinomaisena, sillä se vaatii enemmän ihmistyötä ja vähemmän maatalon ulkoisia panoksia (lannoitteet ja myrkyt). Luomuaatteeseen kuuluu lisäksi ilman muuta koneiden yhteiskäyttö ja muukin yhteistyö. Ainakin niin luomua suosiva kuluttaja haluaa uskoa. Luonnonmukainen puutarhanhoito tarvitsee eri-

tyisesti paljon perkaavia käsipareja maatilan ulkopuoleltakin. Puhdasta luomuruokaa ostavat ruokapiirit voivat auttaa viljelijää kiireisimpinä aikoina ja näin turvata itselleen seuraavan talven edullisen luomuruuan. Tällä tavalla myös yhteistyö lähellä asuvien kaupunkilaisten kanssa voisi olla saumatonta.



Kartta 1. "Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena - henki ja aine" -tutkimuksen haastateltavien asuinkunnat Keski-Pohjanmaalla ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla.



Luonnonmukaisen viljelyn ideologiaan kuuluvat myös hyvinkin erikoiset maatilat sekä liiallisen keskittävän erikoistumisen välttäminen. Tämä aate olisi myös omiaan turvaamaan maaseudun elinvoimaisuutta. Katsoin siis olevani maaseutuluonnon ja sen monimuotoisuuden lisäksi maaseudun pieneläjän puolella.

Luomuviljelijöitä koskevassa tutkimuksessa olin selkeimmin henkisesti sitoutunut ja tekemässä osallistuvaa toimintatutkimusta. Samalla olin myös selkeimmin sidoksissa omaan talonpoikaiseen menneisyyteeni Etelä-Pohjanmaalla ja myöskin oman isäni Köpi Luoman työhön Suomen pientalonpoikien puolueessa 1950-luvun lopussa ja 60-luvun alussa.

### 3.2. Lestijoki - ihmisen luonto I - *uskoa järjen voittoon*

Luomuviljelijöitä koskevan haastattelututkimuksen aikana tein Kokkolan vesija ympäristöpiirille työn koskien Lestijoen luonnontaloudellisen kehittämisohjelman (1989) syventämistä. Luonnontalouden kehittämisohjelma oli laadittu useiden alueellisten toimijatahojen yhteistyönä, ja siinä annettiin suuntaviivat joen luonnontilan kohentamiseksi.

Minun työssäni oli kysymys siitä, miten joen luonnontilan ”passiivisesta” suojelusta (mm. ravinnekuormituksen vähentäminen) voitaisiin edetä aktiiviseen joen luonnontilan hyödyntämiseen jokilaakson elinkeinoelämässä. Ymmärsin tehtävänannon siten, että pitkällisenä vääntönä aikaansaatu luonnontaloudellinen kehittämisohjelma olisi saatettava myyvään muotoon, jotta alueen viljelijät, kunnat sekä elinkeinoelämä innostuisivat asiasta.

Tätä ideapaperia varten tein asiantuntija- ja asianosaishaastatteluita Lestijokivarressa. Haastattelin niin kuntien edustajia, viljelijöitä, matkailuyrittäjiä, erilaisia viranomaisia kuin joen virkistyskalastuksen puolesta toimivia aktiivejakin. Työ oli sitoutuvan toimintatutkimusotteen mukainen, sillä raportin sisältöön vaikuttivat eniten Lestijokilaakson kalastuksen ja kalastusmatkailun aktiivit. He olivat se toimijajoukko, joka ennen muuta toimi hyväksytyyn luonnontaloudellisen kehittämisohjelman suuntaisesti, ja heidän äänensä halusin kuuluville. Heidät minä näin Lestijoen luonnonsuojelun ja jokilaakson luonnontaloudellisen hyödyntämisen historiallisen kompromissin tekijöinä yhdessä luomuviljelijöiden kanssa. Joen luonnontila paranisi ojitusten lopettamisen ja luonnonmukaisen viljelyn laajenemisen myötä. Konkreettiset teot jokilaakson luonnonmukaisuuden puolesta kiirisivät virkistyskalastajien korviin ja houkuttelisivat heitä sankoin joukoin paikalle. Kun huomattaisiin, ettei jokiluonnon suojeleminen uhkaakaan maataloutta vaan osaltaan turvaa sen säilymistä, löisivät elinkeinoelämä ja luonnonsuojelu kättä Lestijokilaaksossa.

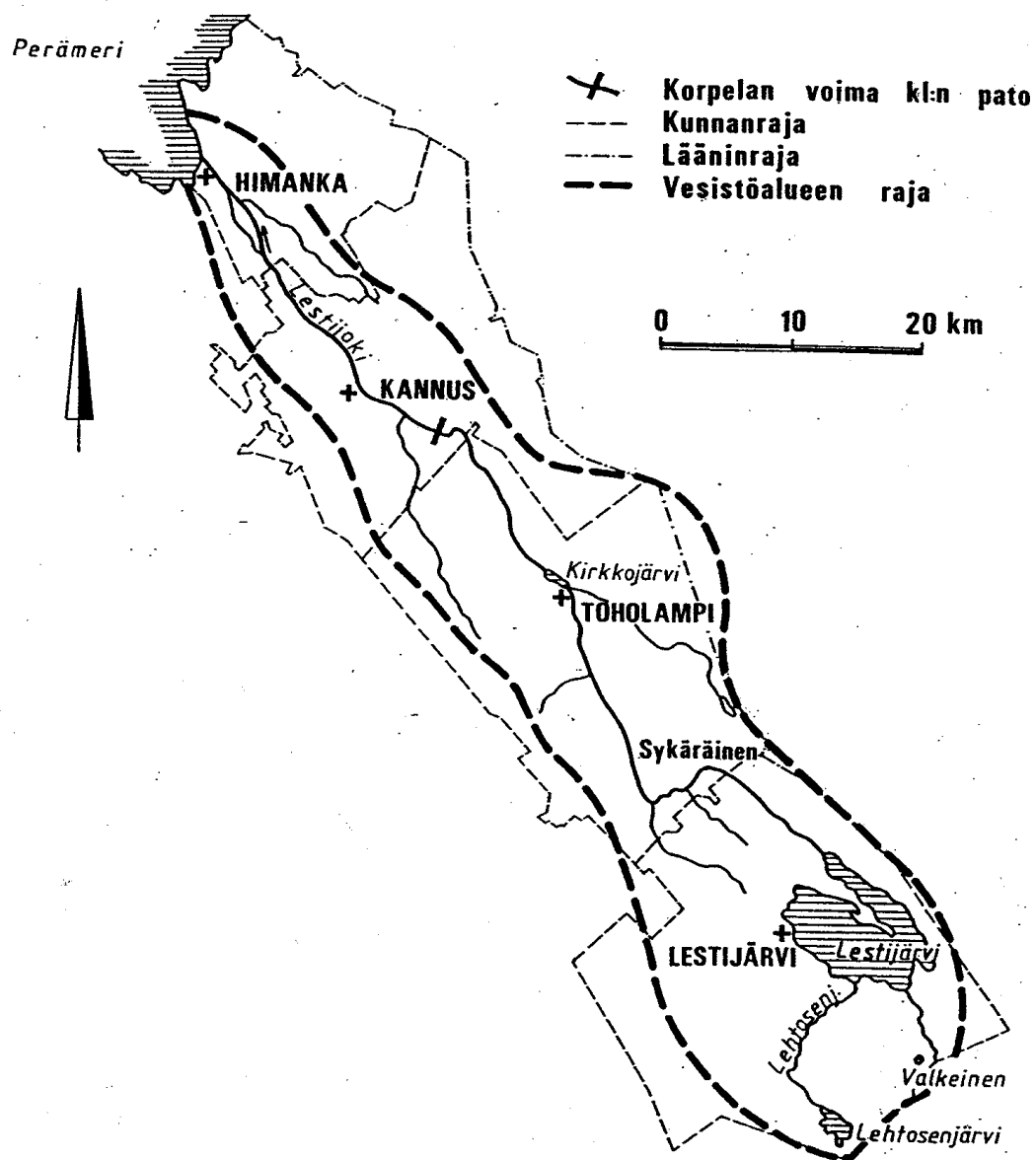
Luonnonsuojelusta arvona sinänsä on vaikea maaseudulla puhua, vaikka tällaisen ajatuksen hyväksyjäkin löytyy. Tuottajajärjestölle ja vaikutusvaltaisten isojen maatilojen isännille raha on usein ainoa argumentti puhuttaessa esimerkiksi jonkin joen tai järven suojelusta. Lestijoen kalastusmatkailun kehittäminen ei suoranaaisesti hyödyttänyt maataloustuottajia, ja he suhtautuivatkin epäilevästi joen luonnontaloudelliseen kehittämiseen. Toiminnallisen tutkimukseni kohteena ei siis ollut yhtenäinen joukko vaan seutu, jossa elää erilaisia intressiryhmiä. Näiden ryhmien näkemykset voivat hyvinkin lyödä toisiaan korville.

Kuvittelin omassa naiivissa idealismissani, joka ei suinkaan ollut silloin eikä ole nyt vailla toteutumisen mahdollisuuksia, että alueen maaseudun elävänä säilyttäminen on kaikkien intressi ja Lestijokilaaksossa kaikki olisivat iloisia, mikäli uusia matkailijoita saataisiin alueelle. Luonnon puhtaudella heitä voisi houkutella sinne. Ajattelin, että osa matkailijoista voisi viipyä pitkempään ja sillä tavalla jokilaakso voisi saada uusia asukkaita. Saadessani joiltakin edistyksellisiltä asukkailta (myös viljelijöiltä) tukea ajatuksilleni tuntui, että ei tällaista hienoa ajatusta kukaan voisi vastustaa.

Vuonna 1992 luonnonsuojelun vastustus oli kuitenkin vielä paljon voimakkaampaa kuin nyt uuden vuosituhannen alun Suomessa. Runsaasti virtasi vettä Lestijoessa ja rahaa EU-hanoissa ennen kuin luonnontaloudellinen kehittämissuunnitelma alkoi saada laajempaa kannatusta. Vuonna 1998 - kuusi vuotta Lestijoen ideapaperini ja neljä vuotta artikkelissa no 3 esittelemäni Lestijoen kehittämishankkeen kariutumisen jälkeen - Lestijokilaaksossa pyritettiin EU-rahalla elämysmatkailukoulutusta ja elämysmatkailuprojektia, jolla oli yhteistyökumppani Ruotsissa.

Joen säilyminen mahdollisimman luonnontilassa on koko luontomatkailun perusta, silti metsätalouden paikalliset toimijat suunnittelevat Lestijoen latvoille puron oikaisua ja perkausta tulvasuojelun nimissä. Vieläkään ei siis useiden tahojen yhteistyönä laadittu Lestijoen luonnontaloudellinen kehittämissuunnitelma ole täysin muuttunut yhteistyökäytännöksi, vaikka paljon on menty eteenpäin.

Tämä ideointipaperi toimi eräänlaisena esitutkimuksena luomuviljelijöiden siirtymismotiiveja koskevaa tutkimusta seuranneelle projektilleni, jossa pyrin yhdistämään maaseudun kehittäjän ja kriittisen tutkijan roolin. Lestijoki tarjosi mielestäni optimaalisen koekentän tällaiselle ajatukselle. Oman lisänsä Lestijoen tutkimus- ja kehittämisprojektiin toi maantieteellisesti kiehtova kokonaisuus: yhtenäinen luonnon valuma-alue, joka vielä sisälsi neljä kuntaa kokonaisuutena. Olin tarkastellut suunnittelumaantieteen pro gradu -työssäni Kyrönjokilaaksoa Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen alueellisen demokratian mallien mukaisesti (esim. Viitala 1979a tai 1979b).



Kartta 2. Lestijoen vesistöalue ja alueen kunnat.

### 3.3. Lestijoki ihmisen luonto II - erään tutkimus ja kehittämiprojektin kulku – epäonnistuneen kehittäjän tilitys

Tässä maaseudun kehittäjän työhön kriittisesti suhtautuvassa raportissa tarkastelen ristiriitaa, johon maaseudun kehittämisprojektin vastuullinen projektisihteeri saattaa joutua yrittäessään aktivoida jonkin alueen ihmisiä toimintaan ja raportoidessaan itse toteuttamansa kehittämishankkeen onnistumisesta. Kyseessä on siis itse hankkeen rakennetta tarkasteltaessa puhdaspiirteisimmillään toimintatutkimuksellinen haaste, jossa tutkimuksen objektin aktivoituminen on tutkimuksen onnistumisen tae. Toisaalta tutkimuksen ja kehittämishankkeen yhteisöt eivät olleet olemassa, vaan ne oli muodostettava. Koska muodostamisen lähtökohtana oli tutkijan kehittelemä rakennelma, voidaan ideologian tasolla puhua valistuksen projektista, jossa paremmin tietäen viedään sivistyksen valoa maaseudulle.

Projektihenkilön työn onnistumisen mitta on muiden tekemisessä: miten paljon syntyy uusia yrityksiä, yhteistoimintaa tms. Henkilöllä itsellään ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia riskinottoon tai vastuunkantoon, koska hänen työtehtävänsä kestää yleensä korkeintaan pari vuotta. Tällaisen kehittäjän tulevaisuuden työ ja projektirahoitukset ovat usein konkreettisten tulosten lisäksi myös kiinni tavasta, jolla hän raportoi toteutuneesta projektista. Hänen on tarkoituksenmukaista raportoida tekemisistään positiivisesti, jotta saisi uusia kehittämishankkeita. Tällöin hän sortuu helposti asioiden parhain päin näkemiseen eli kaunisteluun. Usein tapahtumien kaunistelu sopii myös esimiehille ja organisaatioille, joiden kautta tällainen maaseudun kehittämisraha kulkee.

Vuonna 1992 liikkeelle lähteneen *Lestijoki - ihmisen luonto* -projektin tavoitteena oli saada kalastusmatkailu ja muu virkistyskäyttö yhteistyöhön maatalouden kanssa Lestijokilaaksossa. Työn olin suunnitellut jakautuvan tutkimusosaan ja käytännön kehittämisosuuteen. Käytännön kehittämishankkeessa ajatuksena oli muodostaa jokivarteen toimintarenkaita, joihin kuuluisi päätoimisia maanviljelijöitä, sivuelinkeinoa etsiviä viljelijöitä, matkailualan yrittäjiä, uusia matkailuyrittäjiä, muita yrittäjiä sekä yhdistysten ja kylätoimikuntien aktiiveja. Nämä toimintarenkaat auttaisivat toisiaan ja pikkuhiljaa jokivarteen muodostuisi yrittäjien ja erilaisten toimijoiden verkosto, joka kykenisi palvelemaan matkailijaa koko joen pituudelta Himangalta Lestijärvelle asti.

Monimuotoisuuden vuoksi halusin saada mukaan myös muita kuin matkailualan yrittäjiä. Tällä tavalla kehittämishankkeeseen sitoutuisi enemmän ihmisiä, tieto kulkisi ja turisti ohjattaisiin aina sellaisen toiminnan tai palvelun äärelle, mitä hän on etsimässä. Luomutuotannon laajetessa ja tuottajien määrän kasvaessa myös Lestijokilaakson elintarviketeollisuus kiinnostuisi

luomutuotteiden kehittelystä ja sillä tavalla tukisi Lestijokilaakson puhtausimagoa ja projektia. Jokilaaksosta saisi vesistön kalojen lisäksi luomuperuselintarvikkeita: makkaraa, juustoa, maitoa ja leipää.

Minun roolini toimintarenkaissa oli olla linkkinä ulospäin ja erityisesti järjestämässä Chydenius-Instituutin kautta koulutusta toimintarenkaiden jäsenille. Haaveilin jopa olevani jossakin vaiheessa yksi heistä eli projektin jälkeen minulla olisi oma yritys, joka hoitaisi turistimatkoja alueelle. Toimintarenkaiden olisi kuitenkin pystyttävä toimintaan oma-aloitteisesti. Veden kaivoon kannosta halusin pysyä erossa alusta alkaen. En yrityshaaveista huolimatta kuitenkaan ajatellut maallemuuttoa, vaan hoidin projektin käynnistämistä Kokkolasta ja Pietarsaaresta. Täten toimintani Lestijokilaaksossa soti yhtä toimintatutkimuksen periaatetta vastaan: en elänyt niiden ihmisten kanssa, joita tutkimukseni koski.

Tämä etäisyys kehittämisen kohteisiin heijastuikin arkuutena ryhtyä suuriuuntaiseen agitointiin jokivarressa. Projektisihteerinä sen sijaan vain tiedotin ”hienosta” ideastani, järjestin tilaisuuksia ja odotin ihmisten kiinnostuvan siitä. Jälkikäteen arvioiden työhöni vaikutti varmaankin ”hyvän asian yhteinen harha”, josta puhuimme myöhemmin *Risupartoja vai markkinamiehiä* -tutkimusraportin yhteydessä. Harha muodostuu hyvää tarkoittavan julkisuuden ja parhain päin puhuvien kehittäjien yhdessä muodostamasta euforia-avaruudesta. Lestijokiprojektissa harha muodostui luontomatkailun pioneerien ja luomuviljelyn laajenemisen saaman positiivisen huomion ja maaseudun kehittämistyön esiinmarssin yhteisvaikutuksesta. Olihan 1990-luvun alussa perustettu niin Seinäjoen ja Mikkelin maaseudun koulutus- ja tutkimuskeskukset kuin Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmäkin. Lisäksi samoihin aikoihin maatalouden ympäristöongelmat tiedostettiin ja myönnettiin ensimmäisiä kertoja myös maatalouden omissa organisaatioissa. Myös maaseudun monimuotoisesta mosaiikista puhuttiin (Katajamäki 1991).

Idea puhtaasta Lestijoesta ja sen luonnon puhtautta liiketoiminnaksi hyödyntävistä aktiivisista verkostoista ei kuitenkaan kummunnut niistä ihmisistä, joita houkuttelin toimintarenkaiden perustamistilaisuuksiin. Alkuperäisestä idealistisesta haaveesta jäätii kauaksi; toimivaa maatalouden ja kalastusmatkailun yhteistä verkostoa jokivarteen ei syntynyt. Vain eräällä kylällä kiinnostus oli riittävän voimakasta tällaisen renkaan perustamiseen. Tässä toimintarenkaassa mukana olleista osa oli mukana Lestijoen alueen matkailutoiminnassa ja elämysmatkailuprojektissa vuonna 1998. Muissa jokivarren kolmessa käynnistystilaisuudessa oli väkeä, mutta kiinnostus ei muuttunut aktiiviseksi toiminnaksi. Toimintarenkaiden pystyttämisessä pitkämpi toteuttamisaika ja toimintatutkimuksen periaatteiden mukainen paikakunnalla asuminen olisivat voineet parantaa tulosta.

Idealistisesti käynnistetyn Lestijoen toimintarengasverkoston kutistuessa syytin ensimmäisenä omaa taitamattomuuttani, rohkeuteni puutetta ja

laiskuuttani sekä sitoutumiseni vähyyttä. Idean ollessa "hieno ja pettämätön" kriittinen silmä ei kohdistunut itse ajatusrakennelmaan. Koska oli vaikea syyttää ihmisiä siitä, etteivät he omaksuneet ideaani, mahdollisuuksiksi jäi syyttää itseään tai vierittää syytä olosuhteiden niskaan. Jälkikäteen toimintatutkimuksellisesti ajateltuna koehanke olisi pitänyt supistaa maantieteellisesti huomattavasti pienemmälle alueelle ja asettaa projektille alun perinkin huomattavasti realistisemmat tavoitteet.

Liiallisen varovaisuuteni ja osallistumattomuuteni lisäksi Lestijoen voimalaitosrakentamisesta käyty monivuotinen kiista oli omalta osaltaan jättänyt jokivarteen luonnonsuojelunvastaista mielialaa. Aika ei ollut kovin kypsä luonnonsuojelun ja talouden yhteistyölle jokilaaksossa.

Turhautuminen kehittäjän työni ristiriitaisuuksiin tuotti kriittistä tekstiä maaseudun kehittäjän roolista ja vei ajatukset yhdistettyyn tutkijan ja yrittäjän rooliin. Lestijoki - ihmisen luonto -raportin kritiikissä yhdistyivät selkeästi kaikki kolme dimensiota: metodinen kehittämisprojektin vastuunoton ja paikallaolon ristiriita, poliittinen ylhäältä alaspäin kehittämisen ristiriita ja ekologisen sisältövaihtoehdon hahmottaminen. Tämä Lestijoki-projekti ja sen synnyttämät raportit olivat jonkinlainen kulmakivi, josta alkuperäiseen ekologiseen maaseudun kehittämisteemaani tuli mukaan kriittinen elementti.

### 3.4. Vapautuksen ekologia - *idealistinen kehittämisstrategia*

Konkreettisen toiminnan kangerrellessa Lestijoki-projektissa tarmoni suuntautui teoreettiseen pohdiskeluun ja oman ajattelun selkiyttämiseen. Tähän tarjoutui erinomainen tilaisuus, kun maantieteen ja filosofian opiskelija Ilkka Luoto Joensuun yliopistosta tuli suorittamaan valtion hallinnon harjoittelua Chydenius-Instituuttiin. Olin kehittänyt vapautuksen ekologian ajatuksia vuoden 1993 keväällä yhden seminaariesitelmän verran.

Alkuinnoituksen tähän ekologian ja teologian yhdistämiseen sain artikkelista, joka käsitteli Paolo Freiren vapautuksen pedagogiikkaa. Paolo Freire (Freire 1990 ja 1972) on eräs osallistuvan toimintatutkimuksen "vallankumouksellisen siiven" edustajia ja pioneereja. Artikkelissa kuvataan miten Etelä-Amerikan köyhät maatyöläiset opiskelivat käytännön elämäänsä liittyviä asioita opetellessaan lukemaan. Lukutaidon, tiedon ja tiedostamisen avulla heillä on mahdollisuus vapautua köyhyyydestä ja sorrosta. Perusteellisempi tutustuminen vapautuksen teologiaan tapahtui Elina Vuolan (1991) kirjan avulla. Toinen vapautuksen ekologian kirjallinen innoittaja oli Yrjö Hailan ja Richard Lewinsin kirja ekologian ulottuvuuksista (Haila & Lewins 1992).

Vapautuksen ekologiassa käymme Ilkka Luodon kanssa läpi suomalaisen maaseudun säilyttämisen eettisiä perusteluja ja esittelemme ympäristö-eettiseen näkemykseen perustuvan maaseudun "säilyttämisohjelman". Ihmi-

sen ja luonnon välistä vuorovaikutusta lähestymme modernin ekologian ja vapautuksen teologian ajatusten pohjalta. Niin Hailan ja Lewinsin modernissa ekologiassa kuin vapautuksen teologiassakin paikallisuus ja kontekstuaalisuus ovat tärkeitä. Lisäksi vapautuksen teologia korostaa sitoutumista ja käytännön ensisijaisuutta teoriaan nähden. Vapautuksen teologialla ja osallistuvalla toimintatutkimuksella (Participatory Action Research = PAR) on juurensa samassa kolmannen maailman auttamisen kontekstissa. Vapautuksen teologiassa tärkeät paikallisen kontekstin ja käytännön ensisijaisuus, tilannesidonnaisuus sekä sitoutuminen ovat myös osallistuvan toimintatutkimuksen peruskiviä.

Teesimme Vapautuksen ekologiassa oli, että maaseudun säilyttämisen jättäminen itseisarvoksi ilman tämän itseisarvon perusteluja ei riitä, vaan tarvitaan jotain, mistä tämä itseisarvo ponnistaa. Itseisarvon takaisia maaseudun säilyttämisen erityisiä perusteluja on esimerkiksi maanpuolustuspoliittinen perustelu, jossa maa halutaan pitää kauttaaltaan asuttuna. Ruuan tuottaminen ekologisesti kestäväällä ja luonnon monimuotoisuutta vaalivalla tavalla lähellä kuluttajaa on ympäristöeettisen maaseutupolitiikan ohjenuora. Tämän oivaltaminen myös toiminnan tasolla on Vapautuksen ekologiassa keskeistä. Vapautuksen ekologia on eräänlaista luonnon kirjan lukemaan oppimista ihmisen eloonjäämisen turvaamiseksi. Oppimalla luonnon toiminnan ekologisista peruskysymyksiä ja tiedostamalla ihmisen riippuvuutta elollisesta luonnosta ihminen pystyisi vapauttamaan itsensä taloudellisen voitontavoittelun orjuudesta ja etsimään uutta elämänmuotoa maaseudulta. Tässä luomuviljely olisi erinomainen mahdollisuus.

Vapautuksen ekologia ei kuitenkaan ole mielestäni menettänyt kuudessa vuodessa voimaansa. Taloudelliseen kannattavuuteen ja voiton maksimointiin perustuva usko on nyt vieläkin totaalisempaa ja diktatorisempaa kuin vuonna 1993, jolloin kirjaa kirjoitimme. Ihmisten hätä joko ilman työtä tai työtaakan alla on kasvanut huimasti.

### 3. 5. Ruoka vuonna 2010 - oikeudenmukaisesti tuettu ja eettisesti tuotettu - *ekologista idealismia*

*Ympäristöeettinen yritystoiminta suomalaisella maaseudulla* -tutkimusprojektin väliraporttina ilmestyi *Maaseutu, elinkeinot ja etiikka* -keskustelunavauksia eettisistä kysymyksistä Chydenius-Instituutin selosteita ja katsauksia -sarjassa (Susiluoma & al. 1995). Raporttiin kirjoittamassani ja myös Suomen Luonto -lehdessä 5/1995 ilmestyneessä artikkelissa tarkastelin ympäristönsuojelullisesta näkökulmasta, miten suomalainen maatalous muuttuisi, jos maatalouden tukeminen keskitettäisiin ainoastaan maataloudesta ja uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntämisestä elantonsa saaville suunnattuun viljelijänpalkkaan (Susiluoma 1995).

Mikäli maataloutta pääelinkeinonaan harjoittavat ihmiset saisivat maatalouden tukiaiset henkilökohtaisena viljelijänpalkkana, seuraukset voisivat olla ympäristön kannalta positiiviset. Niukkaa viljelijänpalkkaa täydentävä elanto olisi ansaittava markkinoilta. Mitkään harkinnanvaraiset tukiaiset tai hehtaarirajat eivät häiritse yrittämistä. Kullekin alueelle muodostuisi sille luonteva kasvinviljelyn ja karjatalouden sekä mahdollisten sivuelinkeinojen yhdistelmä. Jossakin päätoiminen maatalous olisi vallitseva, jossakin matkailu/eräretkeily tarjoaisi lisäansioita ja viljelynsä lopettaville mahdollisuuden jatkaa asumista maaseudulla. Jossakin maanviljely loppuisi kokonaan ja jotkut kaikkein syrjäisimmät kylät autioituisivat. Maidontuotanto kannattaisi lähempänä suuria asutuskeskuksia, eikä rehua kannattaisi kuljettaa matkojen päästä.

Tämän visioinnin taustalla oli ajatus oikeudenmukaisen ja tasapuolisen kohtelun toteutumisesta viljelijöiden kesken niin, että monenlaiset tilakokonaisuudet saisivat mahdollisuuden. Lisäksi ajatuksena oli mahdollisimman suuren valinnanvapauden ja monimuotoisuuden turvaaminen maataloudessa sekä luonnonvarojen tuhlaukseen ja ympäristön pilaamiseen kannustavien tukimuotojen poistuminen. Yhdellä yhtenäisellä viljelijänpalkalla vähennettäisiin myös runsaasti byrokratiaa, koska ei olisi monimutkaista tukiaisten viidakkoa, jota valvomaan tarvittaisiin virkamiesten armeija. Useinkin peräänkuulutettu luovuus voisi päästä kukoistamaan.

Tällä hetkellä maatalouden tukemisen tie vie yhä kauemmas markkinataloudesta. Euroopan unionissa maatalouden tukiraameista päätetään koko unionin tasolla ja esimerkiksi kansallisesti muotoiltava maatalouden ympäristötuki pitää hyväksyttää komissiossa. Pahimmillaan nykyviljelijä ei tutkaile tilansa maaperää ja sijaintia, tuotteiden kysyntää eikä omaa kiinnostustaan viljelykasvia valitessaan, vaan katsoo tukitaulukosta, minkälaiselle toiminnalle saa parhaan tuen.

*Ruoka vuonna 2010 - oikeudenmukaisesti tuettu ja eettisesti tuotettu* -artikkeli kertoo valitsemani näkökulman maaseudun kehittämiseen: näen maatalouden edelleen maaseudun kehittymisen tärkeänä kivijalkana, ja haluan olla puolustamassa niin monimuotoisuutta kuin myös nykyajan "pienviljelijää".

Tässä artikkelissa astuu paremmin tietävä valistunut tutkija esiin ja ihmisten ehdoilla toimintatutkimuksellisesti työskenteleminen on oikeasti sivussa, vaikka olenkin maanviljelijän asialla.

### 3.6. Yrittäjä-kehittäjän päiväkirjan kertomaa - *arjen todellisuudessa*

Tutkimusprojektissa *Ympäristöeettinen yritystoiminta suomalaisella maaseudulla* toteutin Lestijoki-projektissa syntyneen ajatukseni yrittäjän ja tutkijan roolin yhdistämisestä ja ryhdyin puolipäiväiseksi yrittäjäksi. Tutkimusprojektin vie-



## **Puhtaasti pohjalaista:**

Etelä-Pohjalaisista luomuviljelijöistä koostuva tuottajarengas aloittaa luonnonmukaisesti viljeltyjen tuotteiden tarjonnan K-Market Patruunassa 19.5.1995.



### **REHTI SAPUSKA**

Koulutusjakso 05. – 06.10.1995 Voltissa / ruokailut ja yöpyminen

**MAATILAMAJOITUS Isotalo Antti ja Tarja**  
**Isotalontie 19, Voltti**  
**puh: 964-4849146**

*Kuva 2. Tutkija yrittäjänä vuonna 1995.*

dessä puolet ajasta ja tuodessa puolet tuloista piti toisen puolen ansioista tulla luomutuotteiden markkinoinnista sekä erilaisista konsultointitöistä. Pie- nellä eteläpohjalaisten luomuviljelijöiden joukolla liikkeelle lähtenyt viljelijä- rengas saatiin kasaan ja oma luomuosasto myös erääseen Seinäjoen markettiin. Aloitin tämän osan yrittäjyyttäni maistattamalla ihmisillä hapankaalia sekä mustaherukkamehua ja puhumalla luomun puolesta.

Alussa myynti näyttikin hyvältä vaikkakin pienimuotoiselta, mutta myö- hemmin ajauduin kokemattomuuttani ikävään kierteeseen. Viljelijöitä ja tuot- teita oli vähän eikä kauppias ollut tyytyväinen. Hän ei tehnyt juuri mitään osaston hyväksi ja hoitamattoman osaston raja muuhun kauppaan hämärtyi. Alkupanostuksen jälkeen en voinut laskuttaa viljelijöitä, koska myyntiä oli vähän. En kyennyt saamaan edes matkakulujani pois tästä ”busineksestä”, jolloin oli tehtävä muuta elannon turvaamiseksi. Aikaa luomupisteen hoidolle jäi yhä vähemmän. Tällä tavalla kierre syveni, kunnes rakennutin puusepällä myyntikärryn uuteen kauppaan, siirsimme tuotteet sinne ja koko piste jäi vil- jelijöiden vastuulle - niiden muutaman, jotka vielä olivat mukana.

Toimintatutkimuksellinen elementti oli tässä projektissa hyvin vahva, ja opetuksia tästäkin vapautuksen ekologian hengessä tehdystä yrityksestä siu- naantui: Vieraalle alalle meno maksattaa oppirahansa, joten alussa kannat- taisi turvata oma elantonsa jollakin tavalla, ettei paniikki iske. Parasta olisi harjoitella asiaa täysin harrastuspohjalta.

Turvatakseni elantoni myös yrittäjänä ideoin, kokosin, markkinoin ja ve- din *Moraalinen elintarvike eli Rehti Sapuska* -nimeä kantaneen koulutusohjel- man syksyllä 1995. Siihen osallistui ihmisiä ympäri Suomea elintarvikeketjun eri tasoilta ja neuvonnasta. Noin viidentoista hengen osallistujajoukko kävi kolmessa koulutusjaksossa yhteensä seitsemän koulutuspäivää. Koulutus- jakso oli ensimmäinen eettistä ruuan tuotantoa käsittelevä koulutus Suomes- sa. Maataloustuottajien Keskusliitto kustansi neljä jäsentään koulutukseen.

### 3.7. Yrittäjäksi maalle - maaseudun näyttämöt kaupungista muuttaneiden kokemana - *uusien maalaisten asialla*

Ryhtyessäni *Ympäristöeettinen yritystoiminta suomalaisella maaseudulla* - tutkimusprojektissa syksyllä 1994 yrittäjäksi ajatuksena oli myös konkreetti- sen myyntipisteen rakentaminen suomalaiselle maaseudulle. Päätin siis ko- keilla sitoutumista maaseudun kehittämistyöhön konkreettisella tavalla. Paik- ka löytyikin, ja osallistuvan toimintatutkimuksellisen metodini viimeinen kehitelmä oli oman baarin (Kahvila 230V) perustaminen Alahärmän Volttiin jouluna 1995.

Vielä luomuosaston kokoajana olin toisten työn ja hedelmien varassa, niin etten itse voinut muuttaa luomutarjontaa runsaammaksi, vaikka olisin ajalli-

sesti ehtinytkin. Tietty yrittäjän itsellisyys kiehtoi ja halusin tilanteeseen, jossa kaikki olisi omissa käsissä. Mikä olisikaan sen selkeämpää kuin oman kahvilan perustaminen, jossa niin taloudellinen riski kuin jokainen menestyskin olisi (lähestulkoon) vain itsestä kiinni.

Kahvilan perustamiseen ryhdyin yhdessä tutkijakollegani Ilkka Luodon kanssa, joka muutti Volttiin jo syksyllä 1994. Alahärmän Voltti oli oikeastaan erinomaisen kiehtova paikka etukäteen ajateltuna: hieman nuupahtanut entinen Alahärmän kaupallinen keskus, jossa oli kuitenkin vielä jäljellä Eurooppaan juustoa vievä meijeri sekä erikoisuuksina vanha, suljettu mutta käyttö-kuntoinen elokuvateatteri, toiminnasta poissa oleva rautatieasema ja erityisesti häjyjen historiaa Isontalon Antteineen (maatilamatkailuyrittäjä) naapurissa. Kontaktina Voltissa meillä oli tuttu kunnanjohtaja Harri Mattila, joka toivotti meidät kuntaan tervetulleiksi kuultuaan hankkeestamme.

Tavoitteena oli, että Kahvila 230V:stä tulisi kaupallisesti kannattava yritys ja kahvila mahdollistaisi muuta toimintaa kylällä tarjoamalla kokoon-tumistilaa ja tietokonepalveluja. Tarkemmin raportissa kuvailtu hanke oli tavallaan toimintatutkimuksen (Participatory Action Research) kliimaksi, koska Ilkka Luoto muutti jo puolitoista vuotta ennen kahvilan aukaisemista Voltin meijerin asuntoon asumaan ja minäkin asuin lasten kanssa kahvilan takahuoneissa kahvilassa ollessani.

Tavoitteena oli, että kahvila toimisi normaalisti kaupallisin periaattein, mutta mahdollistaisi esimerkiksi työskentelyn sen yhteyteen perustettavassa tietotuvassa ilman erillistä henkilökuntaa kahvilan aukioloaikana. Kyläläis-



*Kuva 3. Kahvila 230V*

ten osuuskunta tms. ottaisi haltuunsa myytävänä olevan kiinteistön, me jatkaisimme kulttuurikahvilan pitoa, ja kiinteistössä toimisi monenlaisia kylän toimintaryhmiä sekä etätyöläisten ja kyläläisten yhteinen teletupa.

Arkipäivä oli kuitenkin joitakin onnistuneita ja hienoja hetkiä lukuun ottamatta karua yrittämistä, eivätkä kehittämishankkeet kunnan kanssa ottaneet tulta rahoituslähteissä. Kahvilan pito pelkistyi pelkäksi hiljaisen paikan tekohengitykseksi ja ristiriitaisten juorujen kuunteluksi. Pienestä vankasta kanta-joukosta huolimatta oli ihmisiä, jotka eivät meitä ja kahvilaamme Volttiin halunneet. Kehut, kannustukset, välinpitämättömyys, viha, kateus - kaikki nuo osoittivat sen, että toimintamme herätti ristiriitaisia tunteita ja ettei ollut olemassa yhteinäistä maaseudun väkeä, jonka kanssa olisimme "neuvotelleet". Oli vain ihmisiä, jotka ajattelivat enemmän tai vähemmän omia panoksiaan, kasvojaan ja etuaan sekä enemmän tai vähemmän kylän etua. Olisimme saaneet rahallista tukea äänettömiltä yhtiömiehiltä, mutta kukaan ei olisi laittanut persoonansa peliin.

Kommandiittiyhtiön kokoamisyritys viimeisenä ponnistuksena sinetöi toiminnan jatkamisen mahdottomuuden: kukaan härmäläinen ei uskaltanut lähteä äänelliseksi yhtiömieheksi yritykseemme.

Kahvila avattiin 27.12.1995, ja se oli auki vuoden ja kaksi kuukautta. Kahvilan tuotto kattoi hädin tuskin juoksevat menot, joten suljin ja myin paikan toukokuussa 1997. En voi moittia ihmisiä Voltissa. Meitä ei ollut sinne kutsuttu, ja ihmisillä oli hyvät perustelut joko olla kahvilan kantaväkeä tai olla tulematta baariimme. Itseämme käy moittiminen: meillä ei ollut rohkeutta ottaa kahvilan ostoon ja remontoimiseen tarvittavaa lainaa. Kahvilasta, varastosta, toimistosta ja sosiaalitiloista muodostuva vanha suuri kaupparakennus kahden hehtaarin tontilla myytiin alle 100 000 markalla. Remontointiin ja liikeidean uusimiseen olisi mennyt saman verran rahaa. Sellainen investointi olisi tarkoittanut pysyvää asettumista Volttiin. Siihen ei meistä kummastakaan ollut.

Kahvilanpidossa huomaamani asenteet kylällä (varsinkin negatiiviset) innostivat minut tutkimushankkeeseen, jossa etsin haastateltaviksi kaupungista maalle muuttaneita yrittäjiä. Vuoden 1997 aikana haastattelin 22 yrittäjänä toimivaa kaupungista maaseudulle hakeutunutta henkilöä sekä kahta pariskuntaa, jotka olivat muuttaneet maalle ja joiden tavoitteena oli oman yrityksen perustaminen. Pyysin heitä kertomaan muutostaan maalle ja yrittäjäksi ryhtymisestään. Useimmat toteuttivat haaveensa yrittäjyydestä maallemuuton yhteydessä.

Yrittäjien tarinat sisälsivät paljon materiaalia pienyrittäjän vaikeuksista sekä muusta yrittäjyyteen liittyvästä. Aineiston analyysissä keskityin kuitenkin valtaosaltaan siihen, miten haastateltavat oli heidän omien tarinoidensa mukaan otettu maaseudulla vastaan. Millä tavalla ja kuinka nopeasti uudet tulokkaat pääsivät mukaan kylän elämään vai jätettiinkö heidät siitä kokonaan sivuun, oli mielenkiintoni keskiössä. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tämä nimeämäni ilmiö Me ja Muut tunnistettiin.

Tyypittelin maalle muuttaneet ja yrittäjiksi ryhtyneet heidän kertomustensa ja kokemustensa vahvuuden mukaan kolmeen ryhmään: realistit,

ihmettelijät ja herkät reagoijat. Me ja Muut -ilmiöstä lähes tietämättömät helposti sopeutuvat *poikkeukset* olivat eläneet kaupungissa asuessaan niin tiiviissä kosketuksessa vanhaan kotiseutuunsa, etteivät he tunnistanee ilmiötä; heille pistäytyminen kaupungissa oli vain pitkäkö episodi elämässä.

Pienelle joukolle *realisteja* ilmiö Me ja Muut oli normaalia kitinää rataissa ja luonnollista kuin kelirikko keväisin. Realistit olivat pääosin paluumuuttajia ja miehiä, joiden tuotannollisen yrityksen asiakkaat olivat riittävän kaukana kylältä, jossa yrittäjä asui.

Suurimman ryhmän haastateltavista muodostivat nk. *ihmettelijät*, joissa oli useita paljasjalkaisia kaupunkilaisia, mutta myös paluumuuttajia. Heille ympäristön negatiivinen suhtautuminen oli ikävä yllätys. Heiltä sopeutuminen kylälle vei usein yhtä paljon energiaa kuin itse yrittäjyyden käynnistäminen.

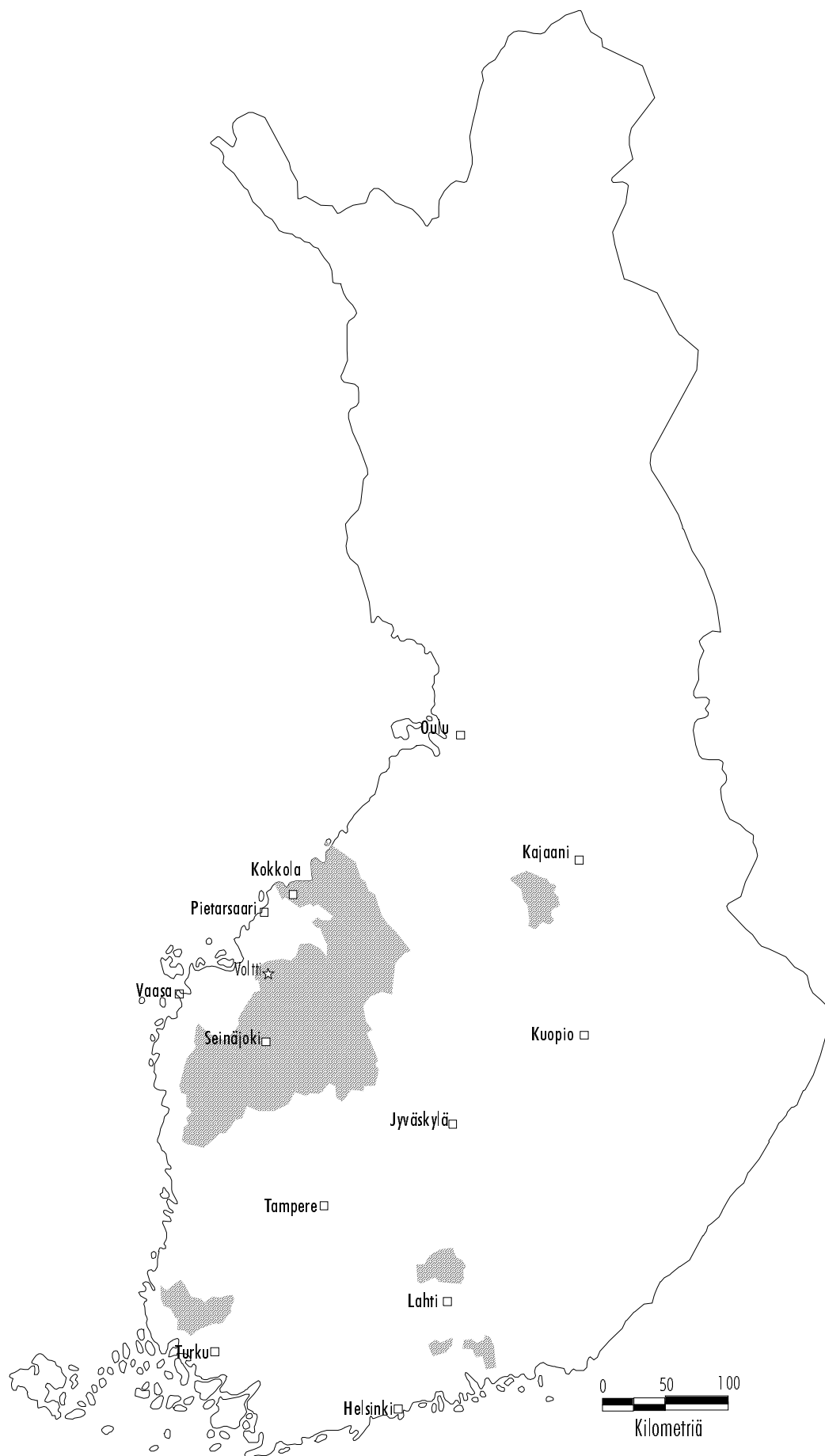
*Herkkiä reagoijia* oli haastateltavissani yhtä paljon kuin realisteja, ja heillä oli voimakkaita kokemuksia maallemuutosta. Tässä joukossa oli myös voimakkaan positiivisia kokemuksia: joku oli päässyt Meihin mukaan ja unelma mummonmökistä maalla oli toteutunut. Toisessa ääripäässä siirtymäkausi hyväksytyksi maalaiseksi kesti noin kymmenen vuotta.

Kaikki haastattelemani yrittäjät olivat kuitenkin jääneet maalle asumaan. Heille asuinympäristö, tila, turvallisuus ja yrittämisen mahdollisuus olivat riittäviä syitä maaseudulla asumiseen.

Maaseudulla vallitsevat vielä hyvin perinteiset asenteet, joten muuttajan sukupuoli, siviilisääty, toimiala ja sukulaisuus ovat tärkeitä muuttajia asetuttaessa maaseutukylälle asumaan. Naisen asema on itselliselle aktiiviselle naiselle usein yllätys. Vihreitä ajatuksia kyläkokouksessa esittävä joukko todennäköisesti hankaluuksiin ja löytää pahimmassa tapauksessa jätelölyä postilaatikostaan.

Maaseudun kehittämisen kannalta tärkeä seikka on ristiriita maaseudun kehittämispuheiden ja todellisen asenteen välillä. Erilaisista kehittämisprojekteista ja onnellisista maallemuuttotarinoista saattaa syntyä kuva, että kaikki uudet asukkaat ovat tervetulleita maaseudulle. Kun näin ei sitten aina käytännössä olekaan, pettymys tai törmäys voi olla ankarakin.

Tässä maalle yrittäjiksi muuttaneita kaupunkilaisia koskevassa tutkimuksessa toimintatutkimuksellinen ristiriita tuli parhaiten näkyviin. Maaseutukylä ei ole mikään yhtenäinen intressiryhmä, jolla menee huonosti ja jonka asioita autetaan maaseudun kehittämistyöllä. Kylällä saattaa olla ihmisiä, joille kaikenlainen outo ja uusi on vastustettavaa. Ristiriita syntyy siitä, että joskus uutta torjuvat henkilöt voivat olla samanaikaisesti kunnanvaltuustossa hyväksymässä maaseudun elävöittämiseksi tarkoitettua uusien asukkaiden houkutteluprojektia. Maaseudun kehitys ei Suomessa poikkea välttämättä voimakkaasti muista Euroopan unionin reuna-alueista. Muualtakin löytyy merkkejä muukalaisvihasta sekä maaseudun uusien tulokkaiden ristiriitaisesta roolista paikallisen autenttisuuden ja uutta luovan innovatiivisuuden välissä (vrt. Burnett 1998).



Kartta 3. "Yrittäjäksi maalle" –tutkimuksessa haastateltujen asuinseudut.

## 4. Osallistuva toimintatutkimus tutkimusmetodina

### 4.1. Tutkija muovaa metodinsa

Tieteen ja tutkimuksen teko on kamppailua totuudesta ja totuuskäsityksestä. Toden tarkasteluun sisältyy olennaisena kysymys siitä, miten voimme saada tietoa jonkin asiantilan todenperäisyydestä. Tutkimustuloksen paikkansapitävyyttä testataan usein tutkimusmetodia tarkastelemalla. Tutkimusmetodi koetaan helposti mystisenä totuuden työkaluna, joka loihtii lopullisen totuuden tutkijan eteen. Tällöin oikea ratkaisu ja koko tieteellisen tutkimuksen ratkaisevin hetki on sen oikean tutkimusmenetelmän löytäminen.

Usein tutkimusmetodin muotoutuminen on huomattavasti henkilökohtaisempi prosessi ja tulos kiinni paljon tutkijan kyvystä kuvata itse metodi ja sillä saadut tulokset sekä tulkita metodin vaikutukset tutkimustuloksiin.

Suomalaisen tulevaisuudentutkimuksen mielenkiintoisiin vaikuttajiin kuuluva Mika Panzar totesi luennollaan tulevaisuudentutkimuksen jatkokoulutusseminaarissa Seilissä toukokuussa 1993, että tutkimuksen metodin valinta ja oikeastaan tieteellinen työ on tutkijan itselleen sopivien ympäristöjen etsintää. Alain Touraine (1981: 140 – 141) kirjoittaa toisaalta siitä, miten emme valitse vapaasti tutkimusmenetelmää, vaan metodi nousee tutkittavasta ongelmasta.

Tutkijan ympäristöstä olennaisen osan muodostaa hänen suhteensa tieteen traditioihin eli tiedekäsitykseen ja metodiin, joilla hän tarkkailee ympäristöään. Vaikka tutkija usein valitsee nk. kovien ja pehmeiden menetelmien eli määrällisten ja laadullisten menetelmien välillä, harva tutkija varsinkaan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on puhtaasti yhden koulukunnan edustaja: useat yhdistävät erilaisia metodeja. Kvantitatiivinen tutkimus tarvitsee usein kvalitatiivisen tutkimuksen metodeja esitutkimusvaiheessa tai kvantitatiivisten tulosten syventämiseksi. Myös kvalitatiivista tutkimusta kannattaa tarvittaessa ryydittää tai ryhdittää kvantitatiivista tutkimusperinnettä hyödyntäen.

Itse olen etsinyt hyvää ympäristöä ja nk. tieteellistä kotia tai ekologista lokeroa laadullisesta tutkimuksesta ja toimintatutkimuksesta tai, kuten Sauli Rouhinen (1980) asian ilmaisee, toimintasuuntautuneesta tutkimuksesta. Tämä oman tutkimusmetodini tarkastelu on pääosin jälkikäteistä tarkaste-

lua, koska tutkijan uraa 1991 Chydenius-Instituutissa aloittaessani en ajatellut tekeväni toimintatutkimusta vaan teemahaastatteluihin pohjautuvaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Sitä paitsi näin jälkikäteenkään tarkasteltuna tutkimukseni ei ole metodisesti varsinaista toimintatutkimusta.

Työni maaseutututkimuksen parissa on kuitenkin ollut ja on yhä monella tapaa toimintatutkimuksellista, kun toimintatutkimus ymmärretään perustaltaan asenteena edistää tutkittavien ihmisten asiaa. Toimintasuuntautuneena tutkijana (jäljessä toimintatutkijana) minulle ei riitä asiantilojen kuvaus ja analyysi, vaan olen kiinnostunut myös siitä, miten asioiden tulisi olla ja mitä voin saada aikaan tutkimuskohteessani. Pelkkä tutkimus ilman asiantilan parantamiseen tähtäävää toimintaa ei riitä. Usein on lainattu toimintatutkimus-termin keksijäksi mainitun Kurt Lewinin lausetta, jonka poimin tähän Heikkisen ja Jyrkämän artikkelista (Lewin 1946: 34, cit. Heikkinen & Jyrkämä 1999: 25):

*Research that produces nothing but books will not suffice.*

Mika Panzarin ajatus tutkijan itselleen sopivan tutkimusympäristön etsinnästä on oikeastaan läheistä sukua toimintatutkimuksen periaatteille. Niiden mukaan tutkija on parhaimmillaan osa tutkittavaa yhteisöä tai ainakin hyväksyy tutkittavan yhteisön arvot sekä pyrkii edistämään niitä. Ellei näin ole, tutkijan on paras vetäytyä hankkeesta (esim. Jyrkämä 1978: 37-40).

## 4.2. Toimintatutkimus osana laadullista tutkimusta

Sopivien ympäristöjen etsintä ei ole mitenkään tavatonta laadullisessa tutkimuksessa. On tavallista, että tutkija käyttää useita erilaisia metodeja ja antaa sillä tavalla aineiston vaikuttaa tutkimuksen kulkuun. Denzin ja Lincoln (1998) kuvaavat omassa encyclopediassaan laadullista tutkimusta seuraavasti:

*”Laadullinen tutkimus on jatkuvaa metodologista etsintää, miten parhaiten kuvata ja ymmärtää tutkittavia maailmoja. Tämä johtuu siitä, että ei ole mitään selkeää ikkunaa ihmisen sisäiseen maailmaan, eikä tutkija myöskään pysty antamaan täyttä selitystä sille, miksi mitään ja kulloinkin teki. On siis vain tutkittavien ja tutkijan maailmat.”* (Denzin & Lincoln 1998: 12.)

Laadullista tutkimusta pidetään joskus määrällisen tutkimuksen esitutkimuksena ja eräissä tapauksissa näin onkin, sillä tyypillisesti laadullisen tutkimuksen menetelmiä tarvitaan erityisesti silloin, kun ilmiö on uusi eikä selkeästi hahmotettavissa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuskohteeksi voidaan ottaa vain sellaisia asioita, jotka jo on operationalisoitu tutkimuskohteiksi. Niistä on siis kerättävissä ja analysoitavissa informaatiota tilastollisin menetelmin, koska perusjoukon olemus ja laajuus ovat tiedossa. Laadullinen tutkimus pyrkii ilmiöiden rakenteiden hahmottamiseen (esim. Starring & Svensson 1994: 19-26).



Toimintatutkimus osana laadullista tutkimusta pyrkii kuvaamaan ja selittämään ilmiöitä, jotka eivät ole valaistavissa tilastollisin muuttujin. Toimintatutkimuksen kohteena on usein yhteisö tai ilmiö, jonka olemassaolosta on vasta vähäistä tietoa. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että ko. yhteisö on vasta muotoutumassa tai että se ei noudata sellaisia yhteiskunnallisia tapoja, että se olisi hyväksytty ja tilastoitu. Toiminta esimerkiksi Latinalaisen Amerikan diktatuureissa köyhien sorrettujen maatyöläisten auttamiseksi kohdistui ihmisiin, joita ei juuri "ollut olemassa".

Objektiivista tutkimusta eli puhdasta ulkopuolista tarkkailua ilman ennakko-olettamuksia ei ole olemassa. Erityisesti tämä pätee ihmistä ja ihmisen toimintoja tutkiviin tieteisiin, joissa tutkija vaikuttaa aina myös kohteeseensa. Yhteiskunnallista tutkimusta tekevä tutkija tekee jo aiheutta valitessaan arvovalintoja eli arvottaa omalta osaltaan sen, mikä on yhteiskunnallisesti tärkeää ja tutkimisen arvoista. Siksi tutkijan on yleensä hyvä tiedostaa omat taustansa, erityisesti tämä koskee laadullisia menetelmiä hyödyntävää tutkimusta.

Kun hylätään positivistisen tieteenkäsityksen jyrkkä jako tutkimuksen subjektiin ja objektiin, on hyvä kuvata mahdollisimman perusteellisesti tutkimusinstrumentin eli tutkijan itsensä olemusta, taustoja ja arvoja:

*"Tutkija lähestyy tutkimuskohdetta tietyn sukupuolen, luokan, rodun ja kulttuurisen ryhmän näkökulmasta. Hänellä on ideoita, jonkinlainen perusta (theory, ontology) josta nousee tiettyjä kysymyksiä (epistemology), joita hän tutkii tietyllä tavalla (methodology, analysis)."* (Denzin & Lincoln 1998:11.)

Yllä kuvattuja periaatteita noudattaen tutkija pystyy kertomaan lukijalleen, miksi on kiinnostunut juuri jostakin tietystä ilmiöstä. Tutkijan käsitys itsestään ja siitä, minkälaisesta tieteenteoreettisesta näkökulmasta hän asioita tarkastelee, auttaa tutkimusproblematiikan esittelyssä. Ei pelkästään taustojen tiedostaminen, vaan ajatuskulkujen mahdollisimman avoin esittely tarjoaa lukijalle tilaisuuden niiden seurailemiseen (Ehrnrooth 1992: 40).

Usein laadullisessa tutkimuksessa tutkimusnäkökulma saattaa myös vaihtua kesken tutkimuksen, koska jokin osa tai näkökulma tutkimuksesta saattaa olla kiinnostavampi ja tutkija lähtee laajentamaan sitä. Tällaista käännettä kutsutaan ilmiön perässä menemiseksi. Artikkelikokoelmani viimeisessä osassa *Yrittäjäksi maalle* olen kuvannut omaa laadulliseen tutkimukseen liittyvää metodiani ilmiön perässä menemiseksi. Olin *Ympäristöeettinen yritys-toiminta suomalaisella maaseudulla* -tutkimusprojektissa yrittäjänä kohdannut ilmiön "Me ja Muut", joka minua kiinnosti, koska olin itsekin kokenut joutuneeni sen vaikuttamaksi. Lähdin ilmiön perään eli etsimään maalle muuttaneita kaupunkilaisia, yrittäjiksi ryhtyneitä ihmisiä. Vaikka käytin aineiston keruussa metodina teemahaastattelua, olin periaatteessa toimintatutkimuksellisesti heidän asiallaan – "kohtalotovereiden" kokemuksia kartoittamassa.

Toimintatutkimus käyttää siis samoja tutkimusmetodeja kuin muukin laadullinen tutkimus, mutta toimintatutkimuksen periaatteiden mukaisesti tutkija on sitoutunut tutkittavan yhteisön arvoihin ja tavoitteisiin. Esimerkiksi osallistuva havainnointi voi olla hyvinkin osa toimintatutkimusta. Asian voi nähdä myös niin, että kaikki sosiaalinen tutkimus on osallistuvaa tutkimusta, koska emme voi tutkia sosiaalista elämää olematta osa sitä. Osallistuva havainnointi ei siten olisikaan mikään erityinen tutkimusmenetelmä vaan tutkijoiden tapa olla maailmassa (Atkinson & Hammersley 1998: 249). Toimintatutkimuksessa eräänlainen sosiaalinen taidokkuus ja tapa nähdä itsensä tutkimusvälineenä kuuluvat kuvaan (Kuula 1999: 209).

### 4.3. Mitä toimintatutkimus on?

Toimintatutkimuksen tekijät käyvät jatkuvaa rajankäyntiä ”todellisen” tieteellisen tutkimuksen kanssa (Gustavsen 1996). Toimintatutkija haluaa erottautua etäästä akateemisuudesta, mutta tehdä tiedettä. Ilmoittamalla, miten akateeminen maailma aliarvostaa kenttätöitä teoreettisen kustannuksella, toimintatutkija kohottaa kenttätöiden akateemisuutta moraalisesti paremmaksi (Kuula 1999: 173-174 ja 182). Toimintatutkimus sijoitetaan usein myös tieteellisen objektiivisen tutkimuksen teon ja konsultoinnin välimaastoon. Puhutaan esimerkiksi ”konsultoinnista ilman voittoa” (Heller, 1994).

Toimintatutkimus on arvosidonnaista tutkimusta. Tässä suhteessa toimintatutkimuksen lähtökohta poikkeaa selvästi esimerkiksi positivistisesta tutkimusotteesta.” *Positivismille on tunnusomaista, niin sanotun Humen giljotiinin mukaisesti, että tieto ja arvot erotetaan toisistaan. Toimintatutkimuksessa on toisin: tieto on jotain varten. Tällaista kantaa kutsutaan tieteenfilosofiassa myös instrumentalismiksi*”. (Huttunen & Heikkinen 1999: 188.)

Toimintatutkimus suhtautuu kriittisesti perinteiseen käsitykseen tietees-  
tä ja tieteen harjoittamisesta. Ortodoksinen tai klassinen objektivistinen tieteellinen maailmankuva on eräästä näkökulmasta vapauttanut ihmisen taikauskosta ja skolastiikasta, mutta on toisesta näkökulmasta kapeuttamassa maailmankuvaamme ja monopolisoimassa tietämistä pienen eliitin käsiin. Tämä tieteenkäsitys on hallitsemassa ihmistä ja luontoa sekä erottaa tutkijan tarkkailemaan irrallaan tutkimuskohteesta. (Reason 1998: 324.)

Toimintatutkimuksesta puhuttaessa ei voi puhua mistään selkeästä tutkimusmetodisesta tai edes selkeästä tutkimusfilosofisesta kokonaisuudesta. Toimintatutkimus ymmärretään monella eri tavalla, se ei tarjoa mitään valmiita reseptejä, eikä toimintatutkimuksessa siten ole mitään ehdottoman oikeaa tai väärää. Silti toimintatutkimusta tekevä tutkija on velvollinen osoittamaan käyttämänsä tieteellisen metodin oikeellisuuden tai ehkä paremminkin oikeutuksen. Vaikka nimenomaan toimintatutkimuksessa tilanteet ja tieteelliset kontekstit vaihtuvat, sama tieteellinen velvoite koskee myös toiminta-

tutkimuksen metodin käyttäjää; samassa tapauksessa, saman aineiston äärellä pitää kenenkä tahansa metodin tuntevan pystyä näkemään samat ”johdot päätökset”. Toimintatutkimuksessa tieteellinen probleema vain on erilainen kuin esimerkiksi fysikaalisissa mittaustehtävissä tai tilastollisen aineiston käsittelyssä. (Aaltola & Syrjälä 1999: 11-16.)

Toimintatutkimus ja osallistuva toimintatutkimus ovat syntyneet reaktion perinteisen tieteen tapaan käsitellä todellisuutta erottamalla tiukasti tutkimuksen subjekti ja objekti. Siksi osa nk. perinteisistä tieteen tekijöistä tuntee toimintatutkimuksen vain reaktionä positivistiselle tieteen traditiolle. Tällainen näkemys on kapea eikä tee oikeutta sille inhimilliselle syvälliselle tavoitteelle, joka toimintatutkimuksen tieteenfilosofisessa rakennelmassa on. Se on toivon ja pienen ihmisen puolella olevaa tieteenfilosofiaa.

Positivistinen dualistinen tieteen käsitys, joka erottaa selkeästi arvot ja tiedon toisistaan, on todennäköisesti ihmisten mielikuvissa vallitseva kuva tieteenstä. Toimintatutkimuksellinen, toisenlainen tieteen käsitys tähtää ihmiseen, joka osallistumalla rakentaa itse todellisuutta ja tutkii sitä oman kokemuksensa, ajattelunsa ja intuiutionsa kautta. Ihminen on oman elämänsä tutkija, arvottaja ja rakentaja. Tällaisen ajatussuunnan edustaja on esimerkiksi kasvatuksen alalla Paolo Freire (1990) (vapautuksen pedagogiikka) ja ekologian alalla Arne Naess (syväekologia). Tämä osallistuva maailmankuva on osallistuvien tutkimusmetodien ydin. (Reason 1998: 324.)

Toimintatutkimus-sanaa käytti ensimmäisenä Kurt Lewin 1940 (Lewin 1990). Lewinin ja hänen seuraajiensa työ 1940-luvun lopulla painottui selvästi sosiaalipsykologian suuntaan johtuen Lewinin vaikutuksesta. Lewin näki kuitenkin sosiaalisen käytännön toimintatutkimuksessaan jonkinlaisena insinööritaidon kokeilukenttänä, sosiaalisen insinööritaidon objektina. Lewin ei suoranaisesti nosta toimintaa tai toiminnan oikeutusta kohdeyhteisöstä, joten siinä mielessä Lewin ei toteuttanut esimerkiksi toimintatutkimuksen ”puhdasoppisimman” linjan Participatory Action Researchin (PAR) periaatteita.

Kaikkeen toimintatutkimukseen liittyy yhteisenä lähtökohtana toimiminen paremman tulevaisuuden hyväksi eli muutoksen aiheuttaminen sekä toimiminen jossakin suhteessa alioikeutettujen (sorrettujen) ja vähäresurssisten (köyhien) puolesta. Lisäksi kaikkea toimintatutkimusta kuvaa sosiaalisen tutkimuksen empirismin kritiikki, jonka voisi tiivistää seuraaviin viiteen kohtaan (Jyrkämä 1978: 41-42):

1. Empirismin tutkimuskohteeksi valikoituu helposti operationalisoitavia ilmiöitä.
2. Empiristinen tutkimusote pirstoo helposti tutkimuskohteensa.
3. Empiristiselle otteelle on tyypillistä tiettyjen asioiden häivyttäminen tutkimuksen piiristä.

4. Tutkijan ja tutkimuskohteen suhteiden vääristyminen eli objektiivominen: tutkija poimii havaintoja ja yhdistää sekä tekee johtopäätöksiä.
5. Teorian ja käytännön yhteyden katkeaminen.

Omalla tahollaan toimintatutkimuksen ideaa kansalaisliikkeitä tutkimalla kehitellyt Alain Touraine (1981) on kiinnostunut enemmän sosiaalisista liikkeistä ja niiden mahdollisuudesta kasvaa koko yhteiskuntaa muuttavaksi voimaksi. Tourainen interventiomenetelmä on mielenkiintoinen tutkimusmetodina. Se on sukua osallistuvalla toimintatutkimuksella. Tourainen tarkoitus on kuitenkin vaikuttaa näihin liikkeisiin ja niiden tavoitteiden asetteluihin jo liikkeen alkuvaiheessa. Hän toimii niin käytännöllisellä kuin ideologisellakin tasolla, kun taas osallistuvassa toimintatutkimuksessa osallistuva tutkija pidättäytyy ideologisesta ohjauksesta. Tutkijan ei kuitenkaan Tourainen mukaan pidä mennä ”täysillä” mukaan toimintaan, koska silloin hänestä tulee pelkästään toimija, eikä tutkija (Touraine 1981: 143). Tässä kuvastuu soveltavan tutkimuksen ikuinen ongelma: tasapainoilu tieteellisen työn (=teoreettinen työ) ja toiminnan välillä.

Tätä myös konsultin ja tiedemiehen dilemmaa käsittelee Arja Kuula (1999) monipuolisesti kirjassaan *Toimintatutkimus – Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Osallistuva toimintatutkimus taas sallii tutkijan jossakin vaiheessa ”hurahtavan” täysillä käytännön työhön, kunhan hän sen jälkeen reflektoi myös omaa toimintaansa. Toisaalta Tourainen tutkimuskohteet poliittisen luonteensa ja poliittisten intohimojen vuoksi tekevät osallistumisen herkemmin kovan kritiikin alaisiksi.

Roolini Lestijokilaaksossa toimintarenkaita muodostettaessa oli lähempänä perinteistä valistuksen projektia ja interventiota kuin mitään aitoa osallistuvaa toimintatutkimusta. Toisaalta Tourainen kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti piilossa olevat sosiaaliset suhteet, jotka saadaan interventiolla näkyviin ja siten tarkastelun kohteeksi. (Touraine 1981: 139 – 140).

Yhteisöllinen toimintatutkimuksen suuntaus Action Research käsittelee pääasiassa erilaisia työpaikkoja tai muita toiminnallisia yhteisöjä tai organisaatioita ja niiden toimintaa. Tällainen organisaatio on tyypillisimmillään iso työpaikka kuten sairaala, jossa on myös vuorovaikutteinen toinen osapuoli eli potilaat. Tutkimusyö tehdään organisaatiosta lähtien, ja silloin tämä yhteisö tai organisaatio on tilaajana. Tutkimuksen tuloksina ovat muutokset toiminnassa ja prosessissa haluttuun suuntaan (esim. Kalliola 1996).

Yhteisöllinen toimintatutkimus kohdistuu usein erilaisiin ammattiryhmiin, jotka tekevät ihmissuhdepalvelutyötä ja joiden arkipäiväiseen työkenttelyyn vaikuttavat hyvin monet sosiaaliset suhteet. Tällaisia ovat sosiaalityö, opetus, sairaanhoito ja työllisyysviranomaistyö (esim. Beyond Theory 1996).

Tällä toimintatutkimuksen osa-alueella metodin muodostavat erilaiset keskusteluun ja ryhmätöihin perustuvat menetelmät. Niitä käytetään pääasiassa työyhteisöjen kehittämisessä erilaisten demokraattisten dialogien, työkonferenssien, avulla. Keskustelumenetelmää on käytetty paljon Pohjoismaissa ja erityisesti Ruotsissa. Hierarkisia valtarakenteita on pyritty ylittämään ja tekemään todellista kehittämistyötä itse organisaation toiminnasta käsin. Tällaisiin työyhteisön kehittämisprosesseihin on kuitenkin kritiikin mukaan liian usein liittynyt nk. kovia arvoja kuten tehokkuuden lisääminen ja tavoitteet on usein valutettu ylhäältä alaspäin (Lahtonen 1999: 201-205).

Toimintatutkimuksella on juurensa kriittisissä yhteiskuntateorioissa Karl Marxista ja Friedrich Engelsistä lähtien. Nk. Frankfurtin koulukunnan myöhäisimmän vaan ei vähäisimmän vaikuttajan Jürgen Habermasin ajatusten katsotaan vaikuttaneen myös voimakkaasti toimintatutkimuksen kehittymiseen, vaikka vasta Kurt Lewin käytti nimitystä toimintatutkimus. Habermasin työstä tunnetaan erityisesti hänen erilaiset tiedonintressiluokituksensa: tekninen, praktinen ja emansipatorinen. Habermas kritisoi tieteen pyrkimystä olla intresseistä vapaa. Hänen mukaansa kaikki tiede perustuu jostakin intressistä.

Emansipatorinen tiedonintressi ja kommunikatiivisen toiminnan teoria ovat hyvin lähellä toimintatutkimuksessa käytettyjä käsitteitä ja toimintatapoja. Teknisen intressin (habermasilainen) pohjalta puhutaan teknisestä toimintatutkimuksesta, jossa sovelletaan jotain etukäteen valittua teoriaa käytäntöön (ryhmätoimintaa koskevat). Praktinen intressi taas liittyy puolestaan kommunikaatioon, jonka tarkoituksena on yhteisen merkityksmaailman luominen ja jatkuvuuden turvaaminen. Se on eräänlaista toimintatutkimuksellista prosessikonsultointia. Emansipatorinen intressi ja siihen viittaava emansipatorinen toimintatutkimus tarkoittaa tilannetta, missä osallistujaryhmä ottaa itse vastuun prosessista ja itsereflektiosta. Tässä tutkijalle jää eräänlainen edesauttajan rooli. Useimpien maaseudun kehittämisprojektin tutkijoiden tavoitteena on tällainen edesauttajan rooli - niin minullakin. (Kuula 1999: 74-76.)

Vaikka Habermas itse ei itse ollut kiinnostunut toimintatutkimuksesta, on hänen vaikutuksestaan esimerkiksi toimintatutkimuksen kasvatus-tieteellinen koulukunta luonut tutkimusta ja teorioita. Esimerkkinä voi mainita rationaalisen poliittisen tahdonmuodostuksen prosessimalliin, jota on hyödynnetty opetussuunnitelmatyötä kehittävässä toimintatutkimuksessa. Tämä esimerkki löytyy Rauno Huttusen ja Hannu L.T. Heikkisen artikkelista *Toimintatutkimus ja demokratia* (Huttunen & Heikkinen 1999: 197). Huttusen ja Heikkisen käyttämä Habermasin teos taas on *Between facts and norms* vuodelta 1996.

Toimintatutkimus on saavuttanut runsaasti suosiota nk. kolmannessa maailmassa. Siellä toimintatutkimuksen ehdottomampi versio osallistuva toimintatutkimus eli Participatory Action Research (PAR) on ollut voimissaan

1960-luvun lopulta eli 30 vuotta. PAR on myös sosiaalista aktiivisuutta, ideologiaa ja henkistä aktivismia. Useat PAR-idealistit jättivät yliopistouransa tehdäkseen konkreettista työtä ja jotkut myös vallankumousta (Rahman & Fals-Borda 1991: 24-25).

Osallistuva toimintatutkimus näyttää siis vaativan tutkijalta jonkinasteista osallistuvaa radikalismia, joka saattaa joissakin määrätyissä tilanteissa johtaa myös poliittiseen radikalismiin. Osallistuva radikalismi suuntautuu nimenomaan sorrettujen (alioikeutettujen) ja köyhien (vähäresurssisten) olojen parantamiseen. Participatory Action Research (PAR) on yhteinen nimitys näille toimintatutkimuksellisille liikkeille.

#### 4.4. Osallistuva toimintatutkimus

Participatory Action Research (PAR) eli osallistuva toimintatutkimus on ehkä eniten käytetty toimintatutkimuksen metodi ja tärkeä sen vuoksi, että se korostaa tiedon tuottamisen poliittisia puolia. PAR onkin kehittynyt osaltaan selkeänä reaktiona perinteiselle ortodoksiselle yhteiskuntatutkimukselle, jossa tutkija on erillinen subjekti, joka erilaisin mittarein rakentaa kohteestaan objektiivista kuvaa.

PAR:n perusideologia on sorrettujen, köyhien ihmisten tietoinen omien olosuhteidensa muuttaminen oman toimintansa kautta. Tässä olosuhteiden parantamisprosessissa muilla (myös tutkijalla) on katalysaattorin tai kannustajan rooli, mutta se ei saa vallita. Tässä piilee osallistuvan toimintatutkimuksen eräs kriittinen piste. Myös Alain Touraine korostaa omassa interventio-metodissaan sitä, ettei tutkijasta saa tulla pelkkä toimija (Touraine 1981: 143).

PAR-liikehdinnän kasvu kehitysmaissa johtuu poliittisten ideologioiden kriisistä yhtä lailla vasemmalla kuin oikeallakin laidalla. Niin markkinatalous (maailman kaupan vapautumisen seurauksineen) kuin vasemmistolaiset hallintakokeilutkin ovat jättäneet kehitysmaiden köyhät ihmiset yhtä köyhiksi ja yksin. PAR:n mukaan ihmiset eivät voi vapautua ja tulla tietoisiksi muulla kuin omalla strategiallaan ja kokemuksellaan. Kaikki ulkoa rakennettu sisältää, vaikka hyvässäkin tarkoituksessa, uuden hallitsemisen siemenen. (Rahman 1991: 13-14.)

Toimintatutkimuksen tekijät kritisoivat ortodoksisessa tutkimuksessa sitä, että se auttaa vallassaolijoita monopolisoimalla kehittämistiedon näiden sorrettujen kylien haitaksi. He mainitsevat neljä kritiikin kohdetta perinteisessä yhteiskuntatutkimuksessa:

1. Absoluuttinen kritiikki sanoo, että sosiaalitutkimuksessa ei voi olla vain yhtä totuutta.

2. Puristinen kritiikki toteaa liian jyrkän eron tutkijan ja tutkittavan välillä aiheuttavan sen, että kaikki kontrolli tutkimuksessa jää tutkijan käsiin.
3. Rationalistisen kritiikin mukaan ajattelemisen on vain tietämistä unohtaen tuntemisen ja toimimisen.
4. Elitistinen kritiikki paljastaa, että monopolisoimalla tieto saadaan etuja pienelle eliitille. (Reason 1998: 328 – 329.)

Osallistuva toimintatutkimus (PAR) pyrkii auttamaan ihmisiä ymmärtämään, mikä merkitys tiedolla on vallan ja kontrollin välineenä. PAR:n tärkein tehtävä on herättää ja ”valaista” tavallisia ihmisiä. Vallan ja vallattomuuden osoittamisen ensisijaisuudesta seuraa, että tieto-opilliset (epistemologiset) ja metodologiset kysymykset ovat toissijaisessa asemassa. Köyhän maatyöläisen Etelä-Amerikassa on turha miettiä, onko jumala olemassa. Hänen kannaltaan on oleellisempaa pohtia, mitä jumala hänen kohdallaan voisi merkitä; auttaako jumala köyhiä vai onko hän vain vihainen vanha valkoinen mies?

Toinen erityisen tärkeä seikka on, että ihmisten kokemukset elämästä tuottavat siitä sen ymmärrettävän olennaisen osan - ytimen. PAR siis

1. tuottaa suoraan tietoa ja toimintaa tutkimuksen kohteena olevien ihmisten hyväksi - tutkimusta, aikuiskoulutusta, sosiaalipoliittista toimintaa;
2. vahvistaa ihmisiä syvemmällä tasolla havaitsemaan, miten tietoa voidaan käyttää omaksi hyväksi ja miten tiedon monopolisoinut eliitti käyttää sitä;
3. korostaa sitoutumisen keskeisyyttä (Reason 1998: 328).

Alun perin Participatory Action Research on rakennettu vähäväkisten ja sorrettujen ihmisten auttamiseksi niin kolmannessa maailmassa kuin kehittyneessä lännessäkin. Latinalaisessa Amerikassa tällaisen valtaa ja vaikutusta vailla olevan ihmisjoukon muodostaa usein maaseudun kouluja käymätön köyhä väki ja läntisessä Euroopassa esimerkiksi jokin etninen ryhmä.

Kun osallistuvaa toimintatutkimusta ryhdyttiin soveltamaan tutkimusmenetelmänä läntisiin projekteihin, tätä kritisoitiin ensinnäkin siitä, että tutkimusten lähtökohta oli enemmänkin liberaali kuin radikaali ja että niissä toisaalta selkeästi pidettiin erillään populaari tieto ja tieteellinen tieto. Toisena kritiikin argumenttina manitsee Jan Irgens Karlsen (1991) sen, miten rikas vallanpitäjä jälleen tunkeutuu kolonisoimaan vähäväkisiä ja valitsemaan heidän puolestaan. Kolmantena kritiikin aiheena on tilanne, jossa termiä PAR käytetään merkittävästi erilaisissa prosesseissa.

Osallistuvan toimintatutkimuksen juurilla (esim. Reason 1998) tutkittavina olivat yhteiskunnan huono-osaiset (oppressed) ihmiset. Tutkimus oli luonteeltaan hyvin kontekstisidonnaista, sitoutunutta ja useimmiten emansipatorista. Pyrittiin siis auttamaan vähäosaisia itse vapautumaan jostakin ikeestä (yleensä köyhyys ja diktatorinen sorto) ja samalla oppimaan perustaidot lukemisessa ja kirjoittamisessa sekä arkipäivästä selviytymisessä

(Tuominen 1975, cit Freire 1972). Tutkimuksen kohdetta eli näitä alioikeutettuja ihmisiä ei missään tapauksessa ollut tarkoitus kritisoida. Jos jotakin kritisoidavaa oli, se oli koko tutkimusprosessissa, ei niinkään tutkittavissa.

Osallistuvassa toimintatutkimuksessa idealistisimmillaan tutkimuksen kohdeyhteisön jäsenet itse (tai osa heistä) osallistuivat tutkimuksen tekoon. Vähintäänkin yhteisön jäsenet hyväksyivät tutkimustuloksen yhteisissä keskusteluissa.

Osallistuva toimintatutkimus (PAR) jaetaan usein neljään vaiheeseen (Reason 1998: 326-327):

#### *Vaihe I*

Toimintatutkija kartoittaa alueen ja muodostaa ryhmän, joka tuottaa kokemustensa pohjalta muutamia näkökulmia. Tutkimusryhmä päättää myös tavoista tutkia omia ja myös muiden kokemuksia. Tällä tavalla ihmisistä tehdään itseään koskevan tutkimuksen aktiivisia tekijöitä.

#### *Vaihe II*

Ryhmä soveltaa ideoita ja toimintatapoja käytännön elämässään. Jäsenet aloittavat hyväksytyt tavat tarkkailla ja merkitä muistiin omia ja muiden käyttäytymisiä. Tässä tilanteessa on oltava erityisen valpas herkkyyksille ja nyansseille. Kerätään käytännöllistä tietoa.

#### *Vaihe III*

Tässä vaiheessa tutkija pyrkii heittäytymään koko olemuksellaan mukaan prosessiin. Hän voi olla innostunut tai kyllästynyt, sitoutunut tai luovuttanut eli vieraantunut. Hän voi unohtaa välillä olevansa tekemässä tutkimusta. Alkuperäiset toimintatavat voivat unohtua ja uusia voi löytyä. Tämä täydellisen uppoutumisen vaihe on laatuaan perustava koko prosessille. Toimintatutkija voi kehittää riittävän avoimuuden siihen, mikä todellakin on menossa, mistä homma kiikastaa tms. Periaatteena on kerätä paljon kokemuksellista tietoa.

#### *Vaihe IV*

Tietyn ajan kuluttua käännetään tarkastelemaan alkuperäisiä olettamuksia vaiheiden II ja III kokemusten valossa. Muokataan uusia hypoteeseja ja kritisoidaan vanhoja sekä tarkastellaan myös menettelytapoja uudelleen.

Jossakin tapauksessa tutkimus käynnistää uuden kierroksen uusine ideoineen ja ryhmineen. Tällainen toimintatutkimuksen tapa muistuttaa hermeneuttista kehää.

## 4.5. Totuus toimintatutkimuksessa

Mikä sitten on totuus toimintatutkimuksessa? Mihin voidaan vedota ristiriitaisten näkemysten hetkellä? Perinteisesti tieteeltä odotetaan tietoa ja arvokysymykset jäävät politiikan ratkaistavaksi. Toimintatutkimuksen



lähtöolettamuksena on, että tietoa hankitaan aina jotakin varten, jolloin tietoa ja arvoja ei voida erottaa.

Klassisessa tieteessä kavahdettu väliintulo eli interventio on toimintatutkimuksessa eräs olennainen yhteisöjen tutkimuksen väline. On olemassa rakenteita, joita ei saada näkyviksi ilman väliintuloa (esim. Touraine 1981: 139-140). Toimintatutkimuksessa validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden käyttäminen on vaikeaa useastakin syystä. Toimintatutkimuksessa pyritään väliintuloon ja muutokseen, jolloin vertailu todellisuuteen tai vaatimus toistettavuudesta eivät voi olla toimintatutkimuksen kriteereitä. Toimintatutkimuksessa voidaanakin puhua enemmän totuudesta onnistuneena käytäntönä tai totuuden paljastumisena. Puhutaan kuten Heidegger (1991: 14 - 17) totuuden peittymättömänä olemisesta.

Totuus voi ilmetä myös avoimen diskurssin tuottamana uutena käytäntönä, jossa esimerkiksi yhteisö alkaa keskustella niistä arvoista, jotka ovat olemassa olevien käytäntöjen takana. Uusi keskustelutapa perustuu esimerkiksi toimijoiden avoimuuteen, vastavuoroisuuteen ja refleksiivisyyteen. Silloin ei ole muuta totuutta kuin parhaan argumentin voima. Tällaisesta voimasta Habermas käyttää myös nimitystä rationaalinen motivointi (Huttunen et al. 1999: 131).

Seuraava lainaus Huttuselta ja kumppaneilta sopii erinomaisesti myös silloin, kun tarkastellaan maaseudun kehittämistä koskevaa tutkimusta, joka on useimmiten laadullista ja kumpuaa toimintatutkimuksen periaatteellisista lähtökohdista:

*"Nähdäksemme jokaisen tutkimuksen tekijän tulisi kuitenkin pyrkiä refleктоimaan ja tuomaan julki omat käsityksensä tiedon saavuttamisen mahdollisuudesta (epistemologiset sitoumuksensa) ja käsityksensä maailman olemisen tavasta (ontologiset oletuksensa). Tähän taustasitoumusten julkituomiseen liittyy myös kysymys totuudesta - mitä tutkija pitää totuuden ja pätevyyden kriteereinä ja mitä ongelmia hän niissä näkee. Jos tutkija ei nosta näitä asioita tietoisesti diskursiivisen harkinnan tasolle, jää tutkimuksen metateoreettinen perusta epämääräiseksi. Tällöin itse asiassa tutkimusvälineet tekevät tämän valinnan tutkijan puolesta. Nähdäksemme järjestyksen pitäisi olla päinvastainen."* (Huttunen et al. 1999: 131.)

Myös Arja Kuula sanoo Toimintatutkimus-kirjassaan haastateltavien kertovan, miten *"Tutkijan ja tutkittavien itsereflektio ja kehittyminen esitetään vääjäämättöminä ja välttämättöminä osina toimintatutkimusta. Kuten kirjoittajat toteavat, tutkija ja tutkittava 'eivät voi olla joutumatta enemmän tai vähemmän eksplisiittisiin oman itsen projekteihin..'"* (Kuula 1999: 150.)

## 4.6. Voiko toimintatutkimus tuottaa radikaaleja uudistuksia?

Osallistuvaan toimintatutkimukseen asetetaan useissa kehitysmaissa suuria toiveita. Kun niin sosialistinen kuin markkinataloudenkin tarjoama vaihtoehto vie valtaa sorretuilta ihmisiltä, PAR nähdään radikaalina, mutta poliittisista puolueista erillisenä mahdollisuutena toteuttaa pienin askelin parannuksia köyhille ihmisille. PAR on enemmänkin poliittisesta liikehdinnästä riippumaton kulttuurinen liike ihmisten vapauttamiseksi kuin poliittinen vaihtoehto itsessään. Tämä on osin seurausta vasemmistolaisen liikkeen kriisistä kehitysmaissa (Rahman 1991).

Jyrki Jyrkämä näki 1970-luvun lopulla Giddensiä tulkiten toimintatutkimuksen mahdollisuuden olla lähestymistapana osa kollektiivista elämänpolitiikkaa. Siihen kuuluvat Giddensin mukaan poliittiset päätökset, jotka pohjautuvat yhtäältä vapautteen tehdä valintoja, toisaalta valtaan kykynä saada aikaan muutoksia. Eli voisiko *”toimintatutkimuksesta tulla aiempaa merkittävämpi ja keskeisempi tutkimustapa lähestyä pirstoutunutta, monitulkintaista ja yhä enemmän ja enemmän tilanteellisesti ja tietoisesti konstruoitavaa todellisuutta jälki- ja myöhäismodernissa yhteiskunnassa”* (Jyrkämä 1978)?

Vuoden 2000 maailmassa Jyrkämän toive ei näytä olevan sen lähempänä toteutumista kuin kaksi vuosikymmentä aikaisemmin. Esimerkiksi maaseudun kehittämistyö on ponnistanut toimintatutkimuksellisen kylätoiminnan pohjalta ja laajentunut Euroopan unionin myötä voimakkaaksikin ohjelmalliseksi toiminnaksi, mutta se ei liene Jyrkämän hakemaa kokonaisvaltaista tulkintaa.

Osallistuva toimintatutkimus PAR on tyypillisesti pienen skaalan liikehdintää ja saa harvoin varsinaisia kansallisen tason organisatorisia muotoja. Kuitenkin esimerkiksi Burkina Fasossa, jossa lienee suurin kansallisen tason organisaatio, Six-S-liike kattaa kaksi kolmasosaa maan kylistä. Myös Senegalissa ja Filippiineillä on voimakas liike köyhien ihmisten olojen parantamiseksi kylissä (Rahman 1991: 18-19). Suomalainen kylätoiminta on myös ollut pitkälle paikallistason toimintaa ilman laajempaa yhteistä liikehdintää. Kuitenkin esimerkiksi LEADER- ja POMO-hankkeita on syntynyt runsaasti suomalaiselle maaseudulle (4000 vuosina 1997-1999) ja kun tässä työssä voi arvioida olevan tavalla taikka toisella kymmeniätuhansia ihmisiä, voidaan puhua laajamittaisesta toiminnasta (Rannikko 2000).

Toimintatutkimuksessa puhtaimmillaan tutkijan pitäisi asua tutkittavan yhteisön keskellä pitkiä aikoja, mahdollisesti vuosia, jotta hän pääsisi osaksi yhteisöä ja siten, että hän myös aidosti sitoutuisi yhteisön tavoitteisiin. Tässä on nähtävissä myös vapautuksen teologian vaikutus, jossa seurakunnan paimenen on hyvä työskennellä seurakuntalaisten kanssa ja osallistua monella tapaa heidän arkeensa (Vuola 1991). Näin puhtaana toimintatutkimusta esimerkiksi alueellisten yhteisöjen tutkimuksessa tuskin on esiintynyt. Yhteisön elämään osallistumisen vaatimuksella osallistuva toimintatutkimus on

luonnollisesti myös lähellä etnografista tutkimusperinnettä ja sen pitkää kylä-tutkimustraditiota.

Norjalainen Jan Irgens Karlsen (1991: 149) huomauttaa kriittisessä kirjoituksessaan, että toimintatutkimuksessa tutkija joka tapauksessa vetäytyy prosessin jälkeen eikä hänen tarvitse elää niiden muutosten keskellä, joita on aiheutettu. Toisaalta tutkija on toimintatutkimuksessa vastuussa niin tutkimuksen tieteellisyyden kuin toiminnankin suuntaan toisin kuin toimija, joka on vastuussa vain itse toiminnasta. Tämä ristiriita elää myös suomalaisessa toimintatutkimuksessa:

*"Toisaalta toimintatutkija (kehittäjä) usein toistaa, miten pitää olla koko sielullaan mukana hankkeessa. Miten voi olla koko sielullaan mukana, jos täytyy koko ajan reflektoida (tarkastella kriittisesti) omaa toimintaansa* (Kuula 1999: 183).

Toimintatutkimus on suunnattu muutokseen. Karlsenin (1991: 145) mukaan Kurt Lewin on sanonut jo 1948, että on mahdotonta ymmärtää sosiaalisia systeemiä muuttamatta sitä. Passiivinen havainnoitsija ei voi oppia mitään sosiaalisten systeemien sisemmistä dynamiikoista. Toimintatutkimuksessa tutkittavien osallistuminen itse tutkimukseen aiheuttaa helposti sen, että päädytään hyvinkin konservatiiviseen ratkaisuun eli pienimpään yhteiseen nimittäjään, jolloin ei kenenkään etuja uhata, mutta ei toisaalta kehitetä mitään todellista vaihtoehtoaakaan (Karlsen 1991: 151-152).

Toisaalta ulkopuolisen toimintatutkijan on vaikea välttää tuomasta omia näkemyksiään tietoisesti tai tietämättään mukaan prosessiin. Eli subjekti/ subjekti -suhde on problemaattinen. Kun toimintatutkimuksen kohteet eivät suostu aktiivisiksi toimijoiksi, niin nk. edesauttaja eli toimintatutkija on vaikean paikan edessä. Hän ei saa viedä liikaa itse prosessia eteenpäin, silloin idea ja tavoite eivät toimi, mutta ellei asia etene, osa syyttävistä sormista kääntyy kohti tutkijaa (Kuula 1999: 11-114). Olen tuntenut roolini mitä voimallisimmin edesauttajan rooliksi maaseudun kehittämis/tutkimustyössä.

Karlsenin (1991: 153) mukaan Norjassa toimintatutkimuksella ei saatu aikaan mitään radikaaleja uudistuksia ja useimmiten radikaalit ehdotukset tulivat tutkijoilta eikä kentältä. Silti hän näkee toimintatutkijoiden tehtäväksi heidän ehdotustensa esiin tuomisen, varsinkin silloin kun kukaan muu ei niitä tee. Toimintatutkija toimii myös reaaliaikaisessa tilanteessa, jossa paine tulosten saavuttamiseen on suuri. Tämä johtaakin parhaimmillaan spiraalinomaiseen prosessiin, jossa toiminnan myötä kerätty lisädata aiheuttaa muutoksia lähtöasetuksissa ja siten heijastuu tavoitteisiin ja niin edelleen (Karlsen 1991). Tässä ajatuksessa on selkeä sukulaisuus hermeneutiikkaan, jonka myös Toivo Mäenpää on maininnut verratessaan toimintatutkimuksen kulua hermeneuttiseen kehään, spiraalimaiseen ymmärtämisen liikkeeseen, jossa tutkimuskohteen ja -ilmiön ymmärtäminen syvenee oman ajattelun ja toiminnan kriittisen pohdinnan kautta (Mäenpää 1987: 79).

## 4.7. Optimistinen ihmiskäsitys

Toimintatutkimukseen liittyvät kaiken kaikkiaan optimistinen ihmiskäsitys, demokraattisuuden ihanne ja yhteistoiminnan tavoite. Sen pitäisi luoda ihmiselle uusia, mutta mahdollisia näköaloja ja tavoiteltavia mielikuvia (utopioita) (Mäenpää 1987: 66).

Toimintatutkimuksen ideologia onkin lyhyesti tiivistettävissä seuraaviin kohtiin:

1. Toimintatutkimus on ehdollisen optimistista ihmiskuvassaan.
2. Tutkijan ja tutkimuskohteen välillä sekä tutkimuskohteen sisällä on yhteistyön vaatimus.
3. Demokraattisuuden pohjavirta eli ihmiset ottavat elämän omiin käsiinsä.
4. Kyseessä on alioikeutettujen ihmisten yhteisö.

Toimintatutkimuksessa on kuitenkin mahdollisuus harhautua kuvittelemaan tutkijan pääsevän osaksi tutkittavaa yhteisöä. Tämän tuo hyvin esille esimerkiksi Satu Kalliola (1996) työssään *Lewiniläinen ryhmäpäättös kunnallishallinnon työyhteisössä*. Tutkija on onnistuessaankin vierailija yhteisössä ja saa siten vain hyväksytyn vierailijan käsityksen asiasta. Silti toimintatutkimus on erilaisissa kehittämisprosesseissa erinomainen tapa tuottaa tietoa, koska joka tapauksessa yhteisö tekee ehdotukset ja pitää muutosprosessia yllä haluamistaan lähtökohdista ja: *”Vain koettu ja hyväksytty muutostarve innostaa ihmisiä paikalliseen kehittämistyöhön”* (Kalliola 1996: 189). Tämä Kalliolan toteamus on vaikeampi kuin voisi kuvitella, koska kehittämistyö on jonkinlainen itsestäänselvyys, fraasi kuten sanonta *”aina on kehittämisen varaa”*! Toisaalta onko maaseutuyhteisöön tuleva tutkija aina vain vierailija? Kuten Arja Kuulalle tarinoitaan kertovat toimintatutkijat, samoin mahdollisesti myös monet maaseudun kehittäjät etsivät *”tahattomasti omaa tarkoitustaan elämään”*. Useat feministitutkijat kertovat löytäneensä tarkoituksen tässä osallistuvan toimintatutkimuksen prosessissa. (Kuula 1999: 153.)

# 5. Maaseudun kehittämisen juuret osallistuvassa toimintatutkimuksessa

## 5.1. Osallistuva kylätoimintatutkimus, kehittämistyön alku

Vaikka 1990-luvun lopun toimintatutkimus Suomessa on vahvasti kasvatus-tieteellistä (esim. Aaltola & Syrjälä 1999), niin yhden tärkeän ja näkyvän rantautumisen Suomeen toimintatutkimus teki kylätoimintaliikkeen muodossa 1970-luvun puolenvälin tienoilla (mm. Mäenpää 1987 ja Kumpulainen 1989). Samalla rakennettiin mielestäni sitä toiminnallis-tieteellistä ja eettistä perustaa, jolta suomalainen maaseudun kehittämistyö on ponnistanut viimeiset parikymmentä vuotta. Tämä kehittämistyö on ammentanut voimia vuositasaisesta talkooperinteestä ja agraariyhteiskunnasta sekä sellaisista lähteistä kuin nuorisoseuraliike ja hakee nyt muotoaan EU-projektien, etätyön, verkostoitumisen ja uusosuustoiminnan Suomessa (esim. Hyyryläinen 1994).

Ennen kylätoimikuntien Suomea kyläyhteisöissä toimi vilkkaasti erilaisia vapaa-aikaan, toimintatiloihin, liikenneyhteyksiin ja elinkeinotoimintaan liittyviin toimiin viritteleviä yhdistyksiä. Lisäksi elinkeinotoimintaa kuten meijereitä oli hyvinkin tiheässä suomalaisella maaseudulla. Yhteiskunnan mukaan saaminen erilaisiin kylähankkeisiin virisi todennäköisesti vasta kylätoimikuntien myötä. Sillä tavalla niistä muodostui kylän puolestapuhujia. (Korhonen 1977.)

Toimintatutkimus suomalaisessa maaseudun kehittämisessä on lähtenyt liikkeelle kylätutkimuksina, joissa tutkija ”meni kylälle” vaikka ei samassa mielessä kuin esim. osallistuvan toimintatutkimuksen periaatteissa tarkoitetaan. Niiden mukaan tutkijan pitäisi asua ainakin osittain niiden ihmisten parissa, joita tutkimus koskettaa. Tutkittavien pitää myös päästä osallistumaan tutkimukseen siten, että he ovat yhtä lailla tutkimuksen subjekteja kuin objektejakin. Kylätoimintatutkimuksen lähtökohdat ovat tyypillisiä kansainväliselle toimintatutkimukselle, jonka periaatteet eivät kuitenkaan ole olleet esikuvana kylätutkimusta aloitettaessa. Kylätutkimus lähti puhtaasti kansalliselta pohjalta ja maaseutukylien perusteellisen aluetieteellisen asiantunteumuksen perustalta. Myöhemmin toimintatutkimuksesta saadut ideat ovat kuitenkin olleet apuna kylätutkimuksen laajentamisessa ja periaatteiden tarkentamisessa. (Hautamäki 1989.)

Suomessa toimintatutkimuksen edellytykset täyttyivät ainakin siinä suhteessa, että sosiaalinen tilaus kylätutkimukselle oli muodostunut suuren muuttoaallon seurauksena; kylille jääneet olivat huolissaan koulujen ja kauppojen säilymisestä.

*“Syvän maaseudun ongelmat herättivät yhteiskunnallista kiinnostusta. Tutkijoiden toimesta käynnistyi 1970-luvun puolivälissä tutkimusprojekti, jonka tavoitteena oli aktivoida kylissä vielä asuvat ihmiset toimintaan omien olosuhteidensa parantamiseksi.”* (Kumpulainen 1989: 9.)

Kylätutkimus 76 -projekti sai aikaan innovaation, jonka tuloksena syntyi kylätoimintaliike, ja kyläläisten yhteistyö elpyi näin siellä, minne toimikuntia perustettiin. Kylätoiminnan merkityksestä kertoo paikallisten organisaatioiden määrän kasvu vuodesta 1977 (54 kpl) vuoteen 1999 (3268 kpl) (Hyyryläinen 2000: 111). Kylätoimintaliikkeen voikin katsoa vaikuttaneen voimakkaasti niihin maaseudun kehittämisen muotoihin, jotka meillä tällä hetkellä vallitsevat. Kylätoimikuntatoiminnalle voi luonnollisesti hakea esikuvia esimerkiksi 1800-luvulla syntyneestä nuorisoseuraliikkeestä tai kuten Lauri Kuukasjärvi 1900-luvun alun osuustoimintaliikkeestä. Hän nimittääkin kylätutkimusta löytämiensä yhtäläisyyksien vuoksi gebhardilaiseksi paradigmaksi Hannes Gebhardin mukaan (Kuukasjärvi 1993).

Suomalaisen kylätoimintaliikkeen syntyä ja toimintaa voidaankin mielestäni hyvällä syyllä tarkastella osallistuvan toimintatutkimuksen näkökulmasta, koska niissä oli sama emansipatorinen vire kuin PAR:n alkulähteillä.

*“Suomalaisesta tarkasteluperspektiivistä haja-asutusalueiden yhdyskuntia voi hyvin pitää juuri tällaisina yhteiskuntakehityksen jalkoihin jääneinä yhteisöinä, jotka ovat olleet ulkopuolisen tuen tarpeessa”* (Mäenpää 1987: 5).

Osallistuvan toimintatutkimuksen eräs piirre on, että siinä ei pyritä luomaan yleisiä teorioita, vaan jokainen tilanne on ainutkertainen ja siihen pyritään luomaan omat räätälöidyt ratkaisunsa. Etenkin alkuvaiheessa Kylätutkimus 76:n ideoiden pohjalta perustetut kylätoimikunnat lähtivätkin toimintaan konkreettisten toimintatavoitteiden pohjalta eivätkä niinkään miettimällä osallistuvan demokratian ideaaleja. Toiminnalta odotettiin nimenomaan tuloksia, ja juuri tällä tavoin kylällä asuva aktiivinen aines alkoi erottua (Kumpulainen 1989: 115).

Toivo Mäenpää näkee, että tutkimusohjelmaa toteutettiin alussa hengästyneen kiireesti. Kylätoiminnalle oli tarpeen hankkia kunnallista hallintokäytäntöä uudistavaa näyttöarvoa. Samalla toivottiin voitavan osoittaa valittujen toimenpiteiden olevan pääosin oikeita ja johtavan toivotun suuntaiseen kehitykseen (Mäenpää 1987: 9). Myös Suomen kunnallisliiton edustajat tulivat heti alkuvaiheessa mukaan kylätutkimus 76-projektiin. *“Niinpä oli luonnollista, että kunnallishallinnon ja kuntasuunnittelun osuus korostui heti tutkimuksen alkuvaiheessa”* (Hautamäki 1989: 30-31).

Kylätoimintaliike ei alkujaan ollut osallistuvan toimintatutkimuksellista ideaalissaan vaan koetti etsiä yleispäteviä toimintamalleja. Tämä on tietenkin luonnollista, koska olihan kylätoimintaa yliopistollisena projektina käynnistämässä yhteiskunnan suunnittelutyöhön opiskelevia ja opettavia ihmisiä. Lisäksi suomalaisella maaseudulla on runsaasti esimerkkejä onnistuneis-

ta organisoiduista liikkeistä, jotka toistivat pitkälle samaa mallia paikkakunnalta toiselle nuorisoseuraliikkeen tapaan.

Mikko Kumpulainen käsittelee kylätoimikuntien ehkä ristiriitaisiakin rooleja ja toimijoiden motiiveja erottamalla yhdessäolo- ja asiaorganisaatiot (Gemeinschaft ja Gesellschaft). Hän näkee kylätoimikunnissa piirteitä molemmista:

*“Tämä johtuu kylätoiminnan erikoisesta luonteesta, pyrkiihän se lisäämään kylän viihtyisyyttä samalla kun päämääränä on vaikuttaa ihmisten toimeentulomahdollisuuksiin”* (Kumpulainen 1989: 144).

Vaikka suomalaisen kylätoimintaliikkeen kohteena ei välttämättä ollut osallistuvan toimintatutkimuksen tarkoittama alioikeutettujen (sorrettujen) homogeeninen joukko, niin uskottiin, että yhteinen alueellinen intressi häivyttää politiikan tai “luokkaerot” kylältä; oman koulun säilyttäminen on kaikille tärkeä varallisuuteen, koulutukseen tai ammattiin katsomatta.

Mutta entä sitten kun kylän koulu tai kauppa on pelastettu tai menetetty? Kumpulainen kuvaa kirjassaan tilannetta, jossa kylätoimikunta “luisuu” joidenkin harrastukseksi. Kylän aktiiviset koulutetut ihmiset ovat olleet alusta asti mukana kylätoiminnassa. Heillä on kylällä kannatusta ja ihmisten on vaikea keksiä jotakin muuta tilalle. Soraääniäkin on esiintynyt. Suoralla kyläkokousvaalilla ja toimikunnan työn epävirallisella luonteella kylätoimikunnista voi pahimmillaan tulla “yhden miehen toimikuntia”.

Koko maata kattavana ja yliopistollisena tapahtunut kylätoimikuntien syntyprosessi ei siis täytä osallistuvan toimintatutkimuksen ideaalitilanteen mukaista paikallisen kontekstin bottom-up tilannetta.

*“Kylätoimikuntia pidetään kansalaisliikehdintänä, mutta ne on usein synnytetty ulkoapäin, eivätkä ne ole kuten ympäristöliikkeet jonkin asian tai asiantilan ympärille syntyneitä”* (Kumpulainen 1989; 156-157).

Suomalainen kylätoiminta on saanut alun alkaen henkisen voimansa ja esimerkkinsä siitä 1950- ja 1960-lukujen vilkkaasta kylästä, jossa oltiin kuin yhtä suurta perhettä. Maanviljelys oli ammatti suurimmalle osalle, isänmaan jälleenrakennus ja edistys elintasossa loivat toiveikkaan ilmapiirin, jota runsas lapsien määrä siivitti. Suuri muuttoaalto ja peltojen paketointi ym. löivät pahan loven tähän toiveikkaaseen suomalaiseen kyläidylliin.

Osallistuvan toimintatutkimuksen ideaan perusajatuksellaan (ihmiset ottavat tulevaisuuden omin käsiinsä) nojaava kylätoimintaliike sekä osin siitä kumpuava maaseudun kehittämisen toiminta-ajatus ovat toimineet 2000-luvun alkuun lähes entisin lähtökohdin käsittäen kylän, jos ei täysin homogeeniseksi, niin ainakin kehittämisintresseiltään yhdenmukaiseksi kokonaisuudeksi. POMO- ja LEADER-toiminta ovat pyrkineet ansiokkaasti laajentamaan ja monipuolistamaan paikallisten toimintaryhmien aluetta (Hyyryläinen & Rannikko 2000: 189-200). Maaseutukylä mielletään kylätoiminnan kautta kuitenkin vielä kehittämisen yksiköksi, vaikka se ei ole pitkään aikaan ollut yhtä, vaan erilaisilla intressitahoilla saattaa olla hyvinkin erilainen näkemys

maaseudun kehittämisestä ja siitä, mitä se omalle kylälle merkitsee. Tässä on mahdollisesti mukana EU:n tuomaa sopeuttamisen mentaliteettia – jonkinlaista piilosuunnitelmaa, jolla muodostuu hanketoiminnalla jonkinlainen alin suunnittelutaso unioniin. Tämän tapaisia soraääniä voi lukea esimerkiksi Kati Laamasen haastatteluista: *”Kylätoiminta on pantu yhteiskunnalliseen pakkopaitaan. Pakko hyväksyä tai putoatte. Pakko hyväksyä enemmän mitä kylätoiminnan perusluonne edellyttää. Kahleet tulee, tuli mitä tuli. Ollaan tulenmassa osaksi yhteiskuntakoneistoa. Siihen ollaan tultu, vaikka alun perin haluttiin olla vapaa yhteistyöelin..”* (Laamanen 1999: 31).

Maaseudun kehittämisessä eletään toisaalta hyvinvointivaltion purkamisen ja toisaalta mitä moninaisimpien EU-projektien keskellä. Uuden vahvasti markkinaorientoituvan verkostoajattelun maailmassa hyvinvointivaltioon vetoaminen ei enää yksin toimi. Nykyaikana korostetaan markkinavoimia, taloudellista kannattavuutta ja kustannustehokkuutta. EU-rahoitus onkin erikoinen sekoitus pikkutarkkaa valvontaa ja kannustusta toimia markkinoiden ehdoin.

Suomessa oltiin suuntautumassa enemmän markkinatalouden mukaisesti, kunnes Euroopan unioniin liittyminen toi uudelleen vahvan suunnittelumatalouden elementin käytännön maaseudun kehittämiseen; projektirahoitusta saadakseen on oltava omarahoitusta, kumppaneita ja tarkat suunnitelmat. Unionin kautta kierrätettävän rahan pitäisi periaatteessa suuntautua sinne, missä on elinvoimainen maaperä eli omarahoitus kunnossa ja bottom-up periaatteella ponnistavat ideat. Käytännössä tarvitaan hakijoilta koulutusta, jotta erilaisten rahojen anomuskäytännöt onnistuvat. Yksittäinen yritys voi olla vaikeuksissa ilman paperityöapua. Niinpä suuri osa maaseudun kehittämiseen tarkoitettusta rahasta jää keskuksiin, joissa maaseudun kehittämiseen erikoistuneet organisaatiot elävät (Kuhmonen 1999).

Muutosta parempaan edustaa LEADER- ja POMO-hankkeiden johtaminen maaseudulla asuvan paikallisen väen voimin (Hyyryläinen ja Rannikko 2000: 193). Erilaisissa EU:n rahoittamissa järjestelmissä peräänkuulutetaan luovuutta. Silti rahoituksen saaminen omalle projektille vaatii enemmän byrokratian tuntemusta kuin luovuutta. Pertti Rannikko (1997) kuvaa hyvin tilannetta, joka pahimmillaan tappaa sen aidon innostuneen ruohonjuuritason tekemisen. Oman hienon idean toteuttamiseen jää vähän aikaa ja suurin tarmo menee byrokratian hoitamiseen ja erilaisten sudenkuoppien välttelemiseen. Jo ennen Suomen liittymistä Euroopan unioniin maaseudun ohjelmallisen kehittämisen piloteissa ruohonjuuritaso nähtiin kenttänä, joka ”kytettiin” bottom-up-periaatteen mukaan työskentelyyn (Heiskanen 1994).

Maaseutukylän kehittämisen ristiriidan juuria voidaan mielestäni etsiä myös kylätoimintaliikkeen syntyajoilta. Lähemmin tarkasteltuna ei suomalaisen kylätoiminnan synnyttämisessä voida Kumpulaisen tai Mäenpäänkään mukaan puhua mistään kansanliikkeestä, koska kaiken kaikkiaan Kylätutkimus 76:n kylätoiminnan aikaansaaminen vaikuttaa yhtä paljon tutkimus-



porukan asialta kuin niiden kyläläisten asialta, joiden asialla oltiin (Mäenpää 1987 & Kumpulainen 1989). Suomalaisessa kylätoiminnassa toiminnan organisaatioon kiinnitettiin huomiota ja kylätoimikunta oli jo alkuaan eräänlaista edustuksellista demokratiaa - joidenkin mielestä valistunutta harvainvaltaa, jossa tavoitteet olivat muualla kuin itse kylällä.

*“Pääsääntöisesti tutkimuskohteilla oli enemmän välineellinen merkitys, kuin että juuri kyseisten kylien ongelmien diagnostisointi ja muutosten käynnistäminen olisi ollut arvo sinänsä. Viime kädessä kohdekyliä käytettiin vain hyväksi yleispätevämpiin päämääriin pyrittäessä. Projektin seurantavaihe palveli enemmän yleistä valtakunnallista hallintokäytäntöä ja yhteiskuntasuunnittelua kuin alkuperäisissä tutkimuskohteissa tapahtuvan kehittämistyön pitkäaikaista tukemista. Kylissä pelkästään aktivoitiin toiminta käyntiin (agitaatiomalli).*

*Interventioluonteensa mukaisesti projekti organisoitiin keskitetysti ja tutkimusstrategiana oli samantyyppisen toimintamallin toteuttaminen kussakin valitussa kohteessa. Luonnollisesti tutkimuskäytäntöä oli monenlaista”* (Mäenpää 1987: 130).

Interventiotutkimuksessa tutkija sekaantuu johonkin yhteiskunnalliseen liikkeeseen jo sen ituvaiheessa. Interventiota ei usein kuitenkaan lueta mukaan toimintatutkimukseen (Hyvärinen 1985). Tästä projektin muotoon ulkoapäin rakennetusta kylätoimintamallista kertoo Kylätoiminta 76 -raporttien tavoitteiden sanamuoto. Siinä tavoitteiksi oli asetettu:

- ”- kylätoiminnan alkuun saattaminen ja toiminnan suunnittelun käynnistäminen*
- kylätoimintamallin levittäminen ...*
- aktiivien henkilöiden kouluttaminen idean kantajiksi ...*
- tavoitteena yhteistoiminnan ja oma-aloitteisuuden palauttaminen maaseudulle ...*
- maaseudun tuominen julkisuuden valokeilaan myönteisessä hengessä ...*
- aikuiskoulutuksen järjestäminen kylien ja kuntien aktiiveille avainhenkilöille kylätoiminnan menestyksen ja yleisen hyväksymisen takaamiseksi.”* (Mäenpää 1987: 22).

Kylätoimintaliike saavutti suuren suosion suomalaisella maaseudulla. Siitä huolimatta voidaan ihmisten aktivoinnissa paremman huomisen puolesta nähdä samanlaisia piirteitä kuin esimerkiksi Kari Ilmosen väitöskirjassaan esittelemässä ruotsalaisessa kulttuuriprojektissa (Ilmonen 1998, sit. Gerholm 1985) 1980-luvulta, jossa pyrittiin estämään ihmisten syrjäytyminen kulttuuri- ja yhteiskuntaelämästä. Tämän yhteiskuntaorientoituneen kulttuurityön tarkoituksena oli luoda *”kulttuurityön keinoin suurempaa yhteisöllisyyttä ja rikkaampaa elämää sekä edellytyksiä ihmisten innostamiseksi vaikuttamaan lähiympäristöönsä sekä sosiaalisessa että fyysisessä mielessä.”* (Ilmonen 1998: 39-43). Ruotsalaisessa kulttuuriprojektissa saavutettiin pääosin vain niitä ihmisiä, jotka olivat kulttuurisesti, sosiaalisesti ja harrastuksiensa vuoksi vastaanottavaisia.

Lauri Hautamäen esittelemä 1970-luvun kylätoimintaliike poikkesi osallistuvan toimintatutkimuksen ideaalista (paikallinen autenttisuus ja

kontekstuaalisuus), sillä kylätoiminnan ulkopuolisilla herättäjillä oli toimintamalli jo kylälle mentäessä, eikä se poikennut paljoakaan paikkakuntien ja kylien välillä. Kylätoimintamalli omaksuttiin samanlaisena kaikkialla Suomessa.

Yksinkertaistaen voi puhua interventioista, jolla kylätoimintamalli juurrutettiin kaikkialle. Tässä tapauksessa ei kuitenkaan jääty seuraamaan kriittisesti, millä tavalla suoritettu interventio vaikuttaa kylän toimintaan ja mitä mahdollisesti näkymättömiä rakenteita se tuo esiin. Tällainen olisi ollut toimintatutkimuksen ja erityisesti intervention metodisten periaatteiden mukaista.

Tämä jälkikäteinen osallistuvan toimintatutkimuksen perinteen (teorian) suunnasta tehty kriittinen tarkastelu ei tee tyhjäksi Kylätoiminta 76 -projektin merkittäviä saavutuksia, kuten kylätoimintaliikkeen käynnistymistä sekä pohjatyötä maaseudun kehittämiseksi myöhemmin tehtävälle työlle (Hautamäki 1980). Tämä kriittinen tarkastelu voi auttaa ymmärtämään maaseudun kehittämisen tutkimusmetodisia ja -ideologisia lähtökohtia sekä tämän päivän ristiriitaisuuksia maaseudun kehittämistyössä ja erityisesti kehittäjän roolissa. Tällä tarkastelulla haluan myös kiinnittää toimintatutkimuksen metodologisen pohdinnan kautta huomiota niihin asioihin, joita kylätoimintaliikkeen jälkeen on noussut esille ja joihin kylätoimikunnat eivät useinkaan pysty vastaamaan - kuten esimerkiksi toimeentulokysymykset.

Voitaisiinko suomalaisessa maaseutututkimuksessa ja maaseudun kehittämisessä puhua aidosti osallistuvasta toimintatutkimuksesta, sellaisena kuin se ideaalissaan esitetään? Todennäköisesti tämän hetken maaseudun erilaisissa kehittämishankkeissa on tästä näkökulmasta katsottuna hyvin erilaisia hankkeita ja aidon bottom-up-periaatteen etsiminen ei käytännöllisenä projektina ole tarkoituksenmukaista; ideat tai aloitteet tulevat usein enemmän tai vähemmän ulkopuolelta. Maaseudun kehittämisen periaatetasolla tällainen tarkastelu on kuitenkin hyödyllistä ja edistää kriittistä ajattelua. Esimerkiksi pysyvien muutosten aikaansaaminen hanketoiminnalla on myös ihmisten alkuperäiseen kehittämisideaan sitoutumisesta ja idean periaatteiden säilymisestä riippuvaa.

LEADER- ja POMO-toiminta on valikoinut eri tavalla ja enemmän ihmisiä kuin perinteinen kylätoiminta, koska niissä ovat olleet ensin ideat ja vasta sitten ovat tulleet ihmiset. Kylätoiminnassa ovat ensin ihmiset (Laamanen 1999: 24).

Millä tavalla täysin ulkopuolelta tullut kehittämisidea vaikuttaa ja onko paikallisesta kontekstista aidosti nouseva hanke vain idealistinen haave? Onko osallistuva toimintatutkimus vain tapa tehdä normaalia perusteellisempi tunkeutuminen suomalaisen maaseudun ihmisten elämään tieteen nimissä ja "ihmisten parasta" -suojakilpenä käyttäen?

*"Kun tutkimuksen tavoitteet ja päämäärät muotoillaan ulkopuolisen tahon etujen mukaisesti, voidaan aina puhua tutkimuksesta eräänlaisena interventiona. Jossa-*

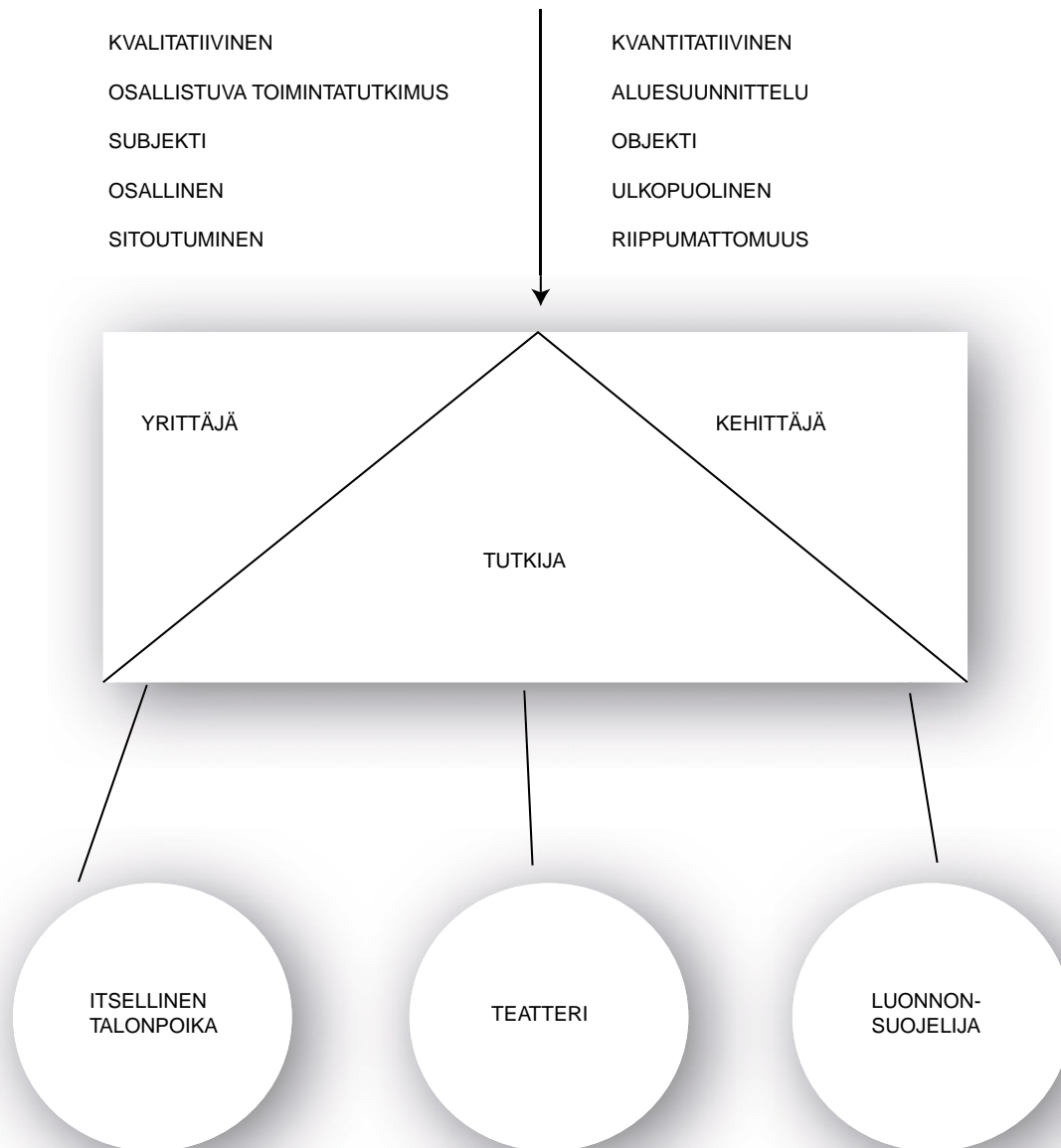
*kin määrin toimintatutkimus on aina tunkeutumista, interventiota kohdeyhteisön sisälle, puuttumista ulkoapäin kohdeyhteisön asioihin ja toimintaan. On kuitenkin perusteltua käyttää interventiokäsitettä vain siinä tapauksessa, kun tunkeutuminen tutkimustilanteeseen tapahtuu ulkopuolisten etujen mukaisin tavoittein". (Jyrkämä 1978: 50.)*

Myöhemmässä työssään Jyrkämä luonnehtii toimintatutkimuksen lähestymistapaan sisään kirjoitettua todellisuuskäsitystä realistiseksi konstruktivismiksi (Jyrkämä 1999: 139).

Toimintatutkimuksen prosessia pohtiessaan Jyrkämä pitää tarpeellisena, että kohdeyhteisö on tavalla tai toisella jostakin näkökulmasta alioikeutettujen muodostama yhteisö. Koska kyseessä on alioikeutettujen ihmisten ryhmä, on toimintatutkimuksen tavoite näiden alioikeutettujen aseman ja elämän parantaminen. Tässä suhteessa maaseudun kehittämistutkimus voisi ammentaa ideoita osallistuvan toimintatutkimuksen periaatteista etsien uusia "alioikeutettuja" yhteisöjä.

## 5.2. Oman metodin tarkastelua

Osa oman työni vaikuttimista ponnistaa henkilöhistoriastani. Näen tieteellisen työn osittain myös aatteellisena työnä. Tieteellinen ajatteluni rakentuu opiskeltujen tieteellisten lähestymistapojen (maantiede, ympäristötieteet) lisäksi historialliselle taustalleni (eteläpohjalainen talonpoika), aatteelliselle työlleni (luonnonsuojelu) sekä ihmistä monipuolisesti käsittelevälle harrastukselleni (teatteri).



*Kuva 4. Tutkija roolien, taustan ja paradigmojen maailmassa.*

## Kodin perintö muovaamassa kiinnostusta

Olen saanut kodin perintönä kiinnostuksen maaseutuun ja ”tavallisen ihmisen” oikeudenmukaiseen kohteluun. Tavallinen ihminen on maaseudun pieni ihminen. Vanhempani ovat maatalan kasvatteja ja he viljelivät maatilaa pääelinkeinonaan vielä pari vuotta ennen syntymääni. Tässä kodin perintö pitää käsittää myös varsinaista perhettä laajempänä. Talonpoikainen kotimaakuntani Etelä-Pohjanmaa elää maataloudesta ja maaseudusta. Oma isäni oli lopettanut maanviljelyn jo 1950-luvulla ennen syntymääni, mutta toimi sen jälkeen pienviljelijöiden (Suomen pientalonpoikien puolue) sekä rintamamiesten puolesta. Hän ja äitini kuuluvat sodat kokeneeseen ja maata jälleenrakentaneeseen sukupolveen.

Viitatessani talonpoikaiseen perintöön tarkoitan suhtautumista esimerkiksi maanviljelijöiden riippumattomuuden osoituksiin, vaikka se tarkoittaisi itselleni tärkeäksi muodostuneen luonnonsuojelutyön jarruttamista. Tällaisella "ittellisyydellä" on omat syvät juurensa Jaakko Ilkasta ja nuijasodista lähtien. Myös opiskeluajan teoreettinen viitekehys (esim. Viitala 1979a tai 1979b) alueellisesta demokratiasta tuki tätä ittellisyyden rakennelmaa. Päättöksenteko jonkin alueen asioissa pitää olla niin pitkälle kuin mahdollista sen alueen sisällä.

## Luonnonsuojelumissio

Kodin perintö on vaikeasti nähtävissä ja eriteltävissä tutkijan työssä, eikä sitä moni halua myöntääkään. Nuorena opiskelijana vanhempien vaikutus omaan uravalintaan on vaikeasti hyväksyttävissä.

Kodin perintöä selkeämmin voin nähdä nuorena alkaneen ja koko elämäni jatkuneen luontoharrastuksen ja ympäristönsuojelutyön vaikutuksen tutkijan uraani.

Kymmenvuotiaana partiossa alkaneeseen ja sittemmin noin 15-vuotiaana luontokerhossa jatkuneeseen luontoharrastukseeni liittyy paljon maailmankuvaa muokkaavia elementtejä. Opettaessaan luonnossa liikkumisen ja selviytymisen taidot sekä luonnontuntemuksen alkeet partiojärjestö herätti samalla kiinnostuksen myös muutoksiin, joita luonnossa tapahtuu. Luonto-Liiton luontokerhot, asiantuntemus ja aatteellinen työ vastasivat nuoren ihmisen huoleen luonnosta parhaiten. Elettiin luonnonsuojelun ensimmäistä aaltoa vuonna 1973, ja myös Luonto-Liitto Pentti Linkola herättelijänään eli erästä historiansa aktiivisinta aikaa. Pentti Linkolan *Unelmat paremmasta maailmasta* (Linkola 1971) oli minun ja usean muunkin aatteellisen työn käännekohtia.

Toimin Luonto-Liiton puheenjohtajana vuosina 1980-1983 sekä Suomen luonnonsuojeluliiton hallituksen jäsenenä vuosina 1981-1984, 1995-96 ja 1998-

Eteläpohjalaisen luonnonharrastajan erämaita olivat vaikeakulkuiset laajat suot. Niiden tuhoaminen ojittamalla oli omakohtaisen luonnonsuojelutoimintani liikkeelle sysäävä voima. Kaulalampi ja Suppelonneva, teltan ovi-aukosta nähty ja kuultu kurkien kevättanssi sekä teeren soitimen mystiset äänet ovat syöpyneet mieleen voimakkaampina kokemuksina kuin ensimmäinen rakastuminen. Monen rakkaan nevan ojittaminen ja kuivattaminen oli ehkä raskain kokemukseni nuorena luonnonystävänä.

Koen ympäristönsuojeluun ja kestävään kehitykseen liittyvät kysymykset ehdottoman olennaisiksi myös oman tutkimusalueeni eli maaseutu-tutkimuksen kentässä. Näen myös jollakin tavalla tehtäväkseni suomalaisen talonpojan valistamisen niin, että hän havaitsee oman tulevaisuutensa riip-

puvuuden luonnon puhtauden ja monimuotoisuuden säilymisestä. Tämä valistamisen missio on ristiriidassa osallistuvan toimintatutkimuksen puhdaspiirteisimmän (paikallisen kontekstin kunnioituksessa) linjan kanssa. Tästä paikallisen ja yleisen ristiriidasta ammentaa voimansa tämäkin kirjoitustyö.

Talonpoikaisen aateperintöni ja luonnonsuojelutaustani yhdistyminen tutkijantyön taustalla vaikuttaa myös osaltaan siihen, että työlläni maaseutututkijana on aina kytkentä maatalouteen. Maanviljely mahdollisimman luontoa säästävin menetelmin on olennainen osa maaseutua.

## Teatteri

Artikkelikokoelmani viimeinen raportti Yrittäjäksi maalle tuo esiin yhden tutkijapersoonani kehittymiseen vaikuttavan elementin, joka ei ole niinkään sisällöllinen vaan enemmän metodologinen. Kolmantena opiskeluvuotena Helsingin ylioppilasteatterista alkanut teatteriharrastukseni on vaikuttanut (näin taaksepäin tässä ja nyt katsottuna) voimakkaasti käsitykseeni siitä, miten saadaan tietoa. Aina ei tieteellisen tarkka metodi kerro todellisuudesta yhtään mitään.

Erilaisten suunnitteluprosessien raportit saattavat olla hyvinkin kaukana siitä, miltä asiat arkipäiväisessä intuitiossa vaikuttavat. Joskus taiteen konstein pystytään kuvaamaan todellisuutta paremmin. Niinpä Yrittäjäksi maalle -tutkimusraportissa tuntuvat luontevilta Ervin Goffmanin (Goffman 1971) näyttämö-metaforat tausta-alueineen, lavastuksineen sekä esitysyryhmineen.

## Ekologisen "suunnittelun" ja toimintatutkimuksellisen myötäelämisen ristiriita

Maaseudun kehittämistutkimuksessa ollaan aina tekemisissä ihmisten arkisten toimintojen kanssa ja silloin usein myös sen sosiaalisen kentän tai näyttämön kanssa, missä kaikki tapahtuu. On olemassa puhetta ja tekoja, halua muutokseen ja muutoksen vastustamista. On tärkeä kysymys, mitä siis maaseudun kehittämistutkimus tutkii.

*"Kohteen kuvaus on aina teoreettinen tehtävä, sillä se on kohteen käsitteellistä jäsentämistä. Kohteen käsitteellisesti hyvin jäsentynyt kuvaus edellyttää kohteen tarkkaa määrittämistä. Tutkijan on tehtävä itselleen selväksi, onko hänen kohteenaan joukko yksilöitä vai sosiaalinen objekti kuten ryhmä, sosiaalinen tilanne tai näyttämö, yhteiskunnallinen instituutio tai muu sosiaalinen systeemi."* (Mäkelä 1992; 43)

Minun tutkimukseni kohde on maaseudun kehittäminen ja sitä ohjaava maaseutututkimus osallistuvan toimintatutkimuksen näkökulmasta. Toinen

tutkimuksen kohde on kestävän kehityksen mukainen ekologinen maaseudun visio. Näiden kahden välillä vallitsee ristiriita – jännite. Se on jännite teorian ja käytännön välillä sekä jännite oikean tieteen ja osallistuvan toimintatutkimuksen, tieteen ja konsultoinnin, asiantuntijan ja kyläläisen, luonnon-suojelun ja MTK:n, järjen ja tunteen välillä.

Laajan kestävän kehityksen periaatteen mukainen sosiaalisesti kestävä kehitys on myös koko maaseudun kehittämisen kivijalka; ihmisten hyvinvointi takaa myös kiinnostuksen ympäröivän luonnon hyvinvointiin. Ekologisesti kestävä kehitys lähellä tuotetun ruuan, monimuotoisen tilarakenteen ja uusiutuvien luonnonvarojen (mm. puuenergia) kestävän käytön periaatteen avulla tukee myös sosiaalisesti kestävästä kehitystä maaseudulla.

Osallistuvan toimintatutkimuksen metodini juontaa juurensa suomalaisesta kylätutkimuksen perinteestä. Suomalaisen kylätutkimuksen ja kylätoimintaliikkeen ensimmäinen voimallinen vaihe sijoittuu oman opiskeluni alkuvuosiin 1970-luvun lopussa. Kylätoiminnan ”isän” professori Lauri Hautamäen siirryttyä Tampereen yliopistoon jatkoivat samasta maantieteen juuresta kumpuavat ”aatteet” eloaan ja vaikutustaan myös Helsingin yliopiston maantieteen laitoksella mm. Pentti Viitalan ja Mauno Kososen voimin.

Suunnittelumaantieteen kenttätutkimukset tehtiin kylittäin, ja maaseutukylä nähtiin hyvinkin ihanteellisena ihmisen sosiaalistumisen ja samaistumisen lähimpänä alueellisena yksikkönä, vaikkei tällaisia ilmaisuja käytettykään. Maaseudun autioitumiskehitystä jarruttamaan yhdessä kyliin perustettavien kylätoimikuntien kanssa meni siis myös meitä yliopiston opiskelijoita ja tutkijoita. Koulujen lakkauttamisuhat, kyläkauppojen kuolemat ja huoli muidenkin palveluiden heikkenemisestä loivat työllemme aitoa oikeutusta. Olimme hyvällä asialla ja kyläläisten puolella. Mitä vastaan? Sitä en välttämättä jaksa tarkalleen muistaa, mutta kyllä se paha siihen aikaan oli erilaisissa suunnitteluvirastoissa ym. virastoissa, ei se ollut markkinavoimissa.

*”Kunnissa tunnettiin ymmärrettävästi kylätoimintaa kohtaan aluksi tervettä epäluuloa. Selvästihän oltiin nostattamassa jonkinlaista haja-asutusalueiden kapina-liikettä, joka saattaisi ylikorostaa syrjäseutujen merkitystä kunnallispolitiikassa”.* (Mäenpää 1987; 19.)

Olimme siis maantieteen opiskelijoina ja kylätutkimusten tekijöinä pienen ihmisen puolella tylyä valtakoneistoa vastaan.

Toisena tärkeänä elementtinä metodini muodostumisessa oli luontoharrastus- ja luonnonsuojelutaustani Luonto-Liitossa. Taistelu luonnonarvojen puolesta yhdistettynä helsinkiläisessä suunnittelumaantieteessä 1970-80-lukujen taitteessa harjoitettuun aluesuunnittelun metodiikkaan oli osaltaan rakentamassa tematiikkaa luonnon ja ihmisen toiminnan sovittamisesta esimerkiksi Lestijokilaaksossa. Tässä metodiikassa tärkeää oli suunnittelualueiden raja-  
saus sekä suunnittelu yleisestikin ihmisen ja luonnon järjestelmien yhteensovittamisen kautta. Tätä tutkimustraditiota olen toteuttanut pro gradu -työssäni (Susiluoma 1983), jossa tarkastelin ihmisen nykyistä luonnonvarojen hyö-

dyntämistä historiallisesta näkökulmasta luonnonmaantieteellisessä aluekokonaisuudessa Kyrönjokilaaksossa. Tämän luonnon toimintaan nojaavan tutkimuksellisen näkökulman voi nähdä myös tähän teokseen otetuissa artikkeleissa, erityisesti *Lestijoki ihmisen luonto* -projektissa.

Opiskeluajan jälkeen työskentelin vuoden verran Kuopion yliopiston ja Karttulan kunnan Syvänniemen ekokyläprojektissa (1984-1985), jonka tavoitteissa yhdistyivät selkeästi toimintatutkimuksellisen kylätutkimuksen sekä luonnontieteestä ja luonnonvarojen käytön suunnittelusta ja kontrollista ponnistavat tutkimustavat. Projektisihteerin työssä näin myös ensimmäiset näiden kahden lähestymistavan yhdistävän metodiikan ristiriitaisuudet; Karttulan kunnan sivukylien asukkaiden intressit eivät välttämättä käyneet ykseen yleisiä ekologisia periaatteita etsivän ekokyläprojektin kanssa.

Toimintatutkimuksellinen metodini on siten kehittynyt toiminnallisen kylätutkimuksen, ihmisen ja luonnon toimintoja yhteen sovittavan suunnittelun sekä niiden taustalla olevan talonpoikaisen taustani ja omakohtaisen luonnonsuojelumissioni pohjalta. Tällainen metodinen lähtökohta ei voi olla tuottamatta ristiriitoja, jotka eivät ole pelkästään oman toimintatutkimuksellisen työni ongelmia, vaan liittyvät yleisemmin toimintatutkimuksen metodiseen soveltamiseen maaseutututkimuksessa.

Toimintatutkimuksellisessa metodissani käyvät dialogia luonnonvarojen kestävästä käytöstä ponnistava aluesuunnittelu ja toimintatutkimuksesta ponnistava maaseudun kehittäminen. Jälkimmäisen tutkimusperinteen mukaan kunkin alueen ihmiset tietävät parhaiten oman alueensa hoidon, kun taas luonnonvarojen kestävässä käytössä on paikallisen näkökulman ylittäviä intressejä.

Tämän yleisen ja paikallisen ristiriidan ratkaisuyritys on sisäänrakennettuna metodiini. Se on idealistinen ajatus siitä, että mikä on kestävää ja ekologisesti perusteltua toimintaa yleisellä tasolla koituu ajan myötä myös paikallisen asutuksen ja yksityisen maalla asuvan ihmisen hyväksi. Paikallinen energiavarojen hyödyntäminen, paikallinen lähiruoka ja muu luonnonvarojen hoito ovat linjassa maaseudun asuttuna säilyttämisen ja maaseudun sosiaalisesti kestävä kehityksen vaatimuksen kanssa.

Jälkikäteen tarkasteltuna huomaa, etten hyväksynyt sitä, miten esimerkiksi Lestijokilaakson asukas näkee oman parhaansa ja tulevaisuutensa. Minä tutkijana "tiesin paremmin heidän parhaansa". Ristiriita asiantuntijuuden ja aidon toimintatutkimuksellisen työskentelyn välillä aiheutti turhautumista ja kehittäjäkriittistä raportointia Lestijoki-projektin päätteeksi (artikkeli 3). Arja Kuulan havaintojen mukaan sinisilmäisyys projektin alussa ja pyrkimys kaikkien asioiden hallintaan tuottaa ahdistusta. Tasavertaisuuden vaatimus suhteessa tutkittavan yhteisön ihmisiin johtaa myös helposti tutkijan oman eksperttiyden kieltämiseen. Jatkuva eksperttiyden kieltäminen on vaikea sovitaa taas asiantuntijuuden odotuksiin. (Kuula 1999: 98 & 139.) Tarkennettuna voi sanoa tutkimusotteeni olleen lähempänä emansipatorista tutkimusta



tai interventiota (erityisesti Lestijokiprojektissa) kuin osallistuvaa toimintatutkimusta.

Maaseutututkimus on osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tällaista osallistuvaan toimintatutkimukseen perustuvaa tieteellistä työtä voi mielestäni kutsua myös aatteelliseksi työksi, vaikka ymmärränkin monen vierastavan ajatusta ja olevan sitä mieltä, että sillä ei saisi olla tieteen kanssa mitään tekemistä. Ihmisen omaksuma aate koostuu kuitenkin tärkeistä asioista ja näkökulmasta niihin. Myös tieteentekijän oma aatemaailma vaikuttaa siihen, mitä asioita hän pitää tärkeänä, nostaa esille ja mistä näkökulmasta. Hän vain joutuu työnsä puolesta tiettyjä pelinsääntöjä noudattaen ja systemaattisemmin perustelemaan niin kiinnostuksensa ilmiöön kuin näkökulmansa ja menetelmät, joilla hän tätä ilmiötä tarkastelee.

Toimintatutkimuksessa on käytännönläheisyys tärkeää. Tulokset, eli se mitä prosessin kuluessa tutkittavassa yhteisössä tapahtuu, käyvät sen yli, miten asiasta raportoidaan ja miten asiaa mahdollisesti teoretisoidaan. Vapautuksen teologiassa, vapautuksen pedagogiikassa ja vapautuksen ekologiassa (artikkeli No 4) on tärkeää suora yhteys ihmisiin, joita tutkimus koskee. Vapautuksen teologiassa on vaatimus siitä, miten papin on eletävä aikaansa ja tehtävä samaa työtä niiden ihmisten parissa, joille hän levittää Jumalan sanaa. Tähän en nimenomaan Lestijokiprojektissa kyennyt.

Vapautuksen ekologiassa rakennan Yrjö Hailan (1992) ekologian avulla analogian vapautuksen teologiaan siitä, miten tutkijan tai virkamiehen olisi osallistuttava ihmisten arkeen ennen kuin ihmisten arkipäivään vaikuttavia esim. luonnonsuojelusuunnitelmia otetaan käyttöön. Esimerkkinä tällaisesta luonnonsuojelusuunnitelmien toteuttamisista on kiistelty prosessi, jonka pohjalta Suomen Natura-alueet valittiin. Naturasuunnitelmien vastustus olisi voinut olla maanomistajissa pienempi ja prosessi todennäköisesti helpompi, mikäli maanomistajan elämään ja elinkeinoon olisi tutustuttu vapautuksen ekologian hengessä ennen ensimmäistäkään tussiviivaa kartalla.

### 5.3. Osallistuva toimintatutkimus hyvinvoivien parissa? - puheiden ja tekojen ristiriita

Toimintatutkimuksen erilaiset suuntaukset perustavat tuloksensa sille, mitä ihmiset toimintaryhmässä kylällä tai organisaatiossa saavat aikaan. Tutkijan tehtävä on auttaa heitä löytämään haluamansa suunta ja työkaluja sinne pyrkimiseksi. Action Science tai Action Research ymmärretään joskus myös toimintatutkimuksena, jolla *"pyritään yhteisössä toimivien yksilöiden ja ryhmien käyttäytymisen ja ajattelutapojen muuttamiseen"*, kuten Eero Uusitalo toimintatutkimuksen määrittelee (Uusitalo 1994: 25)

Toimintatutkimuksen suuntaukset perustuvat kaikki jollakin tavalla vähäkisten auttamiseen. Kyseessä saattoivat olla Latinalaisen Amerikan köy-

hät maaseudun asukkaat tai lukutaidottomat slummien asukkaat tai sitten esimerkiksi raskaan työpaineen alla olevat mielisairaalan hoitajat.

Suomalaisessa maaseutututkimuksessa ja maaseudun kehittämisessä kohderyhmä ei kuitenkaan ole samanlainen. Suomalaisen maaseutukylän asukkaat eivät ole samassa mielessä vähäväkisiä; useimmiten maaseutukylän aktiivit ovatkin hyvinvoivia ja koulutettuja ihmisiä. Samoin muu maaseutukylän väestö, joka ei aina välttämättä ota osaa kehitystyöhön, on usein sangen hyvinvoivaa, joskus jopa rikasta (isot maatilat) väkeä.

En ole missään vaiheessa ollut aidosti osa tutkimaani yhteisöä tai maalaiskylää, joten työni ei ole ollut metodisesti osallistuvan toimintatutkimuksen mukaista. Suhteessa tutkimusteni ja kehittämistoimieni kohteisiin (luomuviljelijät, Lestijokilaakson asukkaat, volttilaiset, maaseudulle muutaneet yrittäjät) olen toiminut toimintatutkimuksen erään periaatteen mukaisesti; maaseudun ihmisten oman kotiseutunsa elävänä ja asuttuna säilyttäminen on ollut myös minun hyväksymäni tavoite, ja olen uskonut tutkimusteni edesauttavan maaseudun säilymistä. Eniten olen kokenut olevani yhtä luomuviljelijöiden ja heitä neuvovien asiantuntijoiden kanssa, joihin olenkin pitänyt koko ajan säännöllistä yhteyttä monella tasolla.

Toimintatutkimuksen ihanteen kannalta kaksi koulutuksestani ja taustastani rakentuvaa näkökulmaani ovat olleet osin ristiriidassa keskenään. Ympäristönsuojelulliset tavoitteet, luonnon monimuotoisuus, kasvihuonekaasujen päästöjen vähentäminen, vesistöjen kunnon parantaminen ja muut ”asiaintuntijataavoitteet”, eivät ole olleet niiden ihmisten tavoitteita, joiden asiaa olen maaseudun kehittämisprojekteissa ajatellut edistävänä. Tämä tulee selkeimmin esille *Lestijoki-ihmisen luonto* -projektissa, jossa Lestijokilaakson vallankäyttäjät (pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta) eivät olleet aktiivisesti edesauttamassa tavoitteitani ihmisen ja luonnon harmonian toteuttamiseksi puhtaassa luomu- ja kalastusjokilaaksossa. Silti ajan hengen mukaisesti maaseudun kehittämispuheissa ovat usein mukana ekologiset kysymykset ja keskeinen kehitys, vaikka arkinen toiminta maaseudulla voikin kertoa jotain muuta.

Maaseudun kehittämispuheen ja todellisuuden välillä vallitseva ristiriita johtuu luonnollisesti hyvinkin monenlaisten asioiden summasta, mutta kaksi toimintatutkimuksellisen näkökulman kannalta tärkeää syytä voidaan osoittaa.

Ensimmäiseksi usein on tyypillistä, että erilaisia kehittämistavoitteita kirjaavat henkilöt eivät ole niitä, joiden pitäisi tämä kehitys toteuttaa. En ole itsekään, yrittäjäyysjaksoa lukuunottamatta, ollut vastuussa kehittämisideoitteni toteuttamisesta

Kotimaisen puun jalostusasteen nostaminen on itsestään selvä maakunnallisen kehittämisorganisaation suunnittelupöydällä, mutta ei sen pienyrittäjän todellisuudessa, jonka pitäisi ottaa riskit. Uusien asukkaiden erinomaisuudesta kirjoittavat muut kuin heidät naapureikseen saavat ihmiset.

Joskus kylätoimintakin ja LEADER-hankkeet voivat olla pakkopullaa. Positiivisen innostuksen lisäksi on havaittavissa myös vapautensa menettäneiden kyläaktiivien soraääniä heidän muuttuessaan *“byrokratiaa harrastaviksi vapaaehtoisjoukoiksi”* (Karhio 1997: 24).

Toinen työni kannalta kiintoisa tekijä puheiden ja tekojen ristiriidan taustalla on mahdollinen metodisesta syntymäkodista aiheutuva maaseudun kehittämisen ja kehittämistutkimuksen (kylätutkimus) sekä osallistuvan toimintatutkimuksen perinteen yhteensopimattomuus suomalaisen maaseutukylän nykytodellisuudessa. Alun perin kolmannen maailman köyhien ja sorrettujen auttamiseksi syntynyt ja perinteiseen yhteiskunnalliseen tutkimukseen kriittisesti suhtautuva osallistuvan toimintatutkimuksen perinne ei kaikilta osin ole sovellettavissa suomalaiselle maaseudulle, ja joissakin tapauksissa sen suora soveltaminen suomalaiseen kylään vie hakoteille.

Suomalainen kylä ei ole homogeeninen yksikkö eikä myöskään ali-oikeutettujen asuinpaikka. Siellä asuu myös vaikutusvaltaisia, hyvinvoivia ja rikkaitakin ihmisiä, joiden intresseissä tai kiinnostuksessa ei välttämättä ole kylän voimakas kehittäminen, mikäli se tarkoittaa uusien outojen asukkaiden asettumista kylälle jakamaan vaikutusvaltaa, kalavesiä, valtuustopaikkoja tms. Sen vuoksi toimintatutkimuksen hengestä kumpuava maaseudun kylien kehittäminen yhtenäisinä kärsivinä yhteisöinä ei ole enää kategorisesti ilman tarkennuksia perusteltavissa.

Usein kylän kehittämisestä ja erilaisesta yhteistoiminnasta ovat kiinnostuneempia muualta muuttaneet ja muussa kuin viljelijän työssä toimivat. Usein ulkopuolinen kehittäjä asettuikin edistyksen ja valistuksen nimissä ja legitimoimana halutonta kantaväestöä vastaan. Tämä näkyy joskus kylätoimikunnan huonona suosiona ja jakautumisena esimerkiksi asutushistorian mukaisiin puolueisiin, jotka eivät yhteistyötä tee (esim. Lahtinen 1996). Esimerkiksi Alf Ronnby esittää paikalliselle yhteistoiminnalle sellaisia lähtöoletuksia, että ne harvoin toteutuvat kyläyhteisössä: Yhteinen tilanne ja tarve toiminnalle sekä läheiset ja luottamukselliset suhteet toimijoiden välillä. (Ronnby 1998) Totta on, että kylän kehittäminen on lähes aina kaikkien kyläläisten intressi, mutta se ei vielä ole tekemisen kohde!

Olisiko suomalaisessa maaseudun kehittämisessä ja maaseudun kehittämistä koskevassa tutkimuksessa syytä kääntää katse myös hieman sivuun kyläyhteisöistä? Etsittäessä maaseudun kehittämisen uusia eväitä olisi hyvä kohdistaa mielenkiinto paremminkin hieman syvemmälle erilaisten pienyhteisöjen sisälle. Sieltä saattaisi löytyä mielenkiintoisia tarkennettuja elementtejä eli luovia langanpäitä maaseudun kehittämistyön uudistamiseksi. Jos maaseutu ei ole enää yhtä suurta kertomusta, niin olisiko syytä tarkentaa tutkivaa katsetta pienempiin, jopa ehkä hieman marginaalisiin ilmiöihin maaseudulla?

## 5.4. Kylästä yhteisöihin ja elämäntapaan

Kenelle ja minkälaista maaseutua tulisi kehittää? Ketkä haluavat asua maaseudun olosuhteissa vai pitäisikö kaupunki tuoda maaseudulle? Voisiko valitsevan maaseudun kehittämispuhunnan ja EU:n tukeman hanketoiminnan rinnalle syntyä jokin hyvin paikallinen ja aidosti spontaani kehittämisaalto.

Yllättäen postmodernin paikalliset kielipelit ja puhunta suurten kertomusten ja teorioiden puuttumisesta soveltuvat hyvin myös toimintatutkimuksen ja erityisesti osallistuvan toimintatutkimuksen periaatteisiin. Tässä tarkastelen asiaa lähinnä Lyotardin teoksen *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa* innoittamana (Lyotard 1985).

Suomalainen maaseudun kehittäminen ja tämän kehittämisen tutkiminen voisivat omaehtoisten ideoiden esiin saamiseksi olla aidosti myös osallistuvan toimintatutkimuksen viitoittamalla tiellä. EU:n ohjelmakauden rahoitusjärjestelmiin hyvin sopivien, samaa kehittämismantraa toistavien hankesuunnitelmien samankaltaisuus kielii enemmän konsulttien lahjakkuudesta ja rahan saamisen ensisijaisuudesta kuin esimerkiksi paikallisesta luovuudesta. Ohjelmallisuus, kumppanuuden vaatimus sekä suunnittelu ja suunnitelmien hyväksyminen ylemmällä taholla rahan saamiseksi eivät helpostikaan tue spontaania paikallista omaehtoisuutta.

Puhuessaan toimintatutkimuksellisten periaatteiden toteutumisesta Liisa Häikiö näkee kyläyhteisön ongelmalliseksi. Kun etnografisissa tutkimuksissa haetaan yhä pienempiä yhteisöjä, on kylä yhteisönä yhä hajanaisempi ja rajatessaan tutkija aina rajaa joitakin ulkopuolelle ja siten rikkoo toimintatutkimuksen periaatetta (Häikiö 2000: 13 – 14).

Kylää ja kuntaa laajemmalla alueella etsittäessä voisi omalla ”teemallaan” jossain suhteessa alioikeutettuja ryhmiä löytyä. Jäljempänä tarkempaan käsittelyyn ottamani ekologiset yhteisöt edustavat ainakin taloudellisesti ja maanomistuksellisesti sekä ideologisesti yhtenäistä alioikeutettua ryhmää eli marginaaliporukkaa. Lisäksi maaseudulla vielä vaikuttavista nuorista viljelijöistä tai esim. maallemuuttoa harkitsevista saattaisi löytyä ryhmiä, joiden yhteistyötä voisi tiivistää toimintatutkimuksellisia periaatteita hyödyntäen.

Tällainen ryhmä voisivat olla nuoret viljelijäperheet, jotka eivät halua laajentaa maanviljelyään sen paremmin hehtaareissa kuin eläinmäärissäkään EU:n vaatiman minimitasoa yli. Heille viljely elämäntapana on tärkeämpää kuin suuruuden tuoma tehokkuus, ja näin he jäävät terrorisoivan (vrt. Lyotard, 1985: 99-100) maatalouspolitiikan tukiaparaattien marginaaliin.

*”Terrorismilla ymmärrämme tehokkuutta, joka nojaa jonkin osallistujan sulkemiseen sen pelin ulkopuolelle, jota hänen kanssaan pelataan, tai tällaisella uhkaamisella. Tämä vaikennee tai antaa siunauksensa ei siksi, että hänen on osoitettu olevan väärässä, vaan siksi että häneltä uhataan viedä mahdollisuus pelata (tällaiseen on monia keinoja).”* (Lyotard 1985: 100.)

Tällaisten maatilojen aktiivit ihmiset voisivat olla osallistuvan toimintatutkimuksen parhaiden perinteiden mukaisia oman elämänsä tutkijoita – samanaikaisesti objekteja ja subjekteja. Tällaisen maaseudun toimijaryhmän tutkiminen toimintatutkimuksen pariaatteita noudattaen voisi olla hyödyllistä, mutta kiinnostaisiko sellaisen rahoittaminen MMM:ta tai edes MTK:ta.

Ylhäältä keskitetysti jaettavaan rahaan sisältyy aina vähintäänkin piilotetusti valvontaa. Sen vuoksi osallistuvan toimintatutkimuksen mukaiset, täysin paikallisesta luovuudesta ponnistavat EU-hankkeet ovat ehkä teoreettinen mahdollisuus. Vähintään alitajuisella tasolla pyritään rahoittajan näkemykset ottamaan huomioon, puhumattakaan hakemuksista, jotka räätälöidään EU:n tavoiteohjelmien mukaisiksi.

Olisikin mielenkiintoista ja erittäin tarpeellista miettiä, minkälaiset toimenpiteet voisivat tuottaa erilaisten LEADER- ja POMO-hankkeiden lisäksi spontaania paikallista, sitoutunutta, osallistuvaa, reflektiivistä toimintaa? Mitentä yhteiskunta voisi rahoittaa tällaista toimintaa, jos se ei saisi asettaa mitään tavoitteita? Eräs selkeä mahdollisuus olisi resursoida ihmistä, vapauttaa ihminen. Tästä puhuu maaseudun verokevennysten muodossa Tuomas Kuhmonen Kuntapuntari-lehdessä. (Kuhmonen 1999: 37).

Suoranaisia veronkevennyksiä ja taloudellisia palkkioita vaikeampi tapa on luoda tälle vapaasti valitsevalle ihmiselle mahdollisuuksia elää maaseudulla omavaraisempaa elämää kuin kaupungissa. Chydenius-Instituutissa 1994 toteutettu toimintatutkimus maaseudun tyhjiällä olevien kiinteistöjen vuokraushalukkuudesta (Iisakkala 1994) on pahasti tällaista resurssien vapautumisen mahdollisuutta kyseenalaistava. Uustorppari-hankkeeksi kutsutussa vuoden kestäneessä projektissa etsittiin maaseudun tyhjien asuntojen omistajista niitä, jotka olisivat valmiita antamaan asuinrakennukset kaupungista tulevien ”torppareiden” käyttöön työtä vastaan. Lopputulos asuntotarjonnasta oli laiha, ja vain muutamia asuntoja saatiin ja nekin normaalisti vuokrattaviksi. Kaupunkilaisten kiinnostus oli tarjontaa suurempi, mutta todellisia muuttoa tapahtui vain muutama.

## 5.5. Silta uuteen maaseutututkimukseen

Haettaessa ponnistus pohjaa uudenlaiseen maaseudun kehittämiseen ja sen tutkimiseen kannattaa hetkeksi sukeltaa osallistuvan toimintatutkimuksen ulkopuolelle, sille hieman sukua olevan heideggerilaisen eksistentiaalisen filosofian pohjamutiin. Tästä eksistentiaalisesta filosofiasta on ainakin henkistä apua jatkuvan kehittämisen ja tulosvastuun maailmassa.

*”Ihmisen ollessa aktiivinen suhteessa jumalaan menettää ihminen mahdollisuuden tuntea jumala sellaisena kuin jumala tahtoo tulla tunnetuksi”* (Heidegger 1991).

Lainaus Heideggerin teoksesta Silleen jättäminen kertoo erään mielenkiintoisen tieteenfilosofisen yhteyden osallistuvalle toimintatutkimukselle.

Toimintatutkimuksen tapaan Heidegger ottaa etäisyyttä perinteiseen tieteelliseen objektiivisuuden ihanteeseen ja subjekti/objekti -asetelmaan eksistentiaalismin muodossa. Eksistentiaalismissa tai ehkä paremminkin eksistentiaalisessa tulkinnassa on kysymys siitä, että me (aina) otamme välimatkaa omaan tämänhetkiseen tilaamme ja suuntaudumme kohti tulevaa. Kysymys on myös siitä tosiasiallisuudesta, että maailma on aina valmis sellaisena kuin se on ja että me olemme riippuvaisia maailmallisuudesta - että ihminen on olemassa vain suunnattuna maailmaan ja maailmassa ja riippuvaisena maailmasta (Varto 1992: 116).

Tällaisessa eksistentiaalismin määrittelyssä on vahva kontekstuaalisuuden vire. Heideggeria on kuitenkin vaikea pitää toimintatutkimuksen ”esi-isänä”. Heideggerin ajattelua on verrattu zen-buddhalaisuuteen tai taolaisuuteen. Hänen ajattelunsa yhtäläisyys osallistuvaan toimintatutkimukseen on jonkinlaista antautumista ”todellisuudelle” sellaisenaan ilman aktiivista tarkoituksenmukaisuutta. Heideggerin ajattelu ja toimintatutkimuksen periaatteet kohtaavat subjekti/objekti -asetelman kiistämisessä, mutta muuten tyypillinen toimintatutkimus on nähdäkseni erittäin kaukana silleen jättämisen ideasta tai odottamisen/hartauden ajatuksista, joita Heidegger myös käyttää. Asian voisi yksinkertaistaa niin, että minkäänlainen aktiivinen tahtominen ei kuulu heideggerilaiseen ajattelemiseen tai mietiskelyyn ja tuo aktiivinen ”tuhottaminen” etäännyttää ihmistä olennaisesta ja sen näkemisestä. Vain itsensä tyhjentäneelle odottajalle olevaisen olemus näyttäytyy.

Osallistuva toimintatutkimus (Participatory Action Research) on kuitenkin sukua Heideggerin ajatuksille: tutkija menee tutkittavan yhteisön sisään, ja hiljalleen ilman ennakkokategorioita hän oivaltaa mistä on kysymys. Voidaan tietenkin kysyä, eikö tutkijalla kuitenkin jo tutkittavaa yhteisöä valitessaan ole mielessään jokin ongelma tai epäkohta, joka tulisi poistaa tai paremminkin jonka korjaamisessa tulisi auttaa yhteisöä. Usein käytännössä tutkijalla on probleema mielessä, ja hän valitsee tutkittavan yhteisönsä sillä perusteella.

Maaseudun kehittämistyössä, siten kuin se ymmärretään normatiivisena toimintana tämän hetken Suomessa, ajatus kohdistuu maaseutukyliä ihmisten määrän vähenemisen ja taloudellisen toiminnan vähenemisen tuottamaan ”ongelmaan”. Tälle ongelmalle on jo lähtökohtaisesti tehtävä jotakin. Tutkija ei mene kylälle ja elä siellä hiljaksen pää tarkoituksista tyhjänä ja odota, että olevainen tulee häneen. Mikäli tällainen tutkimuksellinen ajatteluun ja mietiskelyyn pohjaava menettely voisikin vielä tutkijan kohdalla olla mahdollista, ei sellaista kukaan kehittäjä ympäristössä voi hyväksyä.

Heideggerilaisesti voidaan kärjistäen väittää, että viimeistään EU-rahoituksen Suomessa on ”maaseudun ongelmat viety kylälle ja rakennettu ihmisten päihin”. Maaseudun kehittämispuhunnan yleistymisen jälkeen mistään autenttisesta paikallisesta kontekstista ei kannata puhua.

Siksipä maaseutututkimuksen uusia ideoita kannattaisi lähteä etsimään tieteenfilosofisista perusteista, kuten suora lainaus Heideggerin *Sein und Zeitistä* (Heidegger 1972: 9, cit. Varto 1992):

*"Tieteen kyky toteuttaa projektinsa riippuu siitä, missä määrin se on valmis kriisiin peruskäsitteissään."*

Tärkeä on myös yllä lainatussa Varton teoksessa oleva Heideggerin ajatus siitä, miten tieteelliset muutokset eivät johdu tiedon kasaantumisesta niinkään vaan jatkuvasta projektin muutoksen mahdollisuudesta uusilla tutkimuksilla eli kuohunnan mahdollisuudesta (Varto 1992: 114).

Suomalainen maaseudun kehittäminen voi ponnistaa uudelle aikakaudelle unohtamalla kehittämisen pakon ja hyväksymällä moninaisuuden rikkauden ja jopa kuihtumisen ja metsittymisen kauneuden (Rajaniemi 1997).

## 6. Uutta maaseudun kehittämistä koskevaa tutkimusta etsimässä

Vaikka tarkastelukulmani niin maaseutupolitiikkaan kuin maaseudun kehittämiseen ja sitä koskevaan tutkimukseenkin tulee tässä työssä yksilöllisen toimijan suunnasta eli toimintatutkimuksellisuudesta, on paikallaan tarkastella muutamien sanoin maaseudun kehittämistä koskevaa tutkimusmaailmaa yleisenä kehikkona, johon toimintatutkimus asettuu.

Edellä käsittelemäni toimintasuuntautunut kylätutkimus mukaan luetuna suomalainen maaseutututkimus on tieteenalana nuori ja ponnistaa useasta tieteellisestä perinteestä. Maaseutututkimuksella ei ole varsinaista nimenmukaista oppituolia suomalaisessa yliopistomaailmassa. Sen sijaan maaseutututkimukseen ja maaseudun kehittämiseen erikoistuneita alueellisia laitoksia Suomessa on useita.

Perinteisesti maaseudun ilmiöistä ovat olleet kiinnostuneita varsinaisten maatalous- ja metsätieteilijöiden lisäksi maantieteilijät, aluetieteilijät ja sosiologit. Maatalouden erilaisten tuotantosuuntien sijoittuminen sekä alueellinen erilaistuminen suhteessa kulutus- ja jalostuskeskuksiin on ollut talousmaantieteilijöille tyypillistä ongelmanasettelua.

Suuren maaltamuuton aikoihin 1960- ja 1970-luvuilla sosiologit heräsivät laajemmin kuvaamaan maaseutua dramaattisen muutoksen kourissa. Alussa maaltamuuttajien sopeutuminen lähiöelämään kiinnosti tutkijoita ja myöhemmin kiinnostivat myös autioituvan maaseudun ongelmat. Oltiin rakentamassa hyvinvointivaltiota, ja hyvinvointivaltioissa oli pidettävä huolta heikompiosaisista. Maaseutu oli autioitumassa ja luisumassa heikompaan osaan kasvavien kaupunkiseutujen varjossa. Tarvittiin yhteiskunnan toimenpiteitä kehityksen alueelliseksi tasoittamiseksi. Perinteinen aluepolitiikka oli investointipäätösten hajasijoittamista. Uusi kylien kehittäminen vaati ennemminkin ihmisten omaa aktiivisuutta, johon yhteiskunnan odotettiin vastaavan.

Tampereen yliopiston aluetieteen laitos Lauri Hautamäen johdolla oli rakentamassa aktiivisesti 1970-luvun kylätoimintaliikettä. Vaikka muuallakin tehtiin kylätutkimuksia, Tampereen yliopiston aluetieteen laitoksella oli alun pitäen hyvin voimakas toimintatutkimuksen ote: mennään mukaan ja aiheutetaan jotakin. Kylien elvyttämisestä tuli tieteenhaaran missio.

1990-luvun lopun Suomessa on siirrytty perinteisestä kylien kehittämishankkeista EU-Suomeen, julkisen sektorin supistuksiin sekä erilaisiin verkostoituviin projekteihin ja yrittäjyyden aktivointiin.



Maaseutututkimus on laajentunut, ja sitä harrastetaan Suomessa jo useassa alueellisessa yliopistollisessa tutkimusyksikössä. Usein ”maaseudulla” sijaitsevilla tutkimusyksiköissä maaseudun kehittäminen on annettu lähtökohta ja maakunta ympärillä odottaa tekoja. Käytännön hyödynnettävyyden vaatimus, oppituolin puuttuminen ja maaseutututkimuksen satunnaisuus perinteisissä yliopistoissa on aiheuttanut sen, että varsinaista tieteenfilosofista keskustelua maaseutututkimuksen tiimoilla käydään hyvin vähän.

## 6.1. Maaseutututkimus rahanjakoa valmistelemassa

Toimintatutkimuksellinen ote maaseudun kehittämisessä on sitonut tutkimuksen ja kehittämistyön hyvin läheiseen suhteeseen, joka ei ole mitenkään ongelmaton: saman katon alla tehdään niin tutkimusta kuin kehittämistyötäkin, ja usein vielä sama henkilö toimii kehittämistyössä ja sitä koskevassa tutkimuksessa. Tällöin tieteellisessä mielessä kriittisestä maaseutututkimuksesta on vaikea puhua.

Usein toimintatutkimukseen sisältyy edistymisen pakko. *”Vaikka toimintatutkimukseen kuuluu ja pitää kuulua pyrkimys tutkimuskohteen muutokseen, ei sen estymisen pitäisi estää tutkimusta, vaan pikemminkin synnyttää toimintatutkija”* (Kuula 1999: 212 – 213).

Maaseutututkimuksen oletetaan palvelevan maaseudun kehittämistyötä. Maaseudun kehittämistyö taasen ponnistaa maaseudun autioitumiskehityksestä ja siitä seuranneesta maaseudun elävänä säilyttämisen tavoitteesta. Minkäänlaista tarkempaa normistoa tälle elävänä säilymiselle ei ole määritetty. Tällaisen poliittisen normiston asettaminen esimerkiksi tutkimuksen tavoitteeksi on ainakin tieteellisen tutkimuksen uuden etsimisen vaatimuksen kannalta ongelmallista.

Koko valtakunnan tasolle ulotettu maaseudun asuttuna säilyttämisen tavoite ei voi ponnistaa toimintatutkimuksen metodologis-tieteenfilosofisista periaatteista. Toimintatutkimus lähtee paikallisesta kontekstista, ja siten jokin yleistävä tavoite on mahdoton. Jonkin ihmisryhmän ponnisteluja voidaan toimintatutkimuksen keinoin edesauttaa, mutta niin epämääräisen kohteen kuin suomalaisen maaseudun kohdalla tehtävä ei ole missään nimessä yksiselitteinen.

Maaseutututkimuksessa tieteenfilosofisen pohdiskelun tarve on ilmeinen. Vaikka maaseutua käsittelevien tieteenalojen kirjo on suuri, silti itse kohde koetaan harvoin ongelmalliseksi. Maaseudun kehittämistyön lähtökohtien kyseenalaistaminen voisi johdattaa yhteiskunnallista tutkimusta selkeämmille vesille. Pohdiskelu on erityisen tarpeellista rahanjaon kriteereitä rakennettaessa.

Olli Rosenqvist (2001: 11) siteeraa Maaseudun uuden ajan artikkelissaan Andy C. Prattia, joka varoittaa, että maaseutu-käsitteellä ei ole kiinteää ole-

musta tai sanoilla kiinteää objektiivista merkitystä. Lisäksi *”maaseutu-käsitteen erilaisilla versioilla on erilaisia vaikutuksia mm. sen mukaan, millaisten käsitteiden kautta yhteiskunnallisia resursseja jaetaan”* (Pratt 1996: 75-76).

Euroopan unioniin liittymisen myötä on kotimaan ja Brysselin välille syntynyt suuri edestakainen rahavirta, jonka paluuvirtaa pyritään kasvattamaan periaatteella *”mitä enemmän saadaan rahaa EU:sta takaisin erilaisiin projekteihin, sitä parempi”*. Tällainen maaseudun kehittämisen hyötydiskurssin (esim. Rosenqvist 2000: 13 ) mukainen ajattelu on ymmärrettävää mutta petollista, varsinkin, kun jokaisessa projektissa on myös kunnallinen tai alueellinen omarahoitusosuus ja velvoitteet vuosiksi eteenpäin. Kun rahaa on saatavissa ja sen kahmiminen saa jopa isänmaallisen hohteen, on helppo ymmärtää tutkimus- ja kehittämistyön valtavirrassa kulkemisen houkutus. Maaseutututkimus on tieteenalana hyvin nuori ja sen vuoksi altis sellaisille vaaroille, joista Oiva Ketonen (tieteellisen totuuden objektiivisuuden vaatimuksen mukaisesti) varoitteli kirjassaan yli 20 vuotta sitten.

*”Tutkimukset, jotka ilmaisevat selvän kannan, tietyn koulukunnan, tutkimussuunnan tai ideologian puolesta ja pyrkivät sellaista määrätietoisesti edistämään, ovat usein ongelmallisia. Sellaiselle saatetaan vaatia tieteellistä tunnustusta silloinkin, kun niihin sisältyvä tutkimus on ilmeisellä tavalla puutteellista. Erityisen vaikeita arvostelun ongelmat ovat, kun kyseessä on uusi tutkimuksen ala.”* (Ketonen 1976: 192.)

Rahan lisäksi myös valta ja erityisesti vaikutusvalta ovat tutkijan objektiivisuutta vaanimassa. Maaseutututkimus on niin suorassa suhteessa maaseudun kehittämispolitiikkaan, maaseudun kehittämisen rahanjakoon, että tällaista tutkijan houkutusta ei edes tarvitse kuvitella; se on osa käytäntöä. Maaseudun kehittämisessä ei ole tähän mennessä ollut jaossa professuureja, mutta määrärahoja ja erilaisten laitosten virkapaikkoja kylläkin. Tarve kirjoittaa niin, ettei astu kenenkään varpaille, on suuri.

*”Tutkijalla on halu sosiaaliseen nousuun ja menestykseen. Se vaikuttaa haitallisesti ”objektiivisuuteen”.”* (Ketonen 1976: 186.)

Vaikka tutkija pystyisi jotenkin pitämään loitolla vallan ja rahan himot, puhtaasta objektiivisuuden vaatimuksesta on hyvin vaikea suoriutua. Maaseutututkimus pyrkiikin harvoin pysyttelemään sivussa ja vain kuvaamaan tilannetta. Usein maaseudun kehittämistutkimukselta odotetaan selkeää tutkijan näkemystä siitä, miten asioiden tulisi olla. Jo tutkimuksen aiheen valinnassa tutkija osoittaa oman arvostuksensa eli sen, mikä on hänen mielestään tutkimisen arvoista, merkityksellistä. Tuiki inhimillinen halu olla oikeassa voidaan myös kokea tutkimusta haittaavaksi. Se vaikuttaa aineiston ja näkökohtien valintoihin ja heikentää tutkijan moraalia toteaa Oiva Ketonen (1976: 188).

Ajat ovat kuitenkin muuttuneen parissakymmenessä vuodessa Oiva Ketosen kirjan teon jälkeen. Viimeistään yliopistojen tulostavasti aikana on haudattu se romanttinen objektiivinen tutkijahahmo, joka kulkee kuin Liisa ih-

memaassa ilman ennakko-oletuksia, arvostuksia tai odotuksia puhdasta dataa ahmien.

Olli Rosenqvist (2001: 12-14) esittelee Maaseudun uuden ajan artikkelissaan hollantilaisen Jaap Frouwsin kolme erilaista maaseudun määrittelydiskurssia, joista hyötydiskurssiksi voidaan kutsua vallitsevaa maaseudun kehittämisen päälinjaa ja agri-ruralistiseksi diskurssiksi maatalouteen perinteisesti nojaavaa maaseudun kehittämisdiskurssia. Kolmas on niin kutsuttu nautintodiskurssi, jonka tyyppisiä luonnonsuojelullisia elementtejä olen pyrkinyt tuomaan omaan esitykseeni (Frouws 1998: 57-63).

## 6.2. Maataloustutkimus vs. maaseutututkimus

Maaseutututkimus taistelee resursseista myös perinteisen maataloustutkimuksen kanssa. Maataloustutkimuksen resurssit ovat Suomessa hyvät. Maataloustutkimus on klassista, kausaalisuhteita etsivää ja objektiiviseen mitattavaan totuuteen pyrkivää tieteen tekoa newtonilaisen maailmankuvan tavoin. John Stuart Millin (1806-1873) kehittämät yhtäpitävyyden ja eroavuuden menetelmät soveltuvat hyvin maataloustutkimuksen teorioihin. Koeolosuhteita voidaan varioida halutulla tavalla kuten esimerkiksi viljelykokeissa (Ketonen 1976: 56). Viljelykokeilla löytyy oikeita lajikkeita ja lannoituksia erilaisille maalajeille, ja rehun valkuaista lisättäessä eläinten lihasmassan kasvu kiihtyy ja rasvaprosentti laskee. Klassisen positivistisen luonnontieteellisen tutkimustyön vaikutukset maatalouden tuotannon kasvuun ja menestykseen ovat kiistattomat.

Määrällinen kasvu onkin ollut maatalouden tärkein tavoite aivan viime vuosiin asti. Vielä 1960-luvun alkupuolella omavaraisuus oli Suomessakin tärkeä maatalouspoliittinen tavoite. Satotason maksimoinnista luopumista on varmasti usean nykyviljelijänkin vaikea ymmärtää. Eräs luonteva selitys tälle ovat ”yhteiset” muistot nälkävuosilta muutaman sukupolven takaa sekä tämän päivän maapallon sadat miljoonat nälkää näkevät (esim. Katajamäki 1991: 30).

Kausaaliteoria toimii maataloustieteissä, kun olosuhteet esim. viljelykokeen vierekkäisillä ruuduilla ovat ainakin ihmisen käsityskyvyn mukaisesti samat. Lannoitetasoa muutettaessa täytyy muutosten sadossakin johtua tästä yhden tekijän muutoksesta. Taloudellisia panoksia harkittaessa halutaan ennustaa tulosta, ja juuri ennustettavuus on eräs tärkeä kriteeri maataloustutkimuksessa. John Stuart Millin mukaan ennustettavuus on maatalouden tutkimuksen tieteellisyyden mittari (Juntunen & Mehtonen 1982: 66).

Mentäessä yhdeltä pieneltä peltotilkulta tai ruudulta laajemmalle pellolle ennustettavuus heikkenee ja kaoottisten elementtien mahdollisuus kasvaa huimasti. Pellon eri osat saattavat olla pohjavesivirtausten ja siten peruskosteuden suhteen hyvin erilaiset. Ongelmat vain kasvavat siirryttäes-

sä vertailemaan viljelymenetelmän onnistumista ”reaalimaailmassa” eli tarkastelemaan tilastoja maan eri osista ja erilaisilta koealoilta ja kirjanpitotiloilta: olosuhteet vaihtelevat.

Luonnontieteellisen selittävyysongelmat kasvavat uusiin mittoihin, kun yritetään verrata tavanomaisen viljelyn kannattavuutta luonnonmukaisen viljelyn kannattavuuteen. Tavanomainen tuotanto nojaa vahvasti taloudellisen kasvun teorioihin ja lyhyen tähtäimen liikevoittoihin. Luomuviljelyssä on (ainakin periaatteessa) kyseessä ylisukupolvinen tuottavan maan hoito ja elannon saannin turvaaminen sekä huoli ympäröivästä luonnosta.

Toisaalta on myös vahingollista, että viljelymenetelmistä kiistelevät pääasiassa vain agronomit ja taloustieteilijät. Tällöin ei huomata viljelymenetelmien elämänfilosofista eroa ja menetelmien vaikeaa vertailtavuutta; luomuviljelyn heikompi satotaso asetetaan suoraan tavanomaisen kanssa rinnatusten. Tätä Oiva Ketonen todennäköisesti tarkoitti puhuessaan siitä vaikeudesta, joka on tieteen tekemisellä vallitsevan poliittisen suuntauksen suosimaa tutkimusotetta vastaan.

Kiistely erilaisista viljelymenetelmistä on myös kiistelyä tulevaisuudesta ja tutkijan vastuusta. Siinä missä maataloustieteen sisällä on kilpailua uusien luomua tutkivien suuntausten ja perinteisen maataloustutkimuksen välillä, maaseutututkimus on pääosin pysytellyt maatalouskeskustelusta sivussa. Kuvaavaa on, että yhteiskuntatieteellisesti orientoitunut maaseutututkimus ei ole ollut juurikaan kiinnostunut maan hyödyntämisen ja ruuantuotannon erilaisista filosofioista. Tähän tarjoaisivat kuitenkin erilaiset maaseudun ekoyhteisöt ja vegaaniaatteen kannatuksen laajeneminen nuorison keskuudessa hyvät mahdollisuudet. Ekoyhteisöt ovat erinomainen esimerkki pyrkimyksestä asettua maaseudulle asumaan seudun omia luonnonvaroja hyödyntäen ja luonnon monimuotoisuutta kunnioittaen.

Yhteiskuntatieteellinen, pääasiassa hyvinvointivaltioajatukseen nojaava maaseutututkimus on jättänyt maatalouden kentän luonnontieteilijöille ja taloustieteilijöille. Maatalous on nähty lähinnä kuihtuvana taloudellisen toiminnan alueena, josta vapautuu työvoimaa. Sen työllistämiseksi ja maaseudun elävänä säilyttämiseksi on ponnisteltava, ei niinkään maatalouden takia. Perustelut maaseudun säilyttämiselle etsitään hyvinvointivaltion kansalaisten palvelemisesta. Viime aikoina vain luomutuotanto on kiinnittänyt maaseutututkijoiden huomioita maatalouden merkitystä mietittäessä.

### 6.3. Maaseutututkimuksen todellisuuskäsityksestä

Olli Rosenqvist puhuu erilaisista maaseutudiskursseista ja siitä, miten Suomessa ns. uusi maaseutupolitiikka sisältää monenlaisia ja usein ristiriitaisiakin elementtejä agri-, hyöty- ja nautintodiskursseista (Rosenqvist 2000). Tämän hetken maaseutua koskevassa tutkimuksessa, rohkenen väit-

tää, eivät useinkaan toimi tieteellisen ja teoreettisen luovuuden dialogit, diskurssit tai kommunikatiivisuus. Usean tieteenalan muodostaman maaseutututkimuksen tiedeyhteisön edistysaskeleista (Uusitalo 1998: 23) huolimatta maaseutua koskettelevat tieteenalat puhuvat useimmiten toistensa ohi. Useasta omassa kontekstissaan ansiokkaasta näkökulmasta ei muodostu yhtä, ja siten tarvittavaa kokonaisnäkemystä ei pääse muodostumaan, vaan uusi ja luova on aina piilossa.

Lähdettäessä rakentamaan tieteellistä pohjaa maaseutututkimukselle on perusta haettava muualta kuin päivänpolitiikasta eli siitä, kuinka paljon EU-rahaa on saatavissa maaseudun kehittämiseen ja minkälaiset trendit ovat nyt EU:ssa suosittuja ja määrärahoja saavia. Tavoitteen täytyy olla jossakin syvemmällä.

Maaseutututkimuksen perustaa voidaan heijastaa ymmärrettävyyden käsitteeseen ja käsitykseen todellisuudesta. Oikeastaan koko maaseutututkimuksen tärkein kohde - maaseutupolitiikka - on tämän asian pohtimista. Maaseudun määrittelykin riippuu usein asianomaisen tutkimuksen käyttötarkoituksesta. Vaasan ja Jyväskylän keskustat eivät ole maaseutua, mutta entäs Kokkola? Voisiko kadulla havaittujen maalaisten määrästä päätellä paikan maalaisuuden? Absoluuttista ja kaikille yhteistä maaseudun määritelmää on mahdoton asettaa. Jäljelle jää mahdollisuus ymmärtää, mitä kukin tarkoittaa maaseudullaan. Peltoa kyntävä nuori kuuntelee hyvin eristetyssä traktorin kopissa hevimetallia ja elää kaukana maaseudulta.

*”Ihmisen sosiaalisia suhteita lähimmäisiinsä leimaavat hänen käsityksensä todellisuudesta .... sosiaaliset suhteet ovat todellisuuskäsityksen ilmaisuja.”* (Winch 1979: 29.)

Puhuttaessa maaseutupolitiikasta, johon taas maatalouspolitiikka satotasoineen ym. kietoutuu, voidaan väittää, että koko maaseutupolitiikka (tietenkin kaikki politiikka ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus!) on taistelua todellisuuskäsityksistä. Kun taistellaan maaseudun kehittämisen todellisuuskäsityksestä, taistellaan myös maaseudun määrittelystä.

Puoluepoliittisella kentällä maaseudun puolustaminen on usein yhdistetty vallitsevan maatalouskäytännön puolustamiseen ja tätä päättelyketjua pitkin Suomen Keskustan ja MTK:n etupiiriin kuuluvaksi. Maaseutututkimuksen keskittäessä kiinnostuksensa maatalouden ulkopuolisiin muihin toimintoihin se leimataan helposti MTK:n ja keskustan etupiireissä puuhasteluksi.

Emme voi määritellä maaseutua pelkästään maan pinnan myötäisesti koordinaateilla tarkennettaviin kohteisiin. Maaseutua ei kannata siis rajata pelkästään kartalta. Jospa turvautuisimme sosiaalisten suhteiden verkkoihin. Saisimmeko sieltä koottua itsellemme tarpeellisen säännön tutkiaksemme maaseutua? Etsiessäni haastateltaviksi maaseudulle kaupungista muuttaneita yrittäjiä (artikkeli 7) jokainen tavoittamani henkilö vastasi myöntävästi tiedusteluni. He siis tunnistavat itsensä maaseudulle muuttaneiksi! Jospa

maaseutu ei olekaan maantieteellinen tila vaan psyykkinen ja sosiaalinen asetelma.

*”Kaikki merkityksellinen käyttäytyminen (siten kaikki erityisesti inhimillinen käyttäytyminen) on ipso facto sääntöjen hallitsemaa.”* (Winch 1979: 55.)

Maaseudun kehittämisessä ja sen kehittämisen tutkimisessa olisikin ehkä parasta tavoitella niitä sosiaalisia ”sääntöjä”, joiden varassa kylät, yhteisöt ja maalaiskunnat elävät, jotta voisimme tavoittaa jotain maaseudun kehittämisen kannalta olennaista. Jospa tunne kertoisi enemmän kuin järki. Joskus olisi hyvä pureutua siihen, mikä leijuu ilmassa ja minkä vuoksi jotkut ”maalaisjärjellä” helpot asiat eivät ota sujuakseen kyläyhteisössä. Perinteinen maaseudun tutkimus usein kartoittaa yllätyksetöntä todellisuutta, ja tyhjentyvän maaseudun asukkaat ovat oppineet vastaamaan tutkijan kysymyksiin. Saatetaan helposti saada tulokseksi itsestänselvyyksiä: palvelut ovat tärkeä viihtyvyystekijä ja kylälle täytyisi luoda työpaikkoja.

Työpaikkojen luonnista ja muusta tavanomaisesta olisi hyvä avata oudompia tutkimuksen aiheita tulevaisuuden maaseutua kartoittamaan. Osa maaseudulle asettuneista ihmisistä etsii jotain muuta kuin mitä erilaiset EU-projektit yrittävät sinne tuoda. Jollekin esimerkiksi hiljaisuus ja autioituminen ovat vain hyväksi: saa olla rauhassa.

Kyläyhteisön kehittämismahdollisuuksia kartoitettaessa mielenkiintoiset keskustelut saattavat alkaa vasta, kun haastattelija on laittanut nauhurin kiinni ja pakannut kynän ja lehtiönkin. Kerrotaan juorut naapureista, huhut vihanpidosta tai yrittäjän kiusaamisesta hengiltä.

Olisi siis hyvä aina vain uudestaan etsiä sitä maaseutua, jota kannattaa tutkia. Ei pidä sortua maaseudun kehittämisen yhden vaihtoehdon luutuneeseen tulkintaan, jossa asuttuna säilyttäminen on läpitunkeva normi, jota ei saa rikkoa. Tällöin jää tuhoutumisen ja uudelleensyntymisen tai uudelleenorganisoinnin mielenkiintoinen vaihtoehto vähemmälle huomiolle. Mentäessä elävän organismin (ihminen, orava, leinikki) kohtalon ulkopuolelle, esimerkiksi yritykseen tai kylään, sen tuhoutuminen ei ehkä olekaan yksilöiden loppu vaan mahdollisesti uuden alku. Kun kylällä autioitumisen seurauksena jokin aikakausi päättyy, voivat uudet toimijat tehdä rasitteista vapaampia ratkaisuja.

*”Jonkin ymmärtämiseen sisältyy myös vastakohdan ymmärtäminen: ymmärrän mitä merkitsee toimiminen rehellisesti yhtä pitkälle, mutten yhtään pitemmälle kuin ymmärrän mitä merkitsee toimiminen epärehellisesti. Siksi käyttäytyminen, joka on ymmärtämisen, ja vain ymmärtämisen tulosta, on sellaista käyttäytymistä, jolle on olemassa vaihtoehto.”* (Winch 1979: 67.)

Maaseudulla asumiselle on olemassa vaihtoehto; jokainen voi tiettyyn rajaan saakka valita. Kaupunkiin muuttaminen voi olla yksilölle hyvinkin onnellinen ratkaisu. Jonkin syrjäisen kylän autioituminen ei vielä ole katastrofi. Mutta Suomi yhteiskuntana ei voi valita kaikkea. Esimerkiksi haluttaessa suomalaista ruokaa ei ole vaihtoehtoja.

Ruuan tuotannon säilyminen suomalaisella maaseudulla on tärkeää maaseudun elävänä säilymiselle. Ruuan tuottamisen edellytyksissä vain vallitsee yksipuolinen taloudellisen kannattavuuden idea, joka alistaa muut mahdollisuudet ja pahimmillaan aiheuttaa maaseudun autioitumista.

Ei nähdä, että kannattavuudetkin laskee tutkija, joka joko uskoo tai ei usko asiaansa. Joka tapauksessa hän on osa laskentaprosessia ja siten vahvistamassa käytäntöä, jossa uusia tapoja ei helposti nouse esiin. Tilanne on sama kuin Bohmin ja Peatin kuvaama esimerkki siitä, miten yksissä tuumin tiedostamatta vahvistetaan tiedeyhteisössä yhden vaihtoehdon mallia niin että

*“...useiden tutkijoiden yhteinen vakaa aie saa rakentamaan monimutkaisia laitteita, siitä seuraa, että koko sosiaalinen rakenne vahvistaa materian hiukkashypoteeseja. Sen jälkeen on entistä vaikeampi tutkia muita vaihtoehtoja.”* (Bohm & Peat 1992: 80.)

Uutta maaseutua etsivän yhteiskuntatieteellisen maaseutututkimuksen kommunikointi satotasoista ja tuottavuudesta puhuvan käytännön maataloustieteen kanssa ei onnistu, ja niinpä maaseutututkimuksessa maatalous on jätetty ”herran huomaan” ja etsitty uutta maaseutua sillä aikaa kun ”menneisyyteen takertuvat” maataloustutkijat ”kaivavat juoksuhautojaan”. Tällöin maaseutututkimuksesta unohtuu kokonaisuus ja sen olennainen elementti maaseudulla: itse maa ja sen antimet, se, minkä takia maaseudulla ollaan tai ihminen ylipäätään on olemassa.

Kaksi maaseutua operoivaa tutkimussuuntaa eli maaseutututkimus ja perinteinen maataloustutkimus eivät useinkaan kohtaa, eikä useissa raporteissa peräänkuulutettu luovuus valitettavasti usein kukikaan maaseudulla. Tämä johtuu monesta seikasta. Eräs mahdollinen syy on siinä, että luovuudesta puhuvat eri ihmiset kuin luovuutta käytännössä toteuttavat. Raporttien virallinen luovuus on usein kaukana niistä yrityksistä, joissa luovia keksintöjä tehdään. Aktiivista tuotannollista tai muuta taloudellista toimintaa syntyy usein sellaisen luovan prosessin tuloksena, joka on suhteellisen riippumattonta ”virallisesta” luovuudesta.

Maaseutu tarjoaa uutta luovaa huomista koskevalle tutkimukselle haasteen tämän kokonaisuuden, luovuuden ja kaaoksen rakentamiseen, koska maaseudulla hipaisevat toisiaan niin orgaanisen luonnon kaoottinen selittämätön evoluutio ja vaihtelu, kausaalinen auringonpaiste, sade ja viljan kypsyminen kuin inhimillinen sattuma ja arvaamattomuus luovuuden aivoituksineen.

Luova toiminta ymmärretään usein yllättävien asioiden yhdistämisenä. Erilaisten asioiden yhtäläisyyksien löytäminen voi avata uusia mahdollisuuksia.

*“Tieteelliset metaforat, jotka yhdistävät toisistaan riippumattomia mutta perustavanlaatuisia käsitteitä, saattavat olla erittäin merkittäviä.*

*Mitä erilaisempia asiat ovat, sitä tärkeämpää on nähdä yhtäläisyydet.*

*Mitä samanlaisempia asiat ovat, sitä tärkeämpää on nähdä erot.” (Bohm & Peat 1992: 54-56.)*

Metaforat ovat uuden luomisessa käyttökelpoisia. Maaseudun usein hyvinkin perinteisessä ilmapiirissä tällaisesta yhdistämisestä ei välttämättä pidetä ja nk. luovan ihmisen elo voi olla melkoista umpihangessa tarpomista. Luovuuden vapauttamisesta usein puhutaan, mutta luovuuden kahlitseminen tai projekteihin kahliutuminen on valitettavasti vielä yleistä. Maaseutututkimuksen olisi syytä kirvoitella myös noita luovuuden kahleita.

*”Tiede on jatkuvasti etenevää toimintaa. Hienosyistä muutosta - jatkuvaa erojen ja yhtäläisyyksien tarkkailua... Tutkija kommunikoi jatkuvasti niin tiedeyhteisössä kuin yhteiskunnassakin. Siksi on koko ajan etsittävä kommunikoinnin esteitä. Tieteellisen kielen erityiskäyttö ei sittenkään edistä kommunikaatiota vaan pikemmin häiritsee vapaata ajatusten virtausta.” (Bohm & Peat 1992: 84.)*

Maaseutututkimuksen tehtävän voisi nähdä uutta luovan kommunikatiivisen prosessin edesauttamisena. Toimintatutkimuksessa jokainen – niin maaseudun asukas kuin maaseudun kehittämisestä kiinnostunut tutkijakin – voi olla myös oman elämänsä tutkija.

#### 6.4. Maaseutututkimuksen uudet kuviot - toimintatutkimus hermeneuttisena menetelmänä

Maaseutututkimuksessa ja maaseudun kehittämistutkimuksessa on kysymys yhden elämänmuodon tutkimisesta, tämän elämänmuodon pelastamisesta sekä koko pelastamistoiminnan kriittisestä tarkastelusta. Vaikka tutkimuskohteeksi ajatellaan usein maaseutua fyysisenä maantieteellisenä kokonaisuutena, kyseessä on inhimillisen toiminnan tutkiminen. Maaseutu on jatkuvan keskustelun alainen, muuttuva mentaalinen ja diskursiivinen konstruktio. Sen vuoksi maaseutukysymyksen käsittely voi hyvin olla hermeneuttisen tutkimuksen kohde, sillä erään määrittelyn mukaan hermeneutiikan tutkimuksen kohde on keskustelussa. Tässä mielessä maaseudun toimintatutkimusta voi tarkastella hermeneuttisesta ymmärtämisen ja selittämisen sekä tulkitsemisen näkökulmasta.

Maaseutututkimusta sitovat hermeneutiikkaan mielestäni myös esiymmärryksen käsite, ennakkoluulon käsite sekä tradition asema. Kaksi viimeistä ovat Hans-Georg Gadamerin käyttämiä käsitteitä. Esiymmärrys liittyy Heideggeriin ja hermeneuttiseen kehään ja sopii erinomaisesti esimerkiksi sellaisiin maaseutututkimuksen aiheisiin, joita kumpuaa ”tavallisen kansan” riveistä. Tutkija tai vaikkapa maaseudun kehittäjä voi olla parhaimmillaan tällaisen hermeneuttisen kehän selkeyttäjänä toimijoille esimerkiksi jossakin kyläprojektissa. Hän auttaa näkemään osat jonkin kokonaisuutta koskevan kehikon läpi ja taas tarkastelemaan kokonaisuutta näiden osien



koosteena sekä ymmärryksen ja esiymmärryksen loputtomana vuorotteluna, kehänä tai spiraalina (Mäenpää 1987: 79 ; Karlsen 1991).

Hermeneutiikassa on paljon arkipäiväiseen ymmärrykseen ja puheeseen liittyvää pohdintaa, jolla on kosketuspintaa maaseutututkimuksen kanssa. Hermeneutiikka Martin Kuschin kertomana avaa ihmisenä olemiseen mielenkiintoisia näkökulmia. Schleiermacherin ajatus siitä, miten *"ei ole ajattelua ilman kieltä ja sen vuoksi ajatus asetettuna kieleen on ajatus asetettuna yhteisomistukseen ja se taas kumoaa persoonallisuuden"* (Kusch 1986: 19-20) vie pohtimaan tekojen ja puheiden suhdetta, joka on mielestäni eräs maaseudun kehittämisen mielenkiintoinen seikka, osin tabu. Maaseudun kehittämisestä puhuminen ja erilaisten asioiden vaatiminen maaseudulle on hyväksytty asia ja sellaisenaan positiivista. Kehittämisajatuksen julkituominen tekee siitä yhteisomaisuutta ja osaltaan vapauttaa esittäjänsä suoranaisestä vastuusta toteuttaa tuo ajatus.

Useissa tapauksissa erilaisten kehittämisprojektien kohteina olevat ihmiset eivät itse ole esittäneet projekteihin ja hankkeisiin kirjattuja kehittämisajatuksia. Saattaa olla, että he eivät ole ollenkaan valmiita ennakoluulottomasti ottamaan vastaan uutta. Ne, jotka puhuvat maaseudun kehittämisestä, eivät ole vastuussa siitä. He oikeastaan harrastavat Heideggerin mainitsemaa *lörpöttelyä*, joka johtaa *monimielisyyteen*. Ei ole kysymys arkipäiväisen elämän subjektista, joka puhuu vaan Heideggerin nimeämästä *jokaisesta* (das Man) joka on *kaikki ja ei-kukaan*.

*"Lörpöttely vapauttaa ihmisen vakavasta harkitsemisesta ja herättää samalla harhan siitä, että hän niin tekisi... Kaikki vaikuttaa niin oikealta ja on kuitenkin väärää ja onttoa tai kaikki vaikuttaa niin väärältä, mutta on sittenkin ehkä oikeaa."* (Kusch 1986: 84.)

Toimintatutkimus on maaseutututkimuksessa suosittua. Edellä kuvatun kylätoiminnan ja -tutkimuksen perinteen lisäksi tämä johtuu siitä, että erilaisten maaseudun kehittämisprojektien työntekijät ovat raportointivelvollisia. Määräaikaisella projektisihteerillä on toiminnan tuottamisen lisäksi usein myös tutkimuksellisia intressejä. Hän raportoi omista tekemisistään. Tällöin on vaikea olla kriittinen. Tulevien määrärahojen saanti ja solidaarisuus toimintaa harjoittavia ihmisiä kohtaan estävät usein projektin kriittisen arvioinnin. Arja Kuulalle tarinansa kirjoittanut maaseudun kehittäjä kuvaa, miten oma ajateltu rooli muuttuukin rahoittajien, ohjausryhmän ja projektisuunnitelman paineessa (Kuula 1999: 128-129).

Jos kehittämishankkeiden epäonnistumisista raportoidaan, kritiikin kohde on esimerkiksi *kunta, riittämättömät resurssit, koordinaation puute, projektin lyhyt aika*. Kaikki ne ovatkin hyviä osaselittäjiä, mutta kritiikistä loistavat pois saolollaan lähes aina sellaiset elementit kuin *haluttomuus yhteistyöhön, kylän kellokkaiden pysyttelevinen oppositiossa, ylisuuret odotukset tms.*, joiden kautta jouduttaisiin pohtimaan puheen ja todellisuuden eroja.

Maaseudun toimintatutkimus voisi tuottaa tärkeää tietoa, mikäli erilaisia tutkimusmenetelmiä lähdettäisiin kehittämään ennakkoluulottomasti. Osallistuvan toimintatutkimuksen idean mukaisia suhteellisen homogeenisia ryhmiä (esimerkiksi ekoyhteisöt) rajaamalla voitaisiin päästä puheen ja teon ristiriitaan yhteisön toiminnallisuuden kasvattamiseksi ja uusien heikkojen signaalien havaitsemiseksi. Toisaalta nykyisissä hyvinkin heterogeenisissä kylissä toimintatutkimuksellinen ote kaipaa tuekseen kriittistä näkemystä ja sen esille tuontia.

## Vanha ja uusi maaseutu?

Uudesta maaseudusta ja sen kehittämisestä puhuttaessa maaseudulla kuvattiin olevan vastakkain vanha säilyttävä traditio ja uutta etsivä ”uusi maaseutu” (esim. Katajamäki 1991). Ensimmäinen on ennakkoluuloinen kaikkea uutta kohtaan ja käy viivytystaistelua, kun taas jälkimmäinen on dynaaminen ja avoin. Gadamer taas pitää tradition kieltävääkin toimintaa tradition jatkumisena.

Tradition kieltäminen tarvitsee tradition, johon olla suhteessa. Myös uusi ja dynaaminen voi olla hyvinkin ennakkoluuloista nimenomaan vanhaa kohtaan. Kuschin (1986) mukaan Gadamer (1975) pitää ennakkoluuloja positiivisena asiana (lienee myös semanttinen kysymys). Ennakkoluulot ovat voineet vanhassa maalaisyhteisössä olla hyvinkin tarpeellisia. Voidaan hyvin kuvitella, että maaton kylään saapuva kiertelijä oli uhka paikallaan pysyttelevälle talonpojalle. Tarpeellisia tavaroita tarjoaviin kaupustelijoihin voitiin suhtautua suopeasti, mutta hieman pilkallisesti. Kolmas mahdollinen outo saapuja kylätiellä oli kruunun virkamies, joka ei takuulla tiennyt hyvää. Ei siis pidä ihmetellä, mistä maaseudulla kumpuaa vieraan pelko.

Käytännössä ei uudella toiminnalla maaseudulla useinkaan ole mitään mahdollisuutta ilman vanhan maatalousyhteiskunnan traditiota ja tämän tradition auktoriteetteja. Kaikki uusi maaseudulla elää suhteessa vanhaan rakenteeseen. Ilman aitoa maaseuturomantiikkaa tai ainakin mielikuvaa siitä ei uusi maaseudulla voi elää. Toisaalta, kuten hermeneutiikassa yleensäkin, on tämäkin asia nähtävissä vähintäänkin kahdella tavalla, tradition suunnasta kuten yllä, tai sitten täysin uuden mahdollisuuden näkökulmasta, kuten seuraava mielenkiintoisia ajatuksia herättävä lainaus Kuschin kirjasta kertoo:

*”Varsinainen tulevaisuus merkitsee edeltäkäsien rientämistä viimeiseenkin mahdollisuuteen, joka avaa kaikki muutkin mahdollisuudet. Sen sijaan varsinainen ymmärtäminen johtaa varsinaiseen tulevaisuuteen, jota Heidegger kutsuu ’huomauttamiseksi’: Ihminen ymmärtää itseään arkipäiväisen tekemisen kautta, hän ei anna tilaa perustavanlaatuisen valinnan mahdollisuudelle, vaan kohtaa vain huolehdittavaa ja sen mahdollisuuksia. Huomaaminen on odottamisen edellytys: Koska ihminen an-*

*taa vain huolehdittavien asioiden mahdollisuuksien tulla itseään vastaan, hän voi odottaa niitä vain passiivisesti.”* (Kusch 1986: 86.)

Yllä olevaa edeltäkäsien rientämistä voisi kutsua tulevaisuuden tutkimuksessa käytettävien termein tulevaisuuden tekemiseksi. Mikä on esimerkiksi maaseudun kehittämistyössä ja tutkimuksessa edeltäkäsien rientämisen mahdollisuus? Aikaansa edellä oleminen ei ole kannattavaa, aina on säilytettävä jonkinlainen napanuora niihin ihmisiin, joiden tulevaisuudesta puhutaan ja joilla useinkaan ei ole mahdollisuutta ”huomata” muuta kuin se, mitä he arjessaan ”odottavat”. Todella uuden maaseudun ”kehittäminen” on sanan varsinaisessa merkityksessä taivaanrannan maalailua. Lestijoki-projektin toimintarenkaita (artikkeli 3.) ideoidessani ja käynnistellessäni tämä napanuora ympäröivään todellisuuteen pääsi ohenemaan.

Maaseutututkimuksessa harrastetaan runsaasti tarkoituksenmukaista käytännöllistä tutkimusmenetelmien valintaa ja hyvin harvoin tieteenfilosofista pohdintaa omien tutkimuksellisten kiinnostusten hahmottamiseksi ja perustelemiseksi. En periaatteesta ole vaatimassa maaseutututkimukselle paradigmaattista puhdasoppisuutta tai koulukunta-ajattelua, mutta olisi terveellistä harrastaa tieteellisen tutkimuksen periaatteiden mukaista omien menetelmien ja peruskäsitteiden kriittistä tarkastelua.

Karteesiolaista dualistista maailmankuvaa arvostellaan tutkimuksen jakamisesta mielivaltaisesti tutkijaan ja tutkimuskohteeseen. Positivistisen tieteenperinteen ihanne tieteen objektiivisuudesta on asetettu useampaankin kertaan kyseenalaiseksi. Tälle karteesiolaiselle tieteenperinteelle olemme kuitenkin kiittolaisuuden velassa tekstiä tuottaessamme. Jyrkkä hengen ja aineen, sielun ja ruumiin sekä subjektin ja objektin erottelu on tehnyt omalta osaltaan meistä sitä mitä olemme.

Positivistisen tieteen ja sitä kritisoivan ja uusia menetelmiä kehittävän tieteen vuorovaikutus on hyvin hedelmällinen. Luonnontieteellisestä tieteenperinteestä tulevana maantieteilijänä ja maaseutututkijana olen joutunut usein kysymään, mikä minua ajaa tekemään työtäni. Kirjoittaessani tekstiä, valitessani lähdekirjallisuutta ja tutkimusaiheita minua kalvaa epäily tekojeni tieteellisyydestä. Positivistinen tieteen objektiivisuuden vaatimus on oikeastaan se piiska, joka pakottaa minut pohtimaan ja myös esittelemään lukijalle omia lähtökohtiani ja vaikuttimiani.

Tätä dualistista ajattelua vastaan syntyneen kritiikin valossa me kirjoitamme kvalitatiivista tiedettä. Meillä on siis koko ajan suhde tähän tieteenperintöön (esim. Töttö 1999).

## 7. Maaseudun ekologinen kehittämisvaihtoehto

### 7.1. Kohti yksilökohtaisempaa kehittämistyötä

Maaseudun kehittämistyö on kiehtovimmillaan Heideggerin edeltäkäsien rientämisestä eli tulevaisuuden tekemisestä. Edeltäkäsien rientämisessä auttaa, mikäli tavoiteltava varsinainen tulevaisuus sisältää elementtejä, jotka ovat jo tässä ajassa vahvistumassa. Eräs tällainen elementti on ympäristökysymysten ottaminen huomioon olennaisena osana kaikkea inhimillistä toimintaa.

Suomalaisen maaseudun säilyttäminen ja vaaliminen sen ekologisten itseisarvojen ja inhimillisten hyötyarvojen vuoksi on toimintatutkimuksellisuuden lisäksi työni toinen keskeinen elementti. Ihminen tarvitsee maaseudun luontoa, sen eläimiä ja kasveja sekä maisemia, hiljaisuutta ja puhtautta oman itsensä vuoksi, myös silloin kun luontoa säilytetään itseisarvoon vedoten.

Luonnonmukainen viljely mahdollisuutena, Lestijoen kehittämisen kaksi vaihetta ja Vapautuksen ekologia ovat selkeimmin tätä maaseudun ekologisen vision hahmottamista. Ekologisen ulottuvuuden sekä yksilön ja yhteisön ulottuvuuden lisäksi tässä maaseudun ekologisessa visiossa on yhteiskunnallinen ulottuvuutensa, vaikka se ei olekaan tämän työn keskiössä.

Suomalaisella maaseudulla ratkaistaan käytännön tasolla, miten uusiutuvia luonnonvarojamme hoidetaan, miten hoidetaan metsiä, suojelualueita tai soita, millaiseen käyttöön tulevat pellot, jotka eivät ole enää maatalouden käytössä jne. Tulevaisuuden yhteiskuntapoliittiset ratkaisut maaseudun asuttuna pitämiseksi vaikuttavat myös siihen, minkälaiset yhteisöt ja ketkä maaseudulla noita luonnonvaroja hoitavat; kuinka paljon on omistavia perheviljelijöitä, maita vuokraavia yrittäjiä tai ”elämäntapaihmissiä” palkkatöissä.

Suomalainen yhteiskuntapolitiikka, kehitysaluepolitiikka ja maaseudun kehittämispolitiikka ovat kulkeneet tien isänmaan asuttamisesta teollisuushallien ja hyvinvointipalveluiden kautta projektien EU-Suomeen. Vaikka EU-Suomessa onkin runsaasti eri tavoin EU-rahoitteisia maaseudun kehittämisprojekteja, voi unionin laajentuessa tapahtua maaseudun kehittämisen rahoituksessa paluuta kansalliseen vastuuseen.

Nykyisen asutuksen ylläpitämiseksi on välttämätöntä houkutella uusia asukkaita maalle asumaan. Maaseudulle muuton houkuttelevaksi tekeviä rationaalisia ja romanttisia elementtejä on varmasti huomennakin, mutta yhteiskunnan kannattaa myös tulevaisuudessa luoda maalla asumisen houkuttimia niin elintarviketuotannon turvaamiseksi kuin perusinfrastruktuurin ylläpitämiseksi. Tulevaisuudessa saatetaan yksityiselle ihmi-

selle tai yhteisölle antaa tiettyjä etuisuuksia sijoittumisestaan maaseudulle. Yksityinen yrittäjäyys on tulevaisuudessakin ehkä paras tapa hoitaa tämä asia.

Mikko Valtakari toteaa suomalaista maaseutupolitiikkaa käsittelevässä teoksessaan maaseudun elävänä säilyttämisen perusteiden arvokeskustelun yhteiskunnassa jääneen keskeneräiseksi (Valtakari 1999: 98-105). Pysin työlläni tarkentamaan ja kirjoittamaan auki yhtä tällaista maaseudun säilyttämisen eettistä perustelua eli ekologista vaihtoehtoa. En pyrikään huomioimaan koko maaseutupolitiikan ja maaseudun elävänä säilyttämisen perustelujen kirjoa, vaan keskityn yhteen mahdollisuuteen ja visioon.

Valtakarin tarkastellessa maaseutupolitiikkaa, maaseudun asuttuna säilyttämistä ja perusteluja kokonaisuuksien ja rakenteiden näkökulmasta minun näkökulmani on yksilön – toimijan näkökulma. Toimija on niin maaseudun asukas kuin tutkija itsekkin ja tarkastelutapa toimintatutkimuksellinen.

Valtakari käsittelee maaseudun kehittämisen perustelujen kolmijaon (taloudellinen kilpailukyky, sosiaalinen tasa-arvo ja ekologis-eettinen luonnonmukaisuus) lisäksi tarkastelukehikkonaan keskus-periferia -asetelmaa ja maaseudun jakoa keskusten läheiseen, ydinmaaseutuun ja syrjäiseen maaseutuun. Hän näkee ekologis-eettisen perustelun pätevän kaikkialla, mutta sosiaalisen tasa-arvon korostuvan syrjäisen maaseudun strategiassa ja kilpailukyvyn lähellä keskuksia (Valtakari 1999: 105-112).

Maaseutu on kuitenkin koko ajan muutoksen tilassa, ja alueiden identiteettiä muovaavat yhteisöt ovat muuttumassa (esim. Koskela 1994: 61-63). Samalla syrjäkylällä voi olla samanaikaisesti Valtakarin tarkoittaman sosiaalisen tasa-arvon perustein turvattavia yhteisöjä (vanhukset) ja uudemman markkinaperiaatteen pohjalta toimivia yhteisöjä (esim. matkailuyrittäjät).

Lisäksi Valtakari ottaa tärkeänä tekijänä maaseutupolitiikan kompleksisuuden. Puhe omaehtoisuudesta ja kokonaisvaltaisuudesta tai horisontaalisuudesta kiertyy todellisuudessa EU-ohjelmien sekä niistä rahoituspäätöksiä tekevien sektorioorganisaatioiden ympärille niin unionin tasolla kuin kansallisella ja alueellisellakin tasolla. Näihin rahapäätöksiin saattaa useampikin paikallinen omaehtoisuus kuristua.

Toimintatutkimuksellisen lähestymistavan mukaisesti konkreettista päätösvaltaa pitää viedä yksilötasolle. Motivoitunut ihminen on suomalaisen maaseudun tärkein niukka luonnonvara.

## 7.2. Tehomaatalouden, autioitumisen ja luonnonsuojelun ristiriita

Maaseudun elävänä säilyttäminen on suurimmalle osalle suomalaisia tärkeä yhteiskunnallinen tavoite. Keinoista vain vallitsee hyvin ristiriitaisia käsityksiä. Taloudellisen tehokkuuden ulottuminen kaikkialle ei suosi esimerkiksi maatalon pitoa vain elämäntavan säilyttämisen vuoksi. Liiketaloudelli-

sin kriteerein määritelty maatilojen vähentämistavoite on räikeässä ristiriidassa maaseudun elävänä säilyttämiselle. Eettinen tuotanto mainitaan maaseudun kehittämispuheissa suomalaisen maataloustuotannon vahvuudeksi (Uusitalo 1998: 144), vaikka vallitseva suuntaus kehottaa yhä suurempiin ja teollisiin eläintuotantoyksiköihin.

Samanaikaisesti maaseudun uudet elinkeinot (jatkojalostus, etätyö, matkailu) kasvavat tyhjentymisvirtaan nähden hitaasti. Perinteinen pienyrittäjyys on maaseudun elävöittämisprosessissa mahdottoman urakan edessä. Tavara-tuotannossa mittakaavaedut ovat vääjäämättä asutuskeskusten isojen teollisuuslaitosten puolella. Vaikka satsaamisesta määrän sijasta laatuun puhutaan paljon, ei esimerkiksi kotimainen käsityö halvan massatuotannon sijasta ole saanut sijaa kaupunkilaisen kuluttajan arkipäivässä. Palvelujen tarjoajat, kuten matkailuyrittäjät, ovat epävarman turismin kasvun varassa.

Mainosten mielikuvissa matkailijoille myytävä maaseutu on syntynyt aikana, jolloin maaseudulla oli paljon ihmisiä töissä, eläimet laidunsivat ja jokaisesta peltotilkusta otettiin jotain hyötyä irti. Maaseutumatkailu ja myös uusien asukkaiden houkuttelu maaseudulle tarvitsevat elävää maaseutua/maataloutta ympärilleen ja ihmisiä sekä eläimiä huolehtimaan maaseutumaiseman säilymisestä. Ilman hoitoa maaseutumaisema muuttuu jyrkästi kaksijakoiseksi: toisaalla ovat isot salaojitetut viljapellot ja ruohokentät ja toisaalla on umpeutuvaa ryteikköä.

### 7.3. Ekologinen visio – eräs mahdollinen

Artikkelikokoelman Vapautuksen ekologia -osassa hahmottelen yhdessä Ilkka Luodon kanssa maaseudun asuttuna säilyttämisen perustukseksi tuottavan viljelysmaan elävänä säilyttämistä ja muun luonnon monimuotoisuuden turvaamista sekä uusiutuvien luonnonvarojen hoitoa. Nämä tavoitteet myönnetään myös yleisesti elinvoimaisen maatalouden harjoittamisen edellytyksiksi, mutta näiden asioiden ottaminen aktiivisen toiminnan lähtökohdiksi on esimerkiksi tuottajajärjestöille vaikeaa. Maatalouden immateriaalisten tuotteiden (monimuotoisuus, alkuperäislajit, maisema) kasvattaminen maataloustuotannon tehokkuuden sijasta on todennäköisesti MTK:lle vaikeasti hyväksyttävä kehityksen suunta. Tämä on ymmärrettävää, koska näiden kriteerien määrittelijät ovat perinteisen ”barrikadin” toisella puolella: ympäristöviranomaiset tai luonnonsuojelijat. Tulevaisuudessa saattaa maanviljelijä löytää kuitenkin luontevamman kumppanin maiseman ja monimuotoisuuden hoidolle – naapurissa asuvan matkailuyrittäjän. Näiden uusien maaseudun tuotteiden kommunikointi perinteisen maatalouden kanssa on kuitenkin lähes välttämätön menestymisen edellytys.

Euroopan unionin tasolla ovat ympäristönäkökohdat ottaneet tärkeän aseman eurooppalaisen maatalouden turvaamisessa maailmankaupan vapau-

tumisesta käytävissä neuvotteluissa. Maatalouden muiden tuotteiden kuten maiseman ja luonnon monimuotoisuuden tukeminen onkin helpompaa kuin tuotannon tukeminen suoralla tuella. Eurooppalainen ympäristöperustainen geenimanipulaation sekä hormonien käytön vastustus on usein vain ase halpatuonnin vastustamiseksi, mutta silti se tarjoaa kehikon maatalouden kehittämiseksi ekologisempaan suuntaan. Esimerkiksi suomalaisessa maataloudessa ympäristötuet näyttelevät tärkeää osaa viljelijän tulonmuodostuksessa (MMM 1999, Ehdotus maatalouden ympäristöohjelmaksi) mutta paineet ympäristötuen kehittämiseksi enemmän todellisten ympäristövaikutusten suuntaan ovat kasvamassa.

Eurooppalainen asiakas haluaa yhä useammin, että hänen huonekalunsa, ovensa ja sanomalehtensä on valmistettu puusta, joka tuotetaan tietyn sertifiikatun saaneesta metsästä. Samanlainen sertifikaatti on mahdollinen ruuan tuotannossa. Luomussa on jo tällainen merkki olemassa. Taistelussa mielikuvien markkinoilla suomalaisella maaseudulla - torppineen metsän laidassa puhtaan luonnon äärellä - olisi paljon annettavana.

Maaseudun tärkein ihmisten joukko – maanviljelijät - elää osin tukevasti menneessä. Edeltäkäsien rientävät taivaanrannan maalarit eivät saa heidän arjessaan kovinkaan suurta arvostusta, sillä todellisessa elämässä ja oikeassa työssä tulee hiki ja menevät saappaat saveen. He ovat omassa asiassaan oikeassa, mutta sitä ”oikeaa työtä” ei valitettavasti ole jaossa, vaan sen työn tekijöiden määrää pyritään aktiivisesti vähentämään. Tällöin tulevaisuuden uudet maalaiset, jos heitä ilmaantuu, tekevät jotakin muuta, joka voi olla yllättävääkin.

Tulevaisuuden maaseudun työ voi olla sellaista, jossa tulee hiki ja menevät jopa polvet saveen, mutta itse tuote on esimerkiksi loma maatilalla ja asiakas on yksityinen ja maksaa rahalla. Toisaalta maaseudulla on tuotteita, jotka ovat uusia ja yllättäviä (maatiaislajikkeiden säilyttäminen) mutta maksaja on tuttu (valtio, EU). Miten tällaiset maaseudun uudet tuotteet ja niiden tuotanto tulevat sijoittumaan, riippuu monesta seikasta, mutta todennäköisesti luonnonolojen lisäksi paikkakunnan henkinen ilmasto, valmiudet ottaa uutta vastaan ja persoonallisuuksien panos tulevat määrittelemään erilaisten seutujen tulevaisuutta. Luvussa 8 esittelen erään mahdollisen vision maaseudun alueellisesta erilaistumisesta.

Suomalainen maaseutu tulee olemaan lähimmän vuosikymmenen aikana voimakkaan muutoksen tilassa. Todennäköisesti muutos on voimakasta myös niillä ydinmaaseudun alueilla, joilla on eletty voimallisesti perinteestä vielä aivan viime vuosiin saakka. Maatalouden rakennemuutos tilakoon kasvattamisineen tulee entisestään hiljentämään elämää maaseudulla, ellei tilalle synny jotakin muuta. Osa tästä uudesta toiminnasta liittyy varmasti vapaa-ajan viettoon sekä mahdollisesti erilaisien juurien ja murteiden etsimisten kautta tapahtuvaan maaseudun uudelleen löytämiseen.

Tämä muutos ei välttämättä ole niin dramaattinen ulkona maisemassa kuin ihmisten päissä. Suurin muutos todennäköisesti tulee tapahtumaan perinteeseen turvautuvassa osassa maaseudun väkeä. Hyväksytään kehitys, jossa arkielämä hoituu totuttua pienemmällä väellä. Pienin askelin tapahtunut hiljenemiskehitystä ei käännetä takaisin samanlaiseen vilkkauteen, mikä vallitsi maaseudulla muutama vuosikymmen sitten. Paikallinen, alueellinen ja vuodenaikainen vaihtelu maaseudulla tulee myös olemaan suurta. Loma-asutus ja pidempiaikainen eläminen maaseudulla kakkosasunnossa tai vastaavassa saattaa lisääntyä suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle. Todennäköisesti tapahtuu erikoistumista niin, että erilaiset alueet vetävät kukin tietynlaista toimintaa ja tietyn tyyppisiä ihmisiä puoleensa.

Myös esimerkiksi EU:n muilta alueilta Suomeen suuntautuva kiinnostus voi jakautua maiden ja mieltymysten mukaan. Matkailijoiden vierailu-uskollisuus voi alueellisen erikoistumisen myötä tuottaa yllättäviä paikallisia strategioita niin, että jossakin Lestijärven koulussa luetaan toisena vieraana kielenä italiaa, koska alueella retkeilevien ja metsästävien italialaisten määrä on kasvanut jo vakiintuneiden vierailijoiden levitettyä sanaa.

Tulevaisuuden suomalaisella maaseutukylällä, joka on saanut uusia asukkaita, asuu alueidentiteetiltään hyvin erilaisia ihmisiä. Heikki Riikonen (1997) puhuu erikseen alueiden identiteetistä ja ihmisten aluetietoisuudesta. Todennäköistä on, että usein samalla kylällä tai alueella asuvilla ihmisillä on erilaisia alueellisia identiteettejä ja myös eroavia käsityksiä alueen identiteetistä. Todennäköisesti uuden maaseudun asutuksen syntyminen synnyttää uudenlaisia alueita ja identiteettejä niille. Muuten on vaikea kuvitella maaseudun renessanssia asuinpaikkana. Sirpa Tani (1997) puhuu samasta asiasta ja lisää siihen vielä ihmisen taipumuksen lisätä alueelliseen identiteettiinsä omia henkilökohtaisia paikkoihin liittyviä muistoja, toiveita ja pelkoja. Tällä tavalla maaseutukylä voi saada hyvinkin mielenkiintoisen kokoelman erilaisia alueellisia näkemyksiä, jotka parhaimmillaan voivat täydentää toisiaan.

Muutos maaseudulla on sen verran laaja, että harva seutu jää entiselleen. Maaseudun elämä saattaa vilkastua joillakin seuduilla uusien ja yllättävienkin ihmisten avulla. Jos taas kuihtuminen jollakin seudulla jatkuu, silloinkin maailma on toinen. Kymmenen vuoden kuluttua arkipäivä on jo asettumassa uusiin muotteihinsa. Maaseutu on tulevaisuudessa muutoksen seutua - radiakaalia aluetta - niin käytännössä kuin ihmisten mielissäkin. Kaupungit taas elävät enemmän konservatiivista pienten muutosten aikaa. Kaupunkien rakenne on tavallaan saavutettu, eikä kaupunki sisälläkään sellaisia muutoksen rakentamisen elementtejä kuin maaseutu: peltomaa, metsät, vanhat niityt ym.

Kestävän kehityksen elementit ovat työntymässä maaseudullekin eivätkä voi olla vaikuttamatta maaseudun elämään. Seuduilla, joilla voimaperäinen maatalous säilyttää asemansa, ympäristökysymykset ovat erilaisessa roolissa kuin siellä, missä niistä halutaan tehdä näkyviä elämän peruskiviä. Maa-



seutu ei ole monellekaan enää tuotantoympäristö, koska kaupungissa työssä kävijät ja eläkeläiset ovat enemmistönä. Maaseudun uudet asukkaat ja kaupunkilaiset vierailijat kiinnittävät enemmän tai toisella tavalla huomiota ympäristökysymyksiin kuin maanviljelijäväestö. (Oksa & Rannikko 1995.)

## 7.4. Maaseudun uudet elinkeinot

Vuoden 1998 loppupuolelta lähtien useasti julkisuudessa uutisoitu voimakas muuttoliike Etelä-Suomen kasvukeskuksiin kertoo omalla tavallaan erilaisen maaseutuprojektien "toivottomuudesta". Perinteisessä liiketoiminnassa kasautumisvaikutus on tällä hetkellä voimakkain vetovoimatekijä ja Euroopan unionin rahoittama maaseutupolitiikka on eräänlaista "kehitysaluepolitiikkaa" ihmisten mielen rauhoittamiseksi.

Maaseudun tulevaisuus on innostuneiden ja sitoutuvien ihmisten varassa. Nyt maalla asuvien ja lähtökuopissa olevien ihmisten saattaa olla hyvä muuttaa kaupunkiin. Ihmisten patoaminen johonkin paikkaan on ihmisen luontaisen uteliaisuuden, liikkumisen ja paremman paikan etsimisen vastaista.

On tapauksia, joissa yhden ennakkoluulottoman ihmisen kekseliäisyys on laukaissut toiminnallisuuden koko paikkakunnalla. Tällainen kokeilija voi olla esimerkiksi suomalaiseen maaseutuun ihastunut keskieuropalainen, jolle on sallittu vuohenjuuston jalostaminen ja markkinointi leimaamatta häntä suoralta kädeltä kaheliksi. Ympäristön hyväksynnän jälkeen löytyykin juustotilalle uteliaita matkijoita ja on mahdollista käynnistää verkostoituminen.

Maaseudun uudet mahdolliset elinkeinot voi jakaa selkeästi kahteen toisistaan poikkeavaan kategoriaan:

Ensimmäisenä tulevat selkeästi paikkaan sidotut ja nimenomaan paikallisuudesta voimansa ammentavat työt, joista maatilamatkailu ja matkailun luontoon sidotut palvelut ovat tyypillisiä. Omalla tavallaan paikkaan sidottuja ovat myös erilaiset yhteisöt, joiden itu useimmiten syntyy jonkun yhteisön jäsenen sidoksista jollekin seudulle tai esimerkiksi paikallisesta aktiivisuudesta.

Toisen ryhmän maaseudun kannalta muodostavat ammatit, jotka kulkevat ihmisen mukana. Tällaisia on vaikea tukea millään alueellisella kehittämisprojektilla. Edellisiä pyritään jatkuvasti edistämään erilaisen EU-rahaman ja kotimaisen rahan voimin, mutta jälkimmäiselle (etätyö, elämäntapa) pitäisi luoda mahdollisuudet yleisellä työllisyyspolitiikalla ja lainsäädännöllä.

## 7.5. Ekoyhteisössä tulevan osakeyhtiön itu?

Kautta aikain romanttiset luontoon palaajat ovat kääntäneet katseensa maaseudulle. Myös suomalainen maaseutu on kiehtonut erilaisia vaihtoehtoisia elämän ja asumisen kokeilijoita. Maalle on muutettu erakoksi, kokeilemaan omavaraistaloutta tai sieltä on vain haettu rauhallista asuinympäristöä. Useilla on kuitenkin elämänmuutoksen taustavaikuttajana kriittinen suhtautuminen luontoa tuhoavaan, kulutuskeskeiseen elämäntapaan. Suomessa on yhteensä noin 40 erilaista yhteisöä, joissa opetellaan elämään tasapainossa luonnon kanssa.

Osa maaseudun uusista ekoasujista on etsiytynyt yhteisiin asumisen ja työskentelyn muotoihin, yhteisöihin. Tällaisten ekokokeilujen tavoitteena on ollut uusiutuvien luonnonvarojen säästeliäs käyttö ja mahdollisimman suuri alueellinen omavaraisuus. Ei ole oikeastaan ihme, että suomalainen maaseutu kiehtoo vaihtoehtoisesta elämäntavasta kiinnostuneita ihmisiä. Onhan maaseudullemme rakentunut toisen maailmansodan jälkeen kattava infrastruktuuri, ja sieltä löytyvät vaatimattomalle ekoelämälle kaikki edellytykset: energiaa ja rakennuspuuta metsissä, tyhjiä asuin- ja tuotantorakennuksia, paketoitua peltoa omavaraistaloutta varten, niittyjä ja umpeutuvia hakamaita lampaiden laiduntaa. Kun mukaan lasketaan vielä mahdollisuus kalastaa ja kerätä luonnontuotteita jokamiehenoikeuden turvin, mahdollisuudet romanttiselle idyllille ovat olemassa.

Maatalouden ympäristötuessa korvauksen arvoisiksi luettavat maiseman hoito, maatiaislajikkeet, luomutuotanto ja luonnon monimuotoisuus ovat nimienomaan näiden ekoyhteisöjen tavoitteiden mukaisia. Ajatus yhteisöjen ihmisistä ja eläimistä luonnon ja maiseman hoitajina onkin täysin realistinen. Tilakoon jatkuvan kasvattamisen ja maaseudun elävänä säilyttämisen ristiä voi lievittää esimerkiksi suurten tilojen ja ekoyhteisöjen välinen yhteistyö: elämäntapayhteisöt tasaavat suurten tilojen viljelijöiden työtaakkaa, saavat osan elintarpeistaan tilalta sekä elävöittävät kylää.

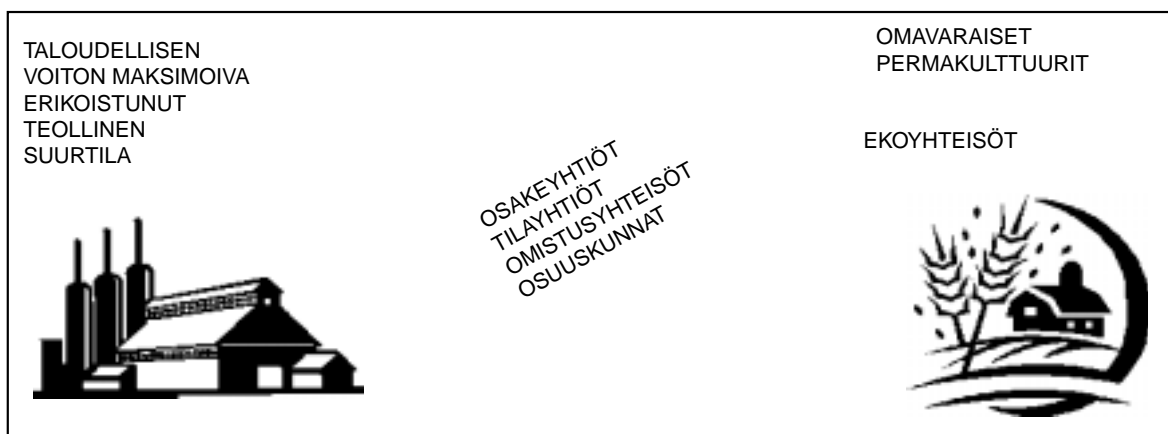
Erilaiset kollektiiviseen vastuuseen ja yhteisomistukseen pohjautuvat kokeilut eivät välttämättä toimi sellaisenaan ihmisen asettuessa pysyvästi maaseudulle asumaan. Se, mikä toimii idealistisella nuorella väliaikaisesti elämää opeteltaessa, ei ehkä riitäkään perheen perustaneelle aikuiselle. Oma reviiiri ja mahdollisuus vaikuttaa oman elämän edellytyksiin muista riippumatta kuuluvat yksilöllisyyttä korostavaan länsimaiseen elämänmuotoon. Siksi on olisikin kannattavaa hahmottaa jokin välimuoto liialliseen itsellisyyteen tukehtuvan tehotuotannon ja idealistisen permakulttuurin välille. Kuva 5 pyrkii ilmentämään sitä erilaisten mahdollisuuksien määrää, jonka näiden maaseutuyhteisöjen ääripäiden väliin voi ajatella.

Jotta maallemuutto olisi realistinen vaihtoehto mahdollisimman monelle siitä haaveilevalle ja täyttäisi myös ekologisen kestävä kehityksen kri-

teerit, merkittäviä muutoksia olisi tapahduttava sekä liittyen toimeentuloon (perustulo tai kansalaispalkka) että maan omistukseen/vuokraamiseen.

Perustulolla (kansalaispalkka) tarkoitan tukimuotoa, joka korvaisi nykyisen kankean työttömyyskorvauksen. Tällainen perustulo antaisi mahdollisuuden niin pienille ja keskisuurille yrityksille kuin yksityisille kansalaisillekin palkata lyhytaikaisesti sesonkiluontoista aputyövoimaa. Perustulo voisi mahdollistaa myös esimerkiksi itsensä työllistämisen omavaraistaloudessa maaseudulla (esim. Soininvaara 1994).

Tällainen perustulo toimivana todella vapauttaisi inhimillistä luovuutta ja energiaa uusiin, ehkä yllättäviinkin elämänprojekteihin. Ihmisen omaehtoisuutta korostavat tavoitteet kolisevat ontouttaan niin kauan kuin ihmiselle ei anneta mahdollisuutta todellisuudessa ratkaista mistä ja minkälaisina purosina elantonsa kokoon raapii. Jyrkkä jako työssäkäyntiin ja työttömyyskorvauksella oleiluun ei anna ihmiselle todellisuudessa omaa valinnanvapautta.



*Kuva 5. Maaseudun asumis ja yhteisömuotojen ääripäiden välissä on tilaa uusille toimintamuodoille.*

## 7.6. Kestävän kehityksen vaihtoehto Perhon ja Kyyjärven nuorten mielikuvissa

Miten sitten potentiaali tulevaisuuden maaseudun asukas – nuoruuttaan maalla asuva - kokee oman ja kotipaikkansa tulevaisuuden ekologisen kehittämisvaihtoehdon pohjalta? Minkälaisia mahdollisuuksia ja uhkia nuori pystyy kuvittelemaan puhuttaessa ekologisesti kestävästä kehityksestä?

Tätä kuvaa tulevaisuudesta lähdin hakemaan keväällä 1999 kirjoituttaessani perholaisilla ja kyyjärveläisillä lukion kakkosluokkalaisilla ainekirjoituksen kotipaikkakuntansa ekovisiosta vuonna 2010. He laativat annetusta otsikosta kirjoituksen, jossa he kertoivat, miten nykyhetkestä oli tultu otsikossa mainittuun visioon ja mikä oli heidän oma tarinansa tässä visiossa.

Puolet oppilaista sai otsikon: *"Perho (tai Kyyjärvi) on valinnut vuosituhannen vaihteessa ekologisen kestävänn kehityksen tien. Vuonna 2010 Perholla menee hyvin. Kerro mitä on tapahtunut kymmenen vuoden aikana ja mikä on oma kohtalosi."* Toinen puoli oppilaista sai muuten saman otsikon, mutta kunnalla meni huonosti.

Lähes puolet nuorista ei kirjoittanut ekologisesti kestävästä kehityksestä mitään. Tulevaisuudenkuvissa keskityttiin otsikon "menee hyvin" tai "menee huonosti" luomiin mielikuviin ja ne olivat tiukasti sidoksissa taloudelliseen menestykseen.

Kestävän kehityksen positiiviset mahdollisuudet maaseudulla sisälsivät menestystarinoita matkailusta, uusiutuvan energian hyödyntämistä, kierrätykseen liittyvää osaamista ja näiden toimintojen kukoistusta maaseudulla. Yhtiöpositiivisissa kuvissa kukat kukkivat, aurinko paistoi, eläimet ja ihmiset olivat onnellisia ja terveitä. Tätä ihmettä tultiin maan ääristä katsomaan ja matkimaan. Muutama näki kestävänn kehityksen hyvänä mahdollisuutena, joka ei kuitenkaan toimi Perhossa.

*"On vuosi 2010. On normaali kesäpäivä. Linnut laulavat ja aurinko paistaa. Mutta asiat eivät ole kohdallaan Perhossa. Ympäristö on muuttunut paljon. Maataloustilat ovat vähentyneet muro-osaan. Tilalle ovat tulleet luomutilat. Perhossa ei ole enää yhtään "normaalia" maatilaa. Peltoja on metsitetty ja jäljellä on vain luomupeltoja. Hevonen on vallannut paikkansa takaisin traktorilta. Maatalouskoneista on käytössä vain uusiutuvilla energialähteillä toimivia traktoreita. Öljyinä käytetään rypsiöljyä. Näitäkin traktoreita on Perhossa vain kourallinen. "Normaaleja" traktoreita on monilla tiloilla.*

*Perhon teollisuus on lopettanut toimintansa lähes kokonaan. Vain muutama autokorjaamo jatkaa. Lämpölaitos on purettu ja talot lämmitetään lähes ainoastaan puulla. Perhon väkiluku on pienentynyt kolmasosaan. Jäljellä olevat ihmiset ovat pääasiassa luomuviljelijöitä. ..."*

Useat kestävän kehityksen vaihtoehdosta positiivisena tulevaisuuskuvana kirjoittaneista kytkivät positiivisen kehityksen taloudelliseen kasvuun. Vain osalla kestävän kehityksen menestys ei ollut sidottu taloudelliseen menestykseen ja kasvuun. Tämä kertoo siitä, miten ekologisen kehitysvaihtoehdon ymmärtävät ja kokevat ne, jotka ovat ikäluokkana ehkä parhaiten informoituja maailman tilasta ja ekologisista vaihtoehdoista.

*”..Matkailu on lisääntynyt Perhossa huomattavasti, sillä Perhoon on luotu Natura-hankkeen myötä monia uusia luonnon ja kansallispuistoja. Perhon luontoa on alettu mainostaa paljon, myös ulkomaille. Juuri siitä johtuen on Perhossa vierailulla paljon ulkomaalaisia, pääosin Saksalaisia” ....*

Kirjoituksissa oli mukana myös kuvauksia (jopa inhorealistic) siitä, miten Perho ja Kyyjärvi jäävät taistelussa hyvinvoinnista B-alueiden luokkaan. Joissakin kirjoituksissa negatiivinen kehitys pystytään kääntämään ja ihmiset löytävät uuden huomisen kestävästä kehityksestä. Tämä uusi huomina voi olla vaatimattomampi mutta turvallisempi ja terveellisempi ja perustuu paikallisiin luonnonvaroihin.

*”Asun maatilalla, joka on perheeni omistuksessa. Tila tuottaa perunaa ja muita juureksia ja jatkojalostamme kyllä pellavaa sekä lampaanvillaa, jotka päätyvät kaupunkeihin myyntiin. Kylän tiloista muodostuu yhteisö, joka on osa Perhon ruokaverkostosta. Monet muutkin Pohjanmaan kunnat toimivat tällä tavoin yhteistyössä. Ruoka toimitetaan Suomen kaupunkeihin lähiseudun kunnista, sillä ulkomainen ruoka on alkuperältään tuntematon ja sen saaminen on ajoittain hyvin epävarmaa. Kun yksi tila tuottaa maitoa, toinen viljaa, kolmas kasviksia, neljäs lihaa, viides villaa jne., on helppo saada tarvittava määrä puhdasta ruokaa vaihtokaupalla naapurista. Jalostus tapahtuu joiltakin osin tiloilla, tai yhteisön omistamalla asemalla.*

*Elämä on näennäisesti samanlaista kuin 10 vuotta sitten, maailmalta tulevat uutiset vain ovat vakavampia. Kirkonkylän raitti on muuttumaton, ihmiset samanlaisia, tervehtivät ja juttelevat iloisina. Pieni Perho on tärkeä, sen puutavara ja ruoka lämmittävät monia. Pohjanmaalla olemme kuin paratiisissa kaukana suuren maailman myllerryksistä!”*

Negatiivisen kehityksen visioissa kirjoittajat eivät löytäneet syitä huonoon tulevaisuuteen kestävästä kehityksestä, vaan syyt tilanteeseen olivat lähes poikkeuksetta yleismaailmallisten uhkakuvien kaltaisia. Poikkeuksen tekivät muutamat tulevaisuuden visiot, joissa koko Perho oli julistettu suoje-lualueeksi ja siellä eli vain peuroja ja suurpetoja.

Kahden pienen maalaiskunnan aikuistuvien nuorten kirjoituksista voi löytää erittäin kypsiä ja toteuttamiskelpoisia ekologistia tulevaisuuden visioita. Ihmisen mielikuvi-tus ja älyllinen tahdonmuodostus ovat aikojen saatossa ”siirtäneet vuoria”. Usein tavallinen ihminen on kuitenkin ollut musertuvan napul-an asemassa, kun suuret aatteet ovat muovanneet maisemia ja omistussuhteita uusiksi. Tämän hetken valtauskonto – taloudellisen kasvun usko -

näkyä perholaisten ja kyyjärveläisten nuorten eläytyessä annettuun tulevaisuudenkuvaan ja kuvitellessa itsensä tähän tulevaisuuteen. Ekologisesti kestävä kehityskin näyttäytyy useimmille materian ja rahan sekä asukkaiden määrän kasvuna.

## 7.7. Ekologinen vaihtoehto osana moniarvoista maaseutua

Maatalous ja maaseudun luonto eivät säily ja ihmisen uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntäminen ei kehity ilman ekologisten mekanismien toimintaa. Tämä on eräänlainen biologinen välttämättömyys, johon suurimmankin tehomaatilan on sopeuduttava. Tässä tekstissä ja yleisessä kielenkäytössä ekologinen vaihtoehto ymmärretään kuitenkin luonnon monimuotoisuuteen ja luonnon omien prosessien matkimiseen tähtäävänä luonnonvarojen käyttönä. Ekologinen vaihtoehto sisältää myös esim. maatilojen koossa suuremman vaihtelun kuin nykyinen tehomaatalous, joka näkee vain suuren tehokkaana.

Maaseudun ekologinen tulevaisuus monimuotoisena toiminnallisena kokonaisuutena rakentuu sitä toteuttavien ihmisten varaan. Ekologisen vaihtoehdon suunnitelmallinen toteuttaminen voisi onnistua erilaisissa maaseudun uusissa yhteisöissä. Uuden rakennustyössä tarvitaan myös tutkimuksen apua. Toimintatutkimus voisi olla eräs vastaus tällaisten vielä hyvin marginaalisten, mutta maaseudun asuttuna säilymisen kannalta potentiaalisten toimintojen edesauttamiseksi. Ekologisesti kestävä kehitys ei synny kirjoituspöytien äärellä vaan pellolla ja yhdessä kaikkien viljelijöiden ja maaseudulle haluavien erilaisten ihmisten kesken.

Uusi ekologinen kehitys ei myöskään synny, ellei uskalleta tukea jotakin kehityssuuntaa konkreettisesti. Esimerkiksi tukemalla ekologisten yhteenliittymien, yhteisöjen, osakeyhtiöiden muodostumista maaseudulle tuettaisiin myös muuta elämää ja sosiaalisesti kestävä kehitystä. Maaseudulla on infrastruktuuria ja luonnonvaroja, puutetta on vain henkisestä ja sosiaalisesta pääomasta. Suomalaisella maaseudulla ekologinen vaihtoehto tarkoittaa myös pienten viljely-yksiköiden tulevaisuuden turvaamista aktiivisella kehitystyöllä.

Minkälaiselta sitten voisi näyttää tällainen moniarvoinen ekomaaseutu, joka sisältää niin suuria tiloja kuin pienimuotoista tuotantoa ja elämäntapaviljelyäkin? Luvussa kahdeksan käyn läpi erään mahdollisen kehityssuunnan vision 2011 muodossa.

## 8. Ympäristöeettisen maaseutupolitiikan eräs mahdollisuus: *suomalaisen maaseudun ekologiset aluetyypit* – visio 2011

Artikkeleissani ja toimintatutkimuksellisessa yhteenvedossa olen tarkastellut ympäristöeettisen maaseutupolitiikan mahdollisuuksia ja reunaehdoja sekä tavoitteita. Tämä ekologinen vaihtoehto haastaa suurtilamalliin nojaavan maatalousmaaseutumallin, jota valtaosaltaan toteutetaan tämän vuosituhannen alun Suomessa. Samalla ekologinen vaihtoehto on myös rinnakkainen ”diskurssi” nk. uusien elinkeinojen maaseudulle, jossa erilaisen hanke-toiminnan kautta pyritään rakentamaan uutta yrittäjyyttä ja maaseutu-asumista. Ekologinen diskurssi on myös lähtökohtaisesti perustuksia rakentava/ylläpitävä ja siten maaseudun nk. uusien elinkeinojen edellytyksiä turvaava.

Ekologinen vaihtoehto - diskurssi - ei tietenkään ole visiossani tulevaisuuden ainoa vallitseva diskurssi, vaan todennäköisesti nämä erilaiset mahdollisuudet elävät lomittain ja toinen toistaan ruokkien. Seuraavassa kuitenkin tulevaisuuden visio, jossa olen pyrkinyt näkemään tulevaisuuden kahden diskurssiin vuoropuheluna: suurtilamallin ja ekologisen mallin. Ekologinen malli rakentuu myös osin uusien yhteisöjen varaan. Uuden maaseudun elinkeinoihin tässä visiossa ei oteta tarkkaa kantaa, koska pitkällä tähtäimellä niiden tulevaisuus on riippuvaista siitä, miten maaseutu ylipäättään säilyy elinvoimaisena.

Neljään suurpiirteisesti kuvattuun alueeseen jakautuva tyypittely hakee lähtökohtansa siitä oletuksesta, että Suomessa tapahtuu maataloudessa samantapaista kehitystä, mitä on ennustettu yritystoiminnassa tapahtuvaksi: Kilpailussa (joka maataloudessa on näennäistä) elämän edellytyksen löytävät suuret EU-kelpoiset yksiköt ja pienet monimuotoisuusyksiköt. Suuret voivat olla yksittäisiä tiloja tai tilayhdistymiä ja pienissä kirjo on suurempi erilaisista yhteisöistä ja osuuskunnista elämäntapaviljelyyn. Tätä kehitystä palvelee maataloustukien sitominen vahvemmin ympäristötuen tyyppiseen malliin, jossa maksetaan laajoista suojavyöhykkeistä ja viherpeitteestä, mikä sopii isoille yksiköille sekä toisaalta niittyjen ja erilaisten perinnemaisemien ja lajien suojelusta, mikä sopii taas hyvin pienemmillekin yksiköille ja perheille, joilla on muutakin tuloa. Tyypillinen keskikokoinen perheviljelmä menettää vallitsevan asemansa.

## 8.1. Yleistä

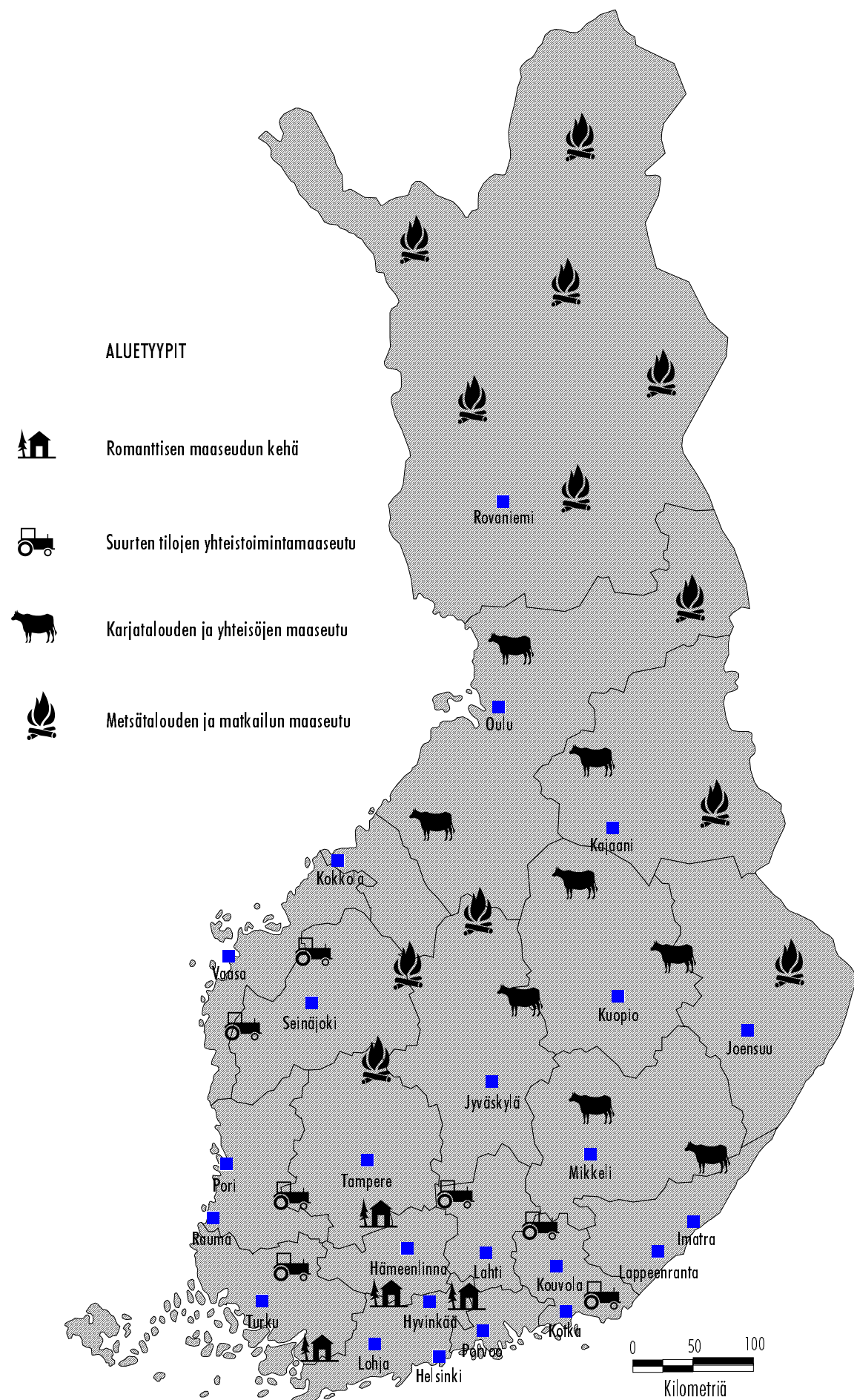
Suomalainen maaseutu ei seuraavan kymmenen vuoden aikana pääse kokonaan autioitumaan, vaan riippuen suhtautumisesta uusiin haasteisiin maaseudulle muodostuu hyvinkin eri tavalla kehittyviä alueita. Luonnonmaantieteelliset erot, maatalouden säilyminen ja perinteet vaikuttavat alueiden muotoutumiseen. Maatalouden ympäristötuet ovat yksi keinovalikoima, jolla suomalainen maatalous voi selvitä. Perinnemaisemien suojelu ja erilaisen monimuotoisuuden lisäämiseen tarkoitettujen vyöhykkeiden muodostaminen ovat maatalouden uusia tuotteita (maatalouden ympäristötuki 2000-2006). Seuraavan kymmenen vuoden aikana osa viljelijöistä hyväksyy maatalouden mahdollisuudet uusien tuotteiden rakentamiseen ja osa pyrkii jopa aktiivisesti luomaan uudenlaisia tuotteita ja niille rahoituslähteitä. Mahdollisesti tällaisten ekologisten nonfood-tuotteiden maksajiksi löytyy muitakin osapuolia kuin EU ja Suomen valtio. Esimerkiksi menestyvä matkailuyritys voi maksaa maanomistajalle korvausta hakkuista pidättäytymisestä tai monimuotoisuusvyöhykkeen tai riistapellon perustamisesta. Myös uudet yhtiö- osuuskunta- tai yhteisömuotiset yhteenliittymät saavat joustavammin tukea maatalousmaiseman hoidosta.

Toisaalla taas maaseutu tyhjenee tiettyyn rajaan saakka niin, että joillekin alueille jää vain muutamia isoja maatiloja, joiden viljelijät hakevat palvelunsa kaupungista tai hoitavat ne internet-yhteyksien avulla. Joitakin alueita autioituu tyystin, mutta ei pitkäksi aikaa. Edulliset hinnat saavat aikaan sen, että lähes kaikille autioituville kylille löytyy jonkin ajan kuluttua jotain asutusta. Uskon, että kerran täysin autioitunut kylä voi jopa kiehtoa jotakin muuttajaa.

Visio 2011 -alueet ovat toistensa lomiin meneviä ja rajoiltaan epäselviä. Visio perustuu luonnonmaantieteellisten olojen sekä ihmisen toiminnan sijoittumisen yleispiirteisiin ja eräänlaiseen optimointiin maatalouden säilymisestä EU-Suomessa. Visio ei ota huomioon mahdollisia ilmastollisia katastrofeja tms. nykyisen ruuan tuottamisen edellytysten voimakkaita muutoksia Euroopassa. Ilmastopolitiikalla pyritään vähentämään liikkumista ja tällä on heijastuksensa myös Suomeen. Tällainen liikkumisen minimoiminen vähentää työmatkaliikennettä ja maaseudulla asumista ja voimistaa tässä esitettävää visiota.

Maaseudulla asuvien ihmisten kokonaismäärä ei ole visiossa oleellinen, mutta ekologisessa vaihtoehdossa maaseudulla ei asu enempää ihmisiä kuin tällä hetkelläkään.





Kartta 5. Suomalaisen maaseudun ekologiset aluetyypit 2010.

## 8.2. Romanttisen maaseudun kehä pääkaupunkiseudun ja suurempien kasvavien keskusten ympärillä

Toimintatutkimuksellisesta näkökulmasta maalle sijoittuu ihmisiä hyvin monenlaisin lähtökohdin. Usein ammatti ja varallisuus ratkaisevat sijoittumisen. Etelän suurten kasvukeskusten läheiset maalaiskunnat saavat uusia asukkaita, koska ne tarjoavat edullisia omakotitontteja ja luonnon rauhaa sekä usein myös miellyttävämmät koulumatkat ja pienemmät peruskoulun alasteet kuin kaupungissa on. Tämä nk. kaupunkien läheinen maaseutu tulee olemaan selviytyjä myös lähitulevaisuudessa. Se saa niitä asukkaita, jotka haluavat ostaa rahalla turvallisuutta, rauhaa ja tilaa.

Ylä-Savon Instituutin tekemän maaseutujaotuksen (Keränen et al. 1993) kaupunkien läheinen maaseutu tulee saamaan muuttovoittona punainen tupa ja perunamaa -idyllistä haaveilevia kaupunkilaisia sekä tavanomaisempia omakotitalon rakentajia ja etätyöläisiä. Suomalainen maaseutumaisema onkin säilynyt parhaiten näissä etelän kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa. Uudenmaan, Pirkanmaan, Varsinais-Suomen ja Hämeen maatalousseuduilla on vähemmän pusikoituvia peltomaisemia ja maisemaa halkovia laajoja hakkuitakin kuin muualla maassa. Maatalouden lopettavien tilojen rakennukset säilyvät siellä pääosin asutuskäytössä ja pihapiirit viihtyisinä ja asuttuina. Myös keskisuurten maatilojen mahdollisuudet ovat tällä alueella suuremmat, koska suuret keskuksat tarjoavat perheen toiselle osapuolelle työmahdollisuuksia.

Myös eläkepäivikseen tällaisen maaseutuidyllin valitsevat ne, jotka eivät halua luopua kaupunkien palvelutarjonnasta kokonaan ja joiden siteet entiseen, mahdollisesti syrjäiseen synnyinseutuun ovat heikentyneet. Tällainen lähellä suuria kaupunkeja sijaitseva maaseutu sopii parhaiten esimerkiksi etätyöstä maaseudun rauhassa haaveileville pääkaupunkilaisille, koska käynti työpaikalla sujuu kivuttomasti vaikka saman aamun päätöksellä ja palvelut ovat lähellä. Linjalla Porvoo-Lahti-Tampere-Turku tällainen maaseutuasumisen muoto on vallitsevin, mutta tämänkin seudun sydänmailla on alueita, joita hallitsee tehokas maatalous (katso kohta 8.3.).

Samanlaiset romanttisen maaseudun kehät syntyvät muidenkin kasvukeskusten ympärille (esim. Oulu), mutta hajanaisempina ja ohuempina.

## 8.3. Tehomaatalouden ja luomutalouden suurten tilojen yhteistoimintamaaseutu

Tämä suhteellisen voimallinen maaseutualue sijaitsee edellistä maaseuturomantiikan kehää kauempana kasvukeskuksista, mutta vielä selkeästi maatalousvaltaisella seudulla vastaten maaseutualueiden luokituksessa (Keränen et al: 1993) ydinmaaseutua. Tässä kansallisesta maataloudesta huolehtivassa

”Ruoka-Suomessa” toimii kustannusjähdin myötä syntyneitä erilaisia tilayhteistyömalleja. Vaikka suomalainen maatalous on vääjäämättä kasvatamassa tilakokoa, eivät voimakkaimmat saneeraukset välttämättä toteudu, vaan keskisuurat maatilat tekevät tilayhteistyötä, jolloin työtaakkaa voidaan jakaa ja tilayhtymässä jää jokaiselle aikaa etsiä ansioita myös tilan ulkopuolelta. Pienten maatilojen osto kiinnostaa tällä hetkellä lisämaiden toivossa jopa niin paljon, että paikka paikoin maan hinta on kohonnut lukemiin, jotka eivät vastaa tuotto-odotuksiin. Tämä on omalta osaltaan kannustamassa yhteistyömalleihin (esim. Tolvanen 2000).

Tälle vyöhykkeelle syntyy esimerkiksi karjatila-viljatila-vihannestila -yhdistelmiä, jossa voidaan hyödyntää maksimaalisesti niin kausivaihtelu työnjaossa, karjan lanta kuin myös vapaa-ajan tuottaminen karjatilalliselle. Maatalouden ympäristöpainotteiset tukimuodot edesauttavat sitä, että usein tällainen yhteistyötilarypäs on ainakin osittain siirtynyt luomuviljelyyn ja voi sopimuksesta varata isompia ja toimivampia aloja esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden kehittämiseen ja perinnebiotooppien suojeluun. Tämä edellyttää, että maatalouden ympäristötuen vuonna 1995 aloittama positiivinen kehitys saa tukea ja resursseja paremmin ohjelmakauden 2000-2006 jälkeen (Suomen maatalous 2000: 66-72).

Myös tämä tehokkaan viljelyn alue houkuttelee joitakin maalaisromantikkoja ja varsinkin sellaisia, joille kaupunkien palvelutaso ei ole merkitsevää ja jotka haluavat tehdä osan ajastaan jotain luonnonhoitoon liittyvää työtä. Muuttajan juuret seudulla auttavat maalle asettumista. Nuoremmat viljelijät oivaltavat helpommin yhteyksien rakentamisen merkityksen, ja tällainen yleensä varakas ja menestynyt maallemuuttaja ja entinen kaupunkilainen on mitä oivallisin osakas tuotteitaan kaupunkiin markkinoivassa monitilayhtiössä.

Erilaisia toimintatutkimuksen kannalta mielenkiintoisia yhteistyömuotoja voidaan ”synnyttää”. Tällä alueella esimerkiksi isomman vihannestilan läheisyyteen syntyvä etätyöläisten ja elämäntapaviljelijöiden osuuskunta pystyisi tarjoamaan työapua kiireisinä aikoina tilayhdistymille ja saisi siitä etua energiapuuna, tuotteina jne.

Tyypillistä aluetta tässä ”luokassa” ovat Vakka-Suomi, Satakunta, Kymenlaakso, Häme, Pirkanmaa ja Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaan ruotsinkielinen rannikko sekä Etelä-Savo.

## 8.4. Karjatalousvaltaisten perheviljelmien ja ekologisten yhteisöjen seudut

Vuoden 2011 Suomessa maatalous on joutunut mukautumaan tilanteeseen, jossa maataloustuotteiden kuljettaminen on nykyistä kalliimpaa tuottajalle. Tämä ja luomuviljelyn yleistymisen ovat siirtäneet karjataloutta ja erityisesti

maitotiloja enemmän eteläiseen Suomeen. Tällaista on esittänyt esimerkiksi tutkija Pentti Seuri (2000). Myös maatalouden ympäristötuen kriteereissä korostetaan esimerkiksi laiduntamisen ja karjanhoidon sekä muun tilanpidon yhdistelmän edullisuutta. Myös meneillään oleva muuttoliike tulee siirtämään maidonjalostuksen ja maidontuotannon painopistettä etelään. Oma tärkeä osansa tässä kehityksessä on sillä, että Suomen rooli karjatalousmaana tulee EU:ssa vahvistumaan ja Vilja-Suomi jonkin verran kutistumaan. Suuria maitotiloja syntyy nimenomaan yllä kuvatulle tehokkaan maatalouden ja yhteistyön alueelle.

Nykyisille pohjoisille maitotalousvaltaisille alueille jää yhä enemmän pelkkään lihantuotantoon keskittyviä maatiloja. Maatalouden autioittamispolitiikka tulee alentamaan pellon hintaa ja sen vuoksi tälle seudulle syntyy isoja alhaisin tuotantokustannuksin toimivia lihakarjatiloja kylmäpihattoineen. Tässäkin luonnonmukainen imago ja ruuan puhtaus ovat valttia, mutta toisaalta ekstensiivinen laidunnus pienentää kustannuksia ja tuosin tuloja luonnon monimuotoisuuteen, perinnebiotooppien vaalimiseen ja maisemanhoitoon liittyvistä töistä. Tämän ”kategorian” seuduilla maalaiskuntien keskimääräiset väkimäärät vähenevät. Riippuen kunkin alueen matkailullisesta vetovoimasta ja uusien yhteisöjen vastaanottokyvystä alueelliset erot väkimäärissä kasvavat. Suosituilla matkailu- ja mökkiseuduilla vuodenaikaiset erot väkimäärissä tulevat olemaan suuret.

Toinen tälle vyöhykkeelle hyvin sopiva asumisen muoto ovat erilaiset yhteisöt. Maan hinnan aleneminen sekä tyhjilleen jäävät hyväkuntoiset asuinrakennukset mahdollistavat erityisesti ekologisten mutta muunkinlaisten asuinyhteisöjen uuden aallon syntymisen. Näissä uusissa yhteisöissä on myös osakeyhtiötyyppisiä asumismuotoja ja niissä tehdään yhteisiä projekteja jo enemmän yritysverkkopohjalta. Tällaisten yhteisöjen avulla syntyykin mielenkiintoista yritystoimintaa maaseudulle.

Ekoyhteisöihin elimellisesti kuuluva kansainvälinen verkottuminen ja vierailut tuovat uusia mahdollisuuksia myös todellisen ekomatkailun järjestämiseksi: eurooppalaisia ryhmiä tulee maitse viettämään yhteisössä eri pituisia jaksoja töitä tehden. Vanhanaikainen matkustus (laiva, juna ja hevosella perille) kokee renessanssin lentomatkustamisen kallistumisen myötä. Tätä kehitystä edesauttavat toimet kasvihuonepäästöjen vähentämiseksi ja polttoaineiden yleinen kallistuminen.

Vaikka kahdella ensimmäiselläkin alueella tärkeää roolia selviämisessä näyttelee ihmisten aito omaehtoisuus, tällä alueella se tulee olemaan vielä korostuneemmassa asemassa. Tähän ovat syinä autioitumiskehityksestä johtuva vapaiden resurssien suuri määrä sekä uusien asukkaiden suurempi valmius omaperäisiin ratkaisuihin, joissa ei taloudellisen voiton saaminen ole ensimmäinen tavoite.

Tällä alueella koetaan myös suurimmat mahdolliset konfliktit, sillä aitoon yhteistyöhön tarvitaan myös maaseudun vanhalta asukaskunnalta uut-

ta asennetta. Pitää pystyä sietämään erilaisuutta lähiympäristössä ja luovuttamaan jonkin verran myös tuotantovälineitä uusien asukkaiden käyttöön; uudet asutustilalliset tarvitsevat myös oman kasvimaan ja energiapuun kuljetukseen traktoria.

Elämä maaseudulla säilyy ja uusiutuu siellä, missä erilaisten yhteisöjen, muidenkin kuin ekoyhteisöjen, elävöittävä vaikutus ymmärretään ja hyödynnetään.

## 8.4. Metsätalouden ja matkailun alueet

Jos edellisellä alueella vielä saattoi olla isoja karjatiloja, ei tällä erävyöhykkeellä enää varsinaisella maataloudella ole suurta merkitystä. Joitakin lihakarjatiloja ja omavaraistalouksia voi jäädä jäljelle, mutta näiden seutujen pääasiallinen toimeentulo on metsässä puun, luonnontuotteiden ja matkailun muodossa.

Eräalueilla saattaa sijaita vilkkaitakin matkailukeskuksia, ja niiden lähistöllä elää ”erämaihin” vetäytyneitä eläkeläisiä tai etätyöläisiä. Näiden määrä ei kasva suureksi, mutta trendi, joka on jo havaittavissa esimerkiksi Inarin kunnassa, tulee esiin muuallakin. Kuhmo houkuttelee entuudestaan musiikkiväen lisäksi muita taiteilijoita, ja sielläkin ympärivuotinen ”vapaa-ajan asutus” tällä tavalla voi kasvaa. Kolarin seutu, Enontekiö sekä etelämpänä Pohjois-Karjalan rajaseutu ja Perhon alue omaavat potentiaalia tällaiseksi eräalueeksi. Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa myös matkailu ja yhteistyö Venäjälle vaikuttavat. Riippuen eräimagon ja matkailun vahvuudesta joutuu metsätalous ottamaan nämä uudet asukkaat huomioon. Tällöin jo perustetut kansallispuistot ja luonnonsuojelualueet tulevat vaikuttamaan myös vilkkauden säilymiseen maaseudulla.

## 9. Epilogi

Miksi teen tätä työtä? Se lienee tärkein kysymys koko väitöskirjatyön taustalla. Kysymys on henkilökohtainen, eikä varmaankaan ainutkertainen, mutta siitä ponnistaa itse väitöskirjan taustalla oleva keskeinen kysymys, miksi maaseutua tulisi kehittää? Jos kerran valitsemamme markkinataloudellinen yhteiskunta vie kohti tiheitä asutuskeskittymiä ja suurten maatilojen tyhjentyvää maaseutua, miksi taistella vääjäämätöntä vastaan? Pelkkä normatiivinen ohje maaseudun kehittämisen yleisestä hyväksymisestä politiikkana ei riitä.

Kehittämiskriittinen näkökulma työhöni tuli Lestijoki-projektin käytännöllisen osan epäonnistumisen myötä vuonna 1994. Paneuduin asiaan ryhtymällä osa-aikaiseksi tutkijaksi ja yrittäjäksi. Myöhemmin osa-aikainen yrittäjäyys muuttui päätoimiseksi, kunnes säästöjen ja yrittäjäyden loputtua palasin tutkijaksi aiheenani maaseudulle muuttaneet yrittäjät.

Pohtimalla omien töitteni kautta maaseudun kehittämisen tarkoitusta päädyin kahteen näkökulmaan: yksilön vapauden ja luovuuden näkökulmaan sekä ekologisesti kestävästä kehityksen näkökulmaan.

Yksilön näkökulma vei pohtimaan maaseudun kehittämistyön perusteita tieteenfilosofian ja tutkimusmetodiikan kannalta. Oma toimintani maaseutututkijana, maaseudun kehittäjänä ja yrittäjänä sekä maaseudun kehittämistyön kylätutkimukselliset juuret johtivat tarkastelemaan osallistuvaa toimintatutkimusta.

Ekologisesti kestävä kehitys on tärkeänä punaisena lankana lähes kaikissa töissäni. Siksi etsin väitöskirjassani maaseudun kehittämisen erästä peruskiveä luonnon tuottokyvyn ja monimuotoisuuden säilyttämisestä. Tämän ekologisen vaihtoehdon toteuttajia myös maaseutututkimuksen kannattaisi etsiä ja hahmottaa osallistuvan toimintatutkimuksen menetelmin.

Maaseudun kehittämistyö on ensisijassa aatteellista työtä. Se on työtä niin luonnon kuin inhimillisen kulttuurinkin monimuotoisuuden puolesta. Maaseudun kehittämistyö on myös yhteiskunnan taloudellisen perusrakenteen ja turvallisuuden takaamista. Maaseutu tarjoaa myös vaihtoehtoisen mahdollisuuden ihmiselle asua ja toteuttaa itseään.

Maaseudun kehittämistyö on työtä vanhan säilyttämisen ja uuden hyväksymisen rajapinnalla. Pitäytyminen vain vanhassa on liukumista laskevalla käyrällä. Se on suurtilamalliin nojaavan autioituvan maaseudun hyväksymistä. Panostamalla vain nk. uusiin elinkeinoihin sitomatta työtä maatalouteen ja perinteeseen luodaan helposti rakennelmia, jotka trendin muuttuessa näivettyvät. Elävä maaseutu tarvitsee uusia asukkaita. Uusien ihmisten ja

toimintojen houkuttelu maaseudulle on herkkä prosessi, jossa uusi ihminen sopeutuu perinteeseen ja aikaisempi väki antaa myötä uusille ajatuksille.

Maaseudun kehittämisellä on varhaiset juurensa vilkkaassa seuratoiminnassa; nuorisoseurat, osuustoiminta, maamiesseurat jne. Suomalainen maaseudun kehittämistyö ja maaseutututkimus nykyisessä muodossa sai merkittävimmän sysäyksen Kylätutkimus 76 -projektista. Tämä yliopistollisena projektina toteutettu hanke hyödynsi osallistuvan toimintatutkimuksen periaatteista ponnistavaa tutkimustraditiota. Mentiin kylille ihmisten auttamismielessä. Samalla pyrittiin luomaan koko maan kattavaa toimintamallia ja uutta suunnittelukäytäntöä. Kylätutkimuksen ääneen lausumattomana esikuvana tai ainakin läheisenä tutkimusperinteenä voidaan nähdä osallistuva toimintatutkimus (Participatory Action Research), jonka korostamat paikallisuus ja kontekstuaalisuus jäivät valtakunnallisen yhtenäisyyden varjoon.

Nykyiset maaseudun kehittämisohjelmat ovat jatkumoa kylätutkimuksille. LEADER- ja POMO-hankkeet pitävät lähtökohtinaan paikallista oma-aloitteisuutta, kumppanuutta ja alhaalta ylös -periaatetta (esim. Malinen 2000). Tällä toiminnalla onkin pystytty rakentamaan runsaasti erilaisia hankkeita suomalaiselle maaseudulle ja sitouttamaan tuhansia ihmisiä kehittämistyöhön. Päätöksentekoa ja valtaa on pystytty valuttamaan kylätasolle, mutta toisaalta hanketoiminnan ja rahoituksen vaatima byrokratia, sen hallinta, sopiminen alueellisiin strategioihin ja erilaiset kumppanuusvaatimukset ym. vaatimukset eivät suosi spontaania, hyvinkin paikallista luovaa kehitystyötä. Tälle usein hyvin yksilölliselle, mutta potentiaalille toiminnalle osallistuvan toimintatutkimuksen idealistisimmassa hengessä tulisi myös löytää toteutumiskanavat.

Osallistuvan toimintatutkimuksen lähtökohdat ovat kehitysmaissa ja niiden sorretuissa köyhissä kyläyhteisöissä. Käytännön ensisijaisuus, kontekstisidonnaisuus, sitoutuminen paikalliseen yhteisöön sekä oikeudenmukaisuus ovat osallistuvan toimintatutkimuksen tärkeitä periaatteita. Olennaista on myös yhteisön homogeenisuus; kaikki ovat yhtä alioikeutettuja. Osallistuvassa toimintatutkimuksessa jokainen toimija on myös tutkimuksen subjekti ja teoreettista pohdintaa tärkeämpiä ovat muutokset käytännössä. Kaikki muutokset tapahtuvat yhteisön ehdoilla. Tutkija on prosessissa vain yhteisön tavoitteiden palveluksessa oleva auttaja, jonka tehtävä on helpottaa ihmisiä parantamaan olojaan.

Suomalainen maaseutu on muuttunut yhtä paljon ihmisten mielissä kuin fyysisessä todellisuudessa. Suomi oli läpikäynyt Euroopan nopeimman rakennemuutoksen monessa mielessä keskioluen vapautumisvuoteen 1969 tullessa. Kolmessa vuosikymmenessä oli kansalaissodassa pahasti jakautunut kansa ensin yhdistynyt hyökkäävää vihollista vastaan talvisodassa, selvinnyt pitkästä jatkosodasta, maksanut sotakorvaukset ja vielä asuttanut siirtolaisensa ja rintamasotilaansa. Pari vuosikymmentä kestänyt raivaami-

sen, rakentamisen ja vilkkauden aika monella kylällä kääntyi 1970-luvulle tultaessa peltojen paketoimisen ja muuttoaallon myötä hiljenemiseksi. Isänmaallinen työ pienillä tiloilla olikin yhtäkkiä kovin turhaa. Ylituotannon ymmärtäminen kävi varmasti 1920- ja 30-lukujen puutetta ja nälkää muistaville mahdottomaksi.

Itsensä petetyksi tunteneet pienviljelijät sopivat erinomaisesti toimintatutkimuksen tarkoittamaksi alioikeutettujen homogeeniseksi joukoksi. 1970-luvulla maaseudun vilkas yhtenäinen kulttuuri oli vielä hyvin muistissa ja se toimi kylien kehittäjillä hyvinkin eräänlaisena muistikuvana.

2000-luvun maaseudun kehittämisessä suomalainen kylä ei ole enää mitenkään homogeeninen ja hyvinvointivaltion ansiosta alioikeutettujen määräkin on pieni. Silti maaseudun kehittämisessä kylä on ainakin puhunnan tasolla yhtä. Kylän parasta etsitään ja kylän kehittäminen on normi. Hyvää tarkoittava kehittämispuhe elää omaa elämäänsä sekä tuottaa onnistuneiden hankkeiden lisäksi raportteja ja turhautuneita kehittäjiä. Maaseutukylällä asuu myös hyvin toimeentulevia ihmisiä, joita ei yhteistoiminta tai uhrimieli välttämättä kiinnosta.

Maaseudun kehittämistyö on poliittista toimintaa, ja maaseudun tutkimus valmistelee rahanjakoa maaseudun kehittämisessä. Siksi ei ole mitenkään yhdentekevää minkälaisin metodein maaseutututkimus tuottaa sisällöllisiä ratkaisuja kehittämistyöhön ja minkälaisia poliittisia ulottuvuuksia tämä kehittäminen tuo tullessaan. Tieteenfilosofisen ja metodisen keskustelun tarve maaseutututkimuksessa on ilmeinen. Vain perusteitansa riittävän usein kriittisesti tarkasteleva tieteellinen työ pysyy elävänä ja hyödyttää myös yhteiskunnallista päätöksentekoa.

Maaseudun kehittämistyön keskiössä on ihminen, maaseudun hupenevin luonnonvara. Kaikki hienot yrittäjäystavoitteet ja luovuuden piilaaksot toteuttaa viime kädessä ihminen yhdessä toisten ihmisten kanssa. Osa yhteistyökumppaneista on ennestään tuttuja ja osa juuri muuttaneita. Maaseudulla viihtyvien, toimivien yhteisöjen tunnistaminen ja niiden kehitystyön auttaminen olisi tulevaisuuden maaseudun osallistuvan toimintatutkimuksen keskeisin tehtävä. Tällainen kiinnostava, uutta luova yhteisö ei välttämättä ole kylä.

Eräs maaseudun kannalta tärkeä elementti on ympäristökysymysten vahvistuminen osaksi arkipäiväistä toimintaa kaikilla elämänaalueilla. Siitä hyvänä osoituksena on maatalouden ympäristötukien vakiintuminen osaksi viljelijän arkipäiväistä elantoa. Samanaikaisesti virallinen maatalouspolitiikka tähtää kuitenkin taloudelliseen tehokkuuteen tilakokoa suurentamalla. Yksipuolinen tuijottaminen tilakokoon on kohtalokasta niin maaseutuluonnon kuin maanviljelyskulttuurinkin monimuotoisuudelle.

Osallistuvan toimintatutkimuksen kannalta kiinnostava kohdejoukko olisikin parhaimpien maataloustukien ulkopuolelle jäävät laajentamis-



haluttomat viljelijät, jotka kuitenkin haluaisivat jatkaa viljelyä ja asumista maalla elämäntavan vuoksi. Toinen tällainen väitöskirjan artikkeleissakin esiin tullut joukko on luomuviljelijät, jotka tähtäävät jo lähtökohdiltaan puhtaampaan ja monimuotoisempaan ympäristöön. Lisäksi maaseudulla on useita ekologisia yhteisöjä, joissa jo toteutetaan elämää mahdollisimman paikallisin luonnonvaroin. Nämä yhteisöt tarjoavat mielestäni hyvinkin kiinnostavan tutkimuskohteen tulevaisuuden asumisen ja elämisen vaihtoehdoille maaseudulla. Uusia asumisen ja elämisen muotoja voisi syntyä suurtilamallin ja ekoyhteisöjen välimaastoon esimerkiksi pienten osakeyhtiöperiaatteella toimivien yhteisöjen muodossa.

Alueellinen kehitys EU-Suomessa on ollut eri alueella erilaista. Myös kehitys suomalaisilla maaseutualueilla tulee vaihtelevaan suuresti: jotkut seudut saattavat autioitua kokonaan ja joillakin löydetään elämää säilyttäviä toiminnallisia konsepteja. Perustan luovat luonnollisesti alueen luonto sekä ihmisen luoma infrastruktuuri, mutta myös ihmisen kulttuurin vastaanottavaisuudella on merkitystä. Etäisyys kasvukeskuksista sanelee omia reunaehtojaan alueiden menestykselle.

Maaseudun ekologisessa visiossa Suomeen syntyy karkeasti ottaen neljän tyypistä maaseutualueita, jotka eivät ole maantieteellisesti mitenkään yhtenäisiä, vaan ne sekoittuvat ja lomittuvat toisiinsa. Kasvukeskukset ylläpitävät läheisyydessään ja keskinäisten liikenneväylien läheisyydessä nk. romanttisen maaseudun kehää, jossa etätyö ja mummonmökki-idylli toimivat. Perinteisimmän ja voimaperäisimmän maatalouden alue muotoutuu suurten maatilojen, luomutilojen ja pienempien maatilojen yhteistoiminta-alueeksi. Kolmas maatalouden hallitsema alue on ekstensiivisen karjatalouden sekä erilaisten yhteisöjen alue. Etäisimmät vanhat asutustilakylät joko muuttuvat metsätalouden ja matkailun/loma-asutuksen seuduksi tai autioituvat kokonaan. Ihmisen mielikuvitus ja edulliset hinnat pitävät huolen siitä, että kovin moni kylä, jossa vielä on kunnostuskelpoisia taloja, ei jää lopullisesti autioksi vaan saa uudisasukkaita.

Maaseudun kehittämistyö on poliittinen ja aatteellinen asia sekä tahdon asia. Myös tutkijan on tärkeää tiedostaa juurensa ja lähtökohtansa. Ihminen ei valitse satunnaislukuja arpomalla kiinnostuksensa kohdetta. Omat sitoutumiseni juuret ovat eteläpohjalaisessa ja ilmajokisessa mullassa Kyrönjokilaakson rantamilla. Aatteellista paloa saan luonnonsuojelutyöstä, joka kumpuaa aina lapsuuden luonnonharrastuksesta asti. Sisälläni riitelevät pientä ihmistä ymmärtävä osallistuja ja paremmin asiat tietävä asiantuntija. Kaiken kukkuraksi teatteri-ihminen, näyttelijä ja ohjaaja minussa näkee kuitenkin koko prosessin koomisuuden, jossa, Mikko Kumpulaista matkien, toteutan ehkä jotakin ylisukupolvista velkaa isien töitä ja maahenkeä kohtaan.

# Kirjallisuutta

- Aaltola, Juhani & Leena Syrjälä (1999). Tiede toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa Siinä tutkija, missä tekijä. Toim. Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen, Pentti Moilanen. Atena kustannus, Juva, 11-24.
- Alarinta, Juha (1998). Maaseutu innovatiivisena ympäristönä: verkostot paikallisen elinkeinopolitiikan toteuttajina. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.
- Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.
- Atkinson, Paul & Martyn Hammersley (1994). Ethnography and Participant Observation. Teoksessa Handbook of Qualitative Research. Toim. Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks (Kalifornia), Sage, 248 – 262.
- Beyond Theory: Changing organizations through participation (1996). Stephen Toulmin & Björn Gustavsen. John Benjamins Publishing Co., Amsterdam/Philadelphia.
- Bohm, David & F. David Peat (1992). Tiede, järjestys ja luovuus. Gaudeamus, Helsinki.
- Burnett, Kathryn A. (1998). Local Heroics: Reflecting on Incomers and Local Rural Development Discourses in Scotland. Sociologia Ruralis Volume 38, No. 2, 204-224.
- Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (1998) Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks (Kalifornia), Sage, 248 – 262.
- Ehrnrooth, Jari (1992). Intuitio ja analyysi teoksessa Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Toim. Klaus Mäkelä. Gaudeamus, Helsinki, 30-41.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Freire, Paulo (1972). Cultural Action for Freedom. Penguin, London.
- Freire, Paulo (1990). Creating alternative research methods: Learning to do it by doing it. Teoksessa The Action Research Reader, Third edition. Alunperin julkaistu 1982 teoksessa Creating Knowledge: A Monopoly, Hall, Gillette Tandon.
- Frouws, Jaap (1998). The Contested Redefinition of the Countryside. An Analysis of Rural Discourses in The Netherlands. European Society for Rural Sociology. Sociologia Ruralis Volume 38, No. 1, 54-68.
- Gadamer, H. G. (1975). Wahrheit und Methode. Tübingen, Mohr, 4. painos.
- Gerholm, L (1985). Kulturprojekt och projektkultur. En fallstudie av en kulturpolitisk försöksverksamhet. Liber Förlag, Stockholm.

- Goffman, Erving (1971). *Arkielämän roolit, Oikeille jäille rooliviidakossa*, WSOY, Porvoo.
- Gustavsen, Björn (1996). *Development and the Social Sciences. Teoksessa Beyond Theory: Changing organizations through participation* (1996). Stephen Toulmin & Björn Gustavsen. John Benjamins Publishing Co., Amsterdam/Philadelphia.
- Habermas, Jürgen (1996). *Between facts and norms*. Polity, Oxford.
- Haila, Yrjö & Richard Lewins (1992). *Ekologian ulottuvuudet*, Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Hautamäki, Lauri (1980). Toimintatutkimuksen mahdollisuudet vaikuttaa alueelliseen kehitykseen - esimerkkinä kylätutkimus 1976. *Suomen Antropologia* 3/1980, 126-134.
- Hautamäki, Lauri (1989). *Elävä kylä, Elävä kotiseutu, Elävä Suomi. Kyläasiain neuvottelukunta*, Helsinki.
- Heidegger, Martin (1991). *Silleen jättäminen. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta*; Tampere.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Jyrki Jyrkämä (1999). Mitä on toimintatutkimus. Teoksessa *Siinä tutkija, missä tekijä*. Toim. Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen, Pentti Moilanen. Atena kustannus, Juva, 25-62.
- Heiskanen, Tiina (1994). Ohjelmallisen maaseutupolitiikan pilotti 1993-94, Loppuraportti. Sisäasianministeriö, Aluekehityssihteeristön julkaisu 1/1994, Helsinki.
- Heller, Frank (1994). Some thoughts on the relation between Research and Action. Teoksessa *National Action Research Programmes in 1990's*. Timo Kauppinen & Maarit Lahtonen (toim.). Ministry of Labour, Helsinki, 71-83.
- Huttunen, Rauno & Hannu L.T. Heikkinen (1999). Kriittinen teoria ja toimintatutkimus. Teoksessa *Siinä tutkija missä tekijä*. Toim. Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen, Pentti Moilanen. Atena kustannus, Juva, 155-185.
- Huttunen, Rauno, Leena Kakkori & Hannu L.T. Lehtinen (1999) Toimintatutkimus ja totuus. Teoksessa *Siinä tutkija missä tekijä*. Toim. Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen, Pentti Moilanen. Atena kustannus, Juva, 111-136.
- Hyvärinen, Matti (1985). Alain Touraine: visio, teoria ja praxis. *Politiikka* 4/1985.
- Hyyryläinen, Torsti (1994). *Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta*. Line Sixtyfour publications, Vammala.
- Hyyryläinen, Torsti (2000). Kylätoiminnan perinne sosiaalisena pääomana. Teoksessa *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä*. Toim. Torsti Hyyryläinen & Pertti Rannikko. Vastapaino, Tampere, 189-200, 109-119.
- Hyyryläinen, Torsti & Pertti Rannikko (2000). Sosiaalinen pääoma ja paikallinen kehittäminen. Teoksessa *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Pai-*

- kalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Toim. Torsti Hyyryläinen & Pertti Rannikko. Vastapaino, Tampere, 189-200.
- Häikiö, Liisa (2000). Osallisuus kylässä. Herrojen herkkua vai jokapäiväistä leipää. Tampereen yliopisto, Civil Society Papers 3, Tampere.
- Iisakkala, Jari (1994). Uustorppariprojekti, Chydenius-Instituutin Selosteita ja katsauksia nro 4, Kokkola.
- Ilmonen, Kari (1998). Kulttuuri alueen käyttövarana. Kulttuuripolitiikan hallitsevat ja marginaaliet diskurssit Keski-Pohjanmaalla. Joensuun yliopisto, yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 32, Joensuu.
- Juntunen, Matti & Lauri Mehtonen (1982). Ihmistieteiden filosofiset perusteet, Gummerus Jyväskylä.
- Jyrkämä, Jyrki (1978). Toimintatutkimuksen teoriasta ja tutkimuskäytännöistä. Sosiaalipolitiikka 1978, 37-71.
- Jyrkämä, Jyrki (1999). Toimintatutkimus ja sosiaaliset toimintakäytännöt – giddensiläisiä näkökulmia toimintatutkimukseen. Teoksessa Siinä tutki- ja missä tekijä. Toim. Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen, Pentti Moilanen. Atena kustannus, Juva, 137-154.
- Karhio, Kirsi (1997). LEADER-toimijan muotokuva. Maaseudun uusi aika 5:2, 19-25.
- Katajamäki, Hannu & Rauno Kaikkonen (1991). Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.
- Kalliola, Satu (1996). Lewiniläinen ryhmäpäättös kunnallishallinnon työyhteisössä. Tutkimus yhteistoiminnasta ja toimintatutkijan kenttätöystä. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampere.
- Karlsen, Jan Irgens (1991). Action Research as Method teoksessa Participatory Action Research, editor William Foote Whyte. Sage Publications, Newbury Park (Calif.).
- Keränen, Reijo & Pentti Malinen, Heikki Keränen, Tiina Heiskanen. (1993). Suomen maaseututyyppeiden alueellistaminen. Ylä-Savon Instituutti, Tutkimusraportti 6:1, Sonkajärvi.
- Ketonen, Oiva (1976). Se pyörii sittenkin, WSOY Porvoo.
- Korhonen, Jorma (1977). Maaseudun kyläyhteisöjen aktiivisuus. Selvitys kylälienen väestön omatoimisuudesta elinolosuhteidensa kehittämisessä. Kylätutkimus 76 raportteja 2/1977, Helsinki.
- Koskela, Hille (1994). Tilan voima ja paikan henki : yhteiskuntateoria ja humanismi uudessa aluemaantieteessä. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos, Helsinki.
- Kusch, Martin (1986). Ymmärtämisen haaste, Pohjoinen, Jyväskylä.
- Kuhmonen, Tuomas (1999). Maaseutu erämaaksi vai onnelaksi? Kuntapuntari 5/1999.
- Kumpulainen, Mikko (1989). Yhteistyöstä kylätoimintaan. Tutkielma kylätoiminnasta ihmisen alueellisen sidoksen yhteiskunnallistumisen

- vastatendenssinä. Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede tiedonantoja 9/1989, Joensuu.
- Kumpulainen, Mikko (1999) Maan ja talouden välissä. Viisi kertomusta suomalaisen maatilan luontosuhteen muutoksesta. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos.
- Kuula, Arja (1999). Toimintatutkimus, Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Vastapaino Tampere.
- Kuukasjärvi, Lauri (1993). Maaseutu, tutkimus ja paradigmat : maantieteellisen maaseutututkimuksen lähestymistavat 1960-luvulta 1990 alkuvuosiin. Maaseuduun uusi aika , maaseutututkimuksen vuosikirja, Joensuun yliopisto, Joensuu, 29-47.
- Lahtinen, Eija (1996). Kyläkehittäjän kivinen pelto. Artikkeliteoksessa Kanta-kylistä rantakylään –tutkimusmatkoja maaseudulle. Toim. Heikki Kupiainen. Helsingin yliopisto/Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Mikkelin julkaisuja 46, 31-44.
- Laamanen, Kati (1999). Kylätoiminta murroksessa. Maakunnalliset kylien yhteenliittymät maaseudun kehittäjinä. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus ja koulutuskeskus, Julkaisuja 19, Mikkelin julkaisuja 46, 31-44.
- Lahtonen, Maarit (1999). Keskustellen parempaan työyhteisöön. Teoksessa Siinä tutkija missä tekijä. Toim. Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen, Pentti Moilanen. Atena kustannus, Juva, 201-220.
- Lestijoen luonnontaloudellinen kehittämissuunnitelma (1989). Kokkolan vesija ympäristöpiiri, Kokkola.
- Lewin, Kurt (1990). Action research and minority problems teoksessa The Action Research Reader. Alun perin julkaistu teoksessa Journal of Social Issues vol 2, no 4 1946 s. 34-46.
- Linkola, Pentti (1971) Unelmat paremmasta maailmasta, WSOY, Porvoo.
- Liotard, Jean-Francois (1985). Tieto Postmodernissa yhteiskunnassa, Vastapaino, Tampere.
- Malinen, Pentti (2000). Yhdentävän maaseutupolitiikan eurooppalainen tausta. Teoksessa Eurooppalastuva maaseutupolitiikka, Vastapaino, Tampere, 22-45.
- MMM (1999) Ehdotus maatalouden ympäristöohjelmaksi. Työryhmämuistio 1999:13.
- Mäenpää, Toivo (1987). Toimintatutkimus paikallisyhteisön aktivoijana - asukkaiden osallistuminen päätöksentekoon. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 27, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Mäkelä, Klaus (1992). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta, toim. K Mäkelä. Gaudeamus Helsinki, 42-59.
- Naess, Arne (1991). Ecology, community and lifestyle. Cambridge University Press, Cambridge.

- Oksa, Jukka (1998). Syrjäkylä muutoksessa, Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 30, Joensuu.
- Oksa, Jukka & Pertti Rannikko (1995). Maaseudun muuttuvat merkitykset. Tilastollinen aikakauslehti 2/95, Hyvinvointikatsaus.
- Panzar, Mika (1993). Metodiesitelmä tulevaisuuden tutkimuksen kurssilla Seilin saarella kesäkuussa 1993.
- Pratt, Andy C. (1996). Discourses of rurality: loose talk or social struggle? Journal of rural studies 12:1, 69-78.
- Rahman, Muhammad Anisur (1991). The Theoretical Standpoint OF PAR. Teoksessa Action and Knowledge, Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research. Edited by Orlando Fals-Borda and Muhammad Anisur Rahman. Intermediate Technology Publications, London.
- Rahman, Muhammad Anisur & Orlando Fals-Borda (1991). A self-review of PAR. Teoksessa Action and Knowledge, Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research. Edited by Orlando Fals-Borda and Muhammad Anisur Rahman. Intermediate Technology Publications, London.
- Rajaniemi, Juho (1997) "Oi viivy, olet kaunis niin!" eli taantuvan yhdyskunnan suunnittelu. Oulun yliopisto, teknillinen tiedekunta, arkkitehtuurin osasto, diplomityö.
- Rannikko, Pertti (1997). Kaksi vuotta LEADER-sähellystä. Paikallisaktivistin muistelmia. Maaseudun uusi aika 1/97, 30-39.
- Rannikko, Pertti (2000). Suomen maaseutu EU-jäsenyyden aikana. Teoksessa Suomi 5 vuotta Euroopan Unionissa. Erooppatiedotus. <http://www.eurooppa-tiedotus.fi/suomi/julkaisu/5vuotis/rannikko.htr>.
- Reason, Peter (1994). Human Inquiry as Discipline and Practice. Teoksessa Participation in Human Inquiry, toim. Peter Reason. SAGE Publications – London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Reason, Peter (1998). Three Approaches to Participative Inquiry. Teoksessa Handbook of Qualitative Research, Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks (Kalifornia), Sage, 324 - 339.
- Riikonen, Heikki (1997). Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä. Teoksessa Tila, paikka ja maisema – tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere, 179-189.
- Ronnby, Alf (1998). Mobilizing the Local Community. Teoksessa Rural and Regional Development. Toim. Pasi Saukkonen & Hilikka Vihinen. University of Helsinki Mikkeli Publications 61, Mikkeli, 65-80.
- Rouhinen, Sauli (1980). Toimintasuuntautunut tutkimusstrategia ja maaseudun aluerakenteen kehittäminen. Aluetieteen lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto.
- Rosenqvist, Olli (2000). Hegemoninen kamppailu maaseudusta. Maaseudun uusi aika 3/2000, 8-21.
- Seuri, Pentti (2000) Luomu-lehti 7/2001, 30-31.

- Soininvaara, Osmo (1994). Hahmotelma Perustulomallista, Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1994:2, Helsinki.
- Starring, Bengt & Per-Gunnar Svensson (toim.) (1994). Kvalitativ metod och vetenskapsteori. Studentlitteratur, Lund.
- Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1999/2000 (2000). Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos julkaisuja 95/2000, 66-72.
- Susiluoma, Heikki (1983). Kyrönjokilaakson ihmisen ja luonnon järjestelmät ja niissä tapahtuneet muutokset. Pro gradu-tutkielma. Maantieteen laitos, Helsinki.
- Tani, Sirpa (1997). Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa Tila, paikka ja maisema – tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere, 211-226.
- Touraine, Alain (1981). The Voice and the Eye. An analysis of social movements. Cambridge University Press. Gambridge.
- Tolvanen, Tero (2000). Yhteistyössä sadan lehmän navetta. Luomulehti 2/2000.
- Tuominen, Vesa (1975). Paulo Freiren vapauttavasta pedagogiikasta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 6 (3), 161-165.
- Töttö, Pertti (1985). Kriittinen teoria ja uudet liikkeet: kirjoituksia uusista yhteiskunnallisista liikkeistä ja niiden tutkimisesta. Tampereen yliopisto.
- Töttö, Pertti (1997). Pirallinen Positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Kampus kustannus, Jyväskylä.
- Uusitalo, Eero (1994). Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen maaseudun kehittäjäyhteisöissä. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Jyväskylä.
- Uusitalo, Eero (1998) Elinvoimaa maaseudulle. Miksi, kenelle ja miten? Maaseutupolitiikan perusteet. Otava, Keuruu.
- Valtakari, Mikko (1999). Maaseutupolitiikka suomalaisessa aluesuunnittelussa. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 46 Helsinki 1999.
- Varto, Juha (1992). Fenomenologinen tieteenkritiikki. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta.
- Viitala, Pentti (1979a). Aluesuunnittelun teoria. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos.
- Viitala, Pentti (1979b). Suunnittelu maantieteellinen aluetutkimus. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos.
- Vuola, Elina (1991). Köyhien jumala: Johdatus vapautuksen teologiaan. Gaudemus, Helsinki.
- Winch, Peter (1979). Yhteiskuntatieteet ja filosofia. Gummerus Oy, Jyväskylä.